

T. C.

**SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**ERGENLERDE EBEVEYN TUTUMLARI, BAĞLANMA
STİLLERİ-TANRI TASAVVURU İLİŞKİSİ: ANTALYA ÖRNEĞİ**

HAZIRLAYAN

Zeynep Cemile MEMİŞ

1830206042

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Hüseyin CERTEL

ISPARTA - 2023

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “*Ergenlerde Ebeveyn Tutumları, Bağlanma Stilleri-Tanrı Tasavvuru İlişkisi: Antalya Örneği*” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya ’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

İmza
Zeynep Cemile MEMİŞ
06.02.2023

(MEMİŞ, Zeynep Cemile, *Ergenlerde Ebeveyn Tutumu, Bağlanma Stili-Tanrı Tasavvuru İlişkisi: Antalya Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2022)

ÖZET

Bu araştırmanın amacı 13-18 yaş arası ergenlerin ebeveyn tutumları, bağlanma stilleri, Tanrı tasavvuru ilişkisinin incelenmesidir. Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma evreni 2020-2021 Eğitim-Öğretim yılında Antalya İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı bulunan okullar oluşturmaktadır. Araştırma örneklemi bu okullarda okuyan 9., 10., 11., 12. sınıf öğrencileri içerisinde tesadüfi örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Araştırma örneklemi 383 kız 131 erkek olmak üzere 514 öğrenciden oluşmaktadır.

Araştırmada, katılımcıların sosyo-demografik özellikleri ile ilgili bilgi edinmek için araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu, anne-baba tutumları ile ilgili bilgi edinmek için “Anne-Baba Tutum Ölçeği”, bağlanma stilleri ile ilgili bilgi edinmek için “Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği”, Tanrı algısı ile ilgili bilgi edinmek için “Tanrı Algısı Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma kapsamında toplanan verilerin analizinde SPSS 25.0 programı kullanılmıştır.

Araştırma sonucuna göre ergenlerde ebeveyn tutumları ile bağlanma stilleri arasındaki ilişki değerlendirilmesinde anlamlı düzeyde ilişki olduğu görülmektedir. Ebeveyn tutumları ile Tanrı algısı arasındaki ilişki değerlendirilmesinde anlamlı düzeyde ilişki olduğu görülmektedir. Alt boyutlar bazında incelendiğinde ebeveyn tutumlarının sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısını %4,9 düzeyinde, korku ve ceza yönelimli Tanrı algısını %13,3 düzeyinde, genel Tanrı algısını %7,6 düzeyinde ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği görülmüştür. Bağlanma stilleri ile Tanrı algısı arasındaki ilişki değerlendirilmesinde anlamlı düzeyde ilişki olduğu görülmektedir. Alt boyutlar bazında incelendiğinde bağlanma stillerinin sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısını %6, korku ve ceza yönelimli Tanrı algısını %13, genel Tanrı algısını ise %9,7 düzeyinde ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği görülmüştür. Araştırma sonucunda elde edilen veriler ilgili literatür çerçevesinde incelenip tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ebeveyn tutumu, Ebeveyn Tutum Ölçeği, Bağlanma Stilleri, Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri, Tanrı Algısı, Tanrı Tasavvuru Ölçeği.

(MEMİŞ, Zeynep Cemile, *The Relationship between Parental Attitude, Attachment Style and God Conception in Adolescents: The Case of Antalya*, Master Thesis, Isparta, 2022)

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the parental attitudes, attachment styles, and God's conception of adolescents aged 13-18. The relational screening model was used in the research. The study universe is formed by schools belonging to the Ministry of National Education in Antalya for the 2020-2021 academic year. The research sample is randomly selected from 9th, 10th, 11th, and 12th grade students studying in these schools, and consists of 383 girls and 131 boys, a total of 514 students.

In the research, the Personal Information Form prepared by the researcher to obtain information about the socio-demographic status of the participants, the Parental Attitude Scale to obtain information about parent attitudes, the Three-Dimensional Attachment Styles Scale to obtain information about attachment styles, and the God Image Scale to obtain information about God's image were measured. SPSS 25.0 was used to analyze the data collected in the research.

According to the results of the research, it has been seen that there is a significant relationship between parental attitudes and attachment styles. It has also been seen that there is a significant relationship between parental attitudes and God's image. When examined at sub-dimensions, it is seen that parental attitudes affect the image of God with love and mercy at 4.9%, the image of God with fear and punishment at 13.3%, the general image of God at 7.6%, and statistically at a significant level. It has also been seen that there is a significant relationship between attachment styles and God's image. When examined at sub-dimensions, it is seen that attachment styles affect the image of God with love and mercy at 6%, the image of God with fear and punishment at 13%, the general image of God at 9.7%, and statistically at a significant level. The data obtained from the research has been analyzed and discussed within the framework of the relevant literature.

Key Words: Parental Attitude, Parental Attitude Scale, Attachment Styles, Three Dimensional Attachment Styles Scale, Image of God, image of God scale.

ÖNSÖZ

Bireyin kişilik oluşumuna etki eden ve onun hayatının çeşitli alanlarında kendini gösteren ebeveyn tutumları ve bağlanma konusu, kişilik psikolojisi, gelişim psikolojisi, din psikolojisi gibi birçok psikoloji uzmanlık alanlarının ilgi alanına girmektedir. Algılarımızın oluşmasında, şekillenmesinde etkili bu faktörler Tanrı algısının oluşumundaki zihinsel gelişimde etkili faktör oynamaktadır. Geleceğin bireylerinin, ebeveyn tutumları ve bağlanma stilleri ile Tanrı algısı ilişkisini belirleyebilmek için çalışmamızın örneklem grubunu 13-18 yaş aralığına tekabül eden lise gençlerinden seçerek gerçekleştirmeye çalıştık.

Akademik duruşu ile fikirlerinden ve birikimlerinden istifade ettiğim bu çalışmanın bütün aşamalarında desteğini, anlayışını, esirgemeyen, yapıcı eleştiri ve geri bildirimleri ile rehberlik eden sayın hocam ve danışmanım Prof. Dr. Hüseyin CERTEL'e canı gönülden teşekkürlerimi sunarım. Benim bu günlere gelmemde hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan aileme, eşime şükran ve minnetlerimi sunarım.

Zeynep Cemile MEMİŞ
ISPARTA, 2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar DİZİNİ	x
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. ERGENLİK	17
1.1. Ergenlik Tanımları.....	17
2. TUTUM.....	18
2.1. Tutum Tanımı.....	18
2.2. Tutum Oluşturucu Öğeler	19
2.2.1. Bilişsel (Zihinsel) Öğeler.....	19
2.2.2. Duygusal Öğeler	20
2.2.3. Davranışsal Öğeler.....	21
2.3. Ebeveyn Tutumları.....	22
2.4. Ebeveyn Tutumlarının Birey Üzerindeki Etkileri.....	23
2.4.1. Otoriter/Baskıcı Tutum.....	23
2.4.2. Koruyucu/Müdahaleci Tutum.....	23
2.4.3. İlgisiz/Kayıtsız Tutum	24
2.4.4. Dengesiz/Kararsız Tutum	24
2.4.5. Eşitlikçi Demokratik Tutum	24

3. BAĞLANMA STİLLERİ	25
3.1. Bağlanma Kavramı ve Bağlanma Kuramı.....	25
3.2. Bağlanma Stilleri	26
3.2.1. Çocuklukta Bağlanma.....	27
3.2.2. Ergenlikte Bağlanma	28
3.2.3. Yetişkinlikte Bağlanma	29
3.2.3.1. Güvenli Bağlanma Stili.....	30
3.2.3.2.Saplantılı Bağlanma Stili	31
3.2.3.3.Kayıtsız Bağlanma Stili	31
3.2.3.4.Korkulu Bağlanma Stili	31
4. TANRI TASAVVURU.....	31
4.1. Tanrı Kavramı	31
4.2. Tasavvur ve Tanrı Tasavvuru.....	32
4.3. Tanrı Tasavvuru (algısı)’nın Oluşumuna Yönelik Psikolojik	
Yaklaşımlar	33
4.3.1. S. Freud: Yüceltilmiş Baba.....	33
4.3.2. C.G. Jung: Arketip Olarak Tanrı	35
4.3.3. Erich Fromm: Din ve Tanrı’ya Hümanist Yaklaşım	38
4.3.4. Nesne İlişkileri Kuramı Açısından Tanrı Tasavvuru.....	40
4.3.5. Bağlanma Kuramı Açısından Tanrı Tasavvuru	42
4.4. Teolojik Tanrı Tasavvuru.....	44

2. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	46
2. EVREN VE ÖRNEKLEM	46
3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	48
3.1. Kişisel Bilgi Formu	48
3.2. Ebeveyn Tutumları Ölçeği.....	48
3.3. Bağlanma Stilleri Ölçeği	50

3.4. Tanrı Tasavvuru Ölçeği.....	51
4. VERİLERİN TOPLANMASI VE UYGULAMASI.....	52
5. VERİLERİN İSTATİKSEL ANALİZİ.....	53

3. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

1. KATILIMCILARIN NİTELİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	55
1.1. Yaş Değişkenine İlişkin Bulgular	55
1.2. Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bulgular	55
1.3. Ailenin Gelir Düzeyi Değişkenine İlişkin Bulgular	56
1.4. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine İlişkin Bulgular	56
1.5. Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine İlişkin Bulgular.....	57
1.6. Anne ve Babanızın Birliktelik Durum Değişkenine İlişkin Bulgular	58
2. EBEVEYN TUTUMLARINA İLİŞKİN BULGULAR	58
3. BAĞLANMA STİLLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	58
4. TANRI TASAVVURUNA İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLARI.....	59
4.1. Yaş Değişkeni ile Tanrı Tasavvuru Arasındaki Karşılaştırmaya Dair Bulgular	60
4.2. Cinsiyet Değişkeni ile Tanrı Tasavvuru Arasındaki Karşılaştırmaya Dair Bulgular	61
4.3. Ailenin Gelir Düzeyi Değişkeni ile Tanrı Tasavvuru Arasındaki Karşılaştırmaya Dair Bulgular	63
4.4. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkeni ile Tanrı Tasavvuru Arasındaki Karşılaştırmaya Dair Bulgular	64
4.5. Babanın Eğitim Düzeyi Değişkeni ile Tanrı Tasavvuru Arasındaki Karşılaştırmaya Dair Bulgular	66
4.6. Anne ve Babanın Birliktelik Durum Değişkeni ile Tanrı Tasavvuru Arasındaki Karşılaştırmaya Dair Bulgular	67
5. EBEVEYN TUTUMLARI İLE TANRI TASAVVURU ARASINDAKİ İLİŞKİYE İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMU	74
6. BAĞLANMA STİLLERİ VE TANRI TASAVVURU ARASINDAKİ İLİŞKİYE İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMU	77

SONUÇ ve ÖNERİLER.....	80
KAYNAKÇA	88
EKLER.....	95
Ek 1. Anket İzin Belgesi	95
Ek 2. Kişisel Bilgi Formu	96
Ek 3. Tanrı Algısı Ölçeği.....	97
Ek 4. Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği	99
Ek 5. Anne-Baba Temel Eğitim Ölçeği (ABTE)	100
ÖZGEÇMİŞ.....	101

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1. Dörtlü bağlanma modeli (Bartholomew, Horowitz (1991).....	30
Tablo 2. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları	47
Tablo 3. Katılımcıların Yaş Grubu Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları	47
Tablo 4. Katılımcıların Öğrenim Gördükleri Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları	48
Tablo 5. Ölçek Puanlarına İlişkin Güvenilirlik Analizi Sonuçları	53
Tablo 6. Ölçek Puanlarına İlişkin Çarpıklık ve Basıklık Değerleri.....	53
Tablo 7. Katılımcıların Yaş Grubu Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları	55
Tablo 8. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları.	56
Tablo 9. Katılımcıların Ailelerinin Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları.....	56
Tablo 10. Katılımcıların Annelerinin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları.....	57
Tablo 11. Katılımcıların Babalarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları.....	57
Tablo 12. Katılımcıların Anne ve Babalarının Birliktelik Durumu Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları	58
Tablo 13. Anne Baba Tutum Ölçeği Puanlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler.....	58
Tablo 14. Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği Puanlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	59
Tablo 15. Tanrı Algısı Ölçeği Puanlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	59
Tablo 16. Tanrı Algısı Ölçeği Puanlarının Yaş Grubu Değişkenine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin One Way ANOVA Sonuçları	60
Tablo 17. Tanrı Algısı Ölçeği Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Independent Samples T Test Sonuçları.....	62
Tablo 18. Tanrı Algısı Ölçeği Puanlarının Ailelerinin Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin One Way ANOVA Sonuçları	63
Tablo 19. Tanrı Algısı Ölçeği Puanlarının Annelerinin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin One Way ANOVA Sonuçları	64
Tablo 20. Tanrı Algısı Ölçeği Puanlarının Babalarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin One Way ANOVA Sonuçları	66

Tablo 21. Tanrı Algısı Ölçeği Puanlarının Anne ve Babalarının Birliktelik Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin One Way ANOVA Sonuçları.	67
Tablo 22. Anne Baba Tutum Ölçeği, Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği ve Tanrı Algısı Ölçeği Puanlarının Arasındaki İlişkinin İncelenmesi Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları	69
Tablo 23. Ebeveyn Tutumlarının Tanrı Algısı Ölçeği Sevgi ve Merhamet Yönelimli Tanrı Algısına Etkisine İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları	74
Tablo 24. Ebeveyn Tutumlarının Tanrı Algısı Ölçeği Korku ve Ceza Yönelimli Tanrı Algısına Etkisine İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları	75
Tablo 25. Ebeveyn Tutumlarının Tanrı Algısı Ölçeği Genel Tanrı Algısına Etkisine İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları	76
Tablo 26. Bağlanma Stillerinin Tanrı Algısı Ölçeği Sevgi ve Merhamet Yönelimli Tanrı Algısına Etkisine İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları	77
Tablo 27. Bağlanma Stillerinin Tanrı Algısı Ölçeği Korku ve Ceza Yönelimli Tanrı Algısına Etkisine İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları	78
Tablo 28. Bağlanma Stillerinin Tanrı Algısı Ölçeği Genel Tanrı Algısına Etkisine İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları	79

KISALTMALAR DİZİNİ

C.	: Cilt
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfalar Arası
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Trc.	: Tercüme
V.	: Volume (Cilt)
N.	: Number (Sayı)
p.	: Page (Sayfa)
pp.	: Pages (Sayfalar)

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Farklı görüşler olmakla birlikte 12-21 yaş aralığındaki bireylerin ergenlik döneminde olduğu kabul edilmektedir. Çocukluktan çıkan bireyin süreç içerisinde zihinsel, bedensel ve duygusal değişimleri başlar. Birey somut düşünceden soyut düşünceye geçer, mistik ve dini konular ilgisini çeker, kimlik arayışı başlar, duygusal bağımsızlaşma ile akran ilişkileri artar, karşı cinse ilgi uyanır.¹ Mistik ve dini konulara olan ilgi özellikle Tanrı, Tanrı tasavvuru özelinde konumuzun içeriğine girmektedir.

Bireyin Tanrı tasavvurunu birçok faktör etkilemektedir. Ebeveynin yaşamının ilk yıllarından itibaren bireye yaklaşım şekli psikolojik, sosyal, benlik algısı, başarı oluşumuna etki etmektedir.² Ebeveyn ile kurduğu ilişkiler, bireyin kişiliğinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Birçok Tanrı tasavvuru kuramcısı, Tanrı tasavvuru oluşumunda ailenin, yakın çevrenin, kültürün etkisini belirtmektedir. Yakın ilişkilerin oluşumunu ve gelişimini kavramlaştıran, gelişimin psikolojisi içinde en dikkat çekici yaklaşım bağlanma kuramıdır. Yaşamın ilk yıllarından itibaren bakım veren (anne vs.) ile bebek arasında gelişen bu süreç, kişinin gelişimini, insanlarla ilişkilerini ve psikolojik uyumunu etkileyerek, tüm yaşam boyunca birey üzerinde etkinliğini sürdürür. Bağlanma, insanın gelişim süreci içerisinde önemli yeri olan bir kavramdır.

Tüm insanlar, kendisi için önemli olan insanlarla duygusal bağlar kurma eğilimindedir. Aynı zamanda Tanrı'ya veya kutsal bir varlığa inanma ve bağlanma doğal ve psikolojik bir eğilimdir.

Araştırmamızın konusu, Antalya şehir merkezinde çeşitli liselerde öğrenim gören 13-18 yaş aralığındaki ergenlerin ebeveyn tutumları ve bağlanma stilleri ile Tanrı tasavvuru arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırmada ergenlerin Tanrı tasavvurunun demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı da

¹ Hâbil Şentürk, *Din Psikolojisine Giriş*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 91-97.

² Clifford T. Morgan, *Psikolojiye Giriş Ders Kitabı*, çev. Orhan Aydın, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları, 1988, s. 374.

incelenmektedir. Araştırmamız, “ergenlik”, “ebeveyn tutumları”, “bağlanma stilleri”, “tanrı tasavvuru” üzerine kurulmaktadır.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bireyin hayata başladığı andan itibaren öğrenme süreci başlamaktadır. Bu öğrenme sürecinin, anne babayı rol model alma ve onlarla kurduğu ilişkiyle ilk adımı atılmaktadır. İlk adımın ardından bireyin çevresindeki insanlar ve nesnelerle kurduğu ilişki, öğrenme sürecini devam ettirmektedir. Bu süreçte öğrenilen tutumlar bireyin ileride kuracağı, insan, nesne ve Tanrı algısı ilişkilerini doğrudan etkilemektedir.

Yaşamın ilk yılları, bakım vereni ile bebeğin kurduğu bağ açısından da önemi bulunmaktadır. Kurulan bağ, çocuğun güven duygusunun temelini oluşturan güçlü bir bağdır. Aralarında kurulacak güvenli bağlanma ilişkisi, çocuğa sağlıklı psikolojik gelişim olanağı sağlamaktadır. Bireyin kişiliğinin önemli bir kısmını oluşturmakla birlikte, yaşamın sonraki yıllarını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilir. Bireyin yaşamı boyunca sosyal ve Tanrı ilişki gelişiminin temelinde bağlanma yer alır. Tüm insanlar, kendisi için önemli olan insanlarla duygusal bağlar kurma eğilimindedir. Aynı zamanda Tanrı’ya veya kutsal bir varlığa inanma ve bağlanma, doğal ve psikolojik bir eğilimdir.

Bireyin Tanrı tasavvuru sübjektif ve duygusal Tanrı tecrübesidir. Tanrı tasavvuru genellikle hayal edilip düşünerek algıladıklarıdır. Psikolojik açıdan baktığımızda bireyin içsel çalışan modeli yani bireyin ilgisini çeken, heyecanlandıran, kaygılandıran, duygusal bilgi işleme sisteminin şekillendirdiği, bilinçaltı tarafından değerlendirilen ve kavranan sübjektif bir Tanrı mevcuttur.³ Ergenlik dönemi bireylerinin Tanrı’ya yaklaşımları, çocukluk yıllarındaki zihinsel şemaları ile yakından ilgili olsa da bulunduğu ortamdaki sosyal, dini, kültürel yapılar Tanrı algısı üzerinde olumlu ve olumsuz pek çok yeni şemanın oluşmasına sebep olmaktadır.

Ergenlik döneminde ortaya çıkan ebeveyn tutumlarının birey üzerindeki etkileri ve bağlanma stiline kaynağı, yaşamının ilk anından itibaren muhattap olduğu ebeveyn tutumunun ve bakım vereni ile olan ilişkisinin niteliği ile yakından

³ Akif Hayta, *Bağlanma Kuramı ile Allah Tasavvuru*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 52-53.

ilişkilidir. Ebeveyn tutumlarının birey üzerindeki etkileri ve bağlanma stiline ortaya çıkmasında, bu ilişkinin ele alınmasını gerektirmektedir.

Güvenli bağlanma ve sağlıklı duygusal gelişim bireyin gelişimi bakımından en önemli yatırımdır. Bu nedenle, erken dönemde anne baba tutumları ve bağlanma stilleri gelişimiyle ilişkili koruyucu ve risk faktörlerinin saptanması önem arz etmektedir. Bu durum dolaylı olarak Tanrı algısında risk faktörlerinin saptanmasını sağlayacaktır. Bu çalışmanın en önemli katkısı toplumda güvenli bağlanma ve buna uygun anne-babalık tutum ve davranışları konusunda bir farkındalık yaratmaktır. Bu çalışmada ergenlerin ebeveyn tutumları, bağlanma stilleri ile Tanrı algısının birbiri ile ilişkisinin değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Bağlanma süreci gelecekteki kişiliğin gelişimi için önemli bir süreçtir. Bu süreçte ebeveynlerin tutumlarını ve çocuklarıyla yaşadıkları bağlanmanın etkisi hakkında bilinçlendirmek, ergenlerin ebeveyn tutumlarının birey üzerindeki etkisi ve bağlanma ile ilgili farkındalıklarının artırılması, tüm bunların Tanrı algısına dair etkisinin farkındalığının artırılması sağlanabilir.

Tüm bunlar göz önüne alındığında bu çalışma; Antalya İlinde bulunan farklı demografik değişkenlere sahip ergenlik dönemi öğrencilerinin ebeveyn tutumları, bağlanma stilleri ile Tanrı tasavvuru ilişkisini ele alan araştırmanın amacı, ebeveyn tutumları, bağlanma stilleri ile Tanrı tasavvuru ilişkisini tespit etmektir. Ayrıca ebeveyn tutumlarının Tanrı tasavvuruna etkisi, bağlanma stillerinin Tanrı tasavvuruna etkisi ilişkilerini belirlemek, ebeveyn tutumu, bağlanma stilleri ile Tanrı tasavvuru arasında anlamlı veya anlamsız ilişki olup olmadığını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

Bu noktada kuramın çıkış noktasından başlayarak demografik değişkenler bağlamında Tanrı algısının incelenmesi, ebeveyn tutumları ve bağlanma stilleri sürecinin Tanrı algısı temelindeki yerinin daha rahat anlaşılmasına katkısı beklenmektedir.

3. Araştırmanın Temel ve Alt Problemleri

3.1. Temel Problemler

Ergenlik dönemi bireylerinde ebeveyn tutumları ve bağlanma stilleri ile Tanrı tasavvuru arasındaki ilişkinin araştırılmasını konu alan araştırmamızın temel problemleri şunlardır:

- Ergenlerde ebeveyn tutumları ile bağlanma stilleri arasında bir ilişki var mıdır?
- Ergenlerde ebeveyn tutumları ile Tanrı tasavvuru arasında bir ilişki var mıdır?
- Ebeveyn tutumları, bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunu etkilemekte midir?
- Ebeveyn tutumları, bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunda sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısını etkilemekte midir?
- Ebeveyn tutumları, bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunda korku ve ceza yönelimli Tanrı algısını etkilemekte midir?
- Ebeveyn tutumları, bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunda genel Tanrı algısını etkilemekte midir?
- Ergenlerde bağlanma stilleri ile Tanrı tasavvuru arasında bir ilişki var mıdır?
- Bağlanma stilleri, bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunu etkilemekte midir?
- Bağlanma stilleri, bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunda sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısını etkilemekte midir?
- Bağlanma stilleri, bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunda korku ve ceza yönelimli Tanrı algısını etkilemekte midir?
- Bağlanma stilleri, bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunda genel Tanrı algısını etkilemekte midir?

3.2. Alt Problemler

Araştırmada ölçeklerle elde edilen veriler yaş, cinsiyet, anne-babanın eğitim düzeyi, anne-baba birlikte ya da ayrı olma durumu ve ailenin ekonomik gelir düzeyi değişkenleri açısından da incelenecek olup, araştırmanın alt problemleri şunlardır:

- Ergenlerin Tanrı tasavvuru yaş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
- Ergenlerin Tanrı tasavvuru cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
- Ergenlerin Tanrı tasavvuru ailenin ekonomik gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
- Ergenlerin Tanrı tasavvuru annenin eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
- Ergenlerin Tanrı tasavvuru babanın eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
- Ergenlerin Tanrı tasavvuru anne-baba birliktelik durum değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

4. Araştırmanın Temel ve Alt Hipotezleri

4.1. Temel Hipotezler

H1: Ergenlerde ebeveyn tutumları ile bağlanma stilleri arasında anlamlı düzeyde ilişki vardır.

H2: Ergenlerde ebeveyn tutumları ile Tanrı tasavvuru arasında anlamlı düzeyde ilişki vardır.

H3: Ebeveyn tutumları, bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunu etkilemektedir.

H3a: Ebeveyn tutumları, bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunda sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısını etkilemektedir.

H3b: Ebeveyn tutumları, bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunda korku ve ceza yönelimli Tanrı algısını etkilemektedir.

H3c: Ebeveyn tutumları, bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunda genel Tanrı algısını etkilemektedir.

H4: Ergenlerde bağlanma stilleri ile Tanrı tasavvuru arasında anlamlı düzeyde ilişki vardır.

H5: Bağlanma stilleri, bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunu etkilemektedir.

H5a: Bağlanma stilleri, bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunda sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısını etkilemektedir.

H5b: Bağlanma stilleri, bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunda korku ve ceza yönelimli Tanrı algısını etkilemektedir.

H5c: Bağlanma stilleri, bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunda genel Tanrı algısını etkilemektedir.

4.2. Alt Hipotezler

H6: Ergenlik dönemi gençlerin Tanrı tasavvuru yaş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

H7: Ergenlik dönemi gençlerin Tanrı tasavvuru cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

H8: Ergenlik dönemi gençlerin Tanrı tasavvuru ailenin ekonomik gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

H9: Ergenlik dönemi gençlerin Tanrı tasavvuru annenin eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

H10: Ergenlik dönemi gençlerin Tanrı tasavvuru babanın eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

H11: Ergenlik dönemi gençlerin Tanrı tasavvuru anne-baba birliktelik durum değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

5. Araştırmanın Sınırlılıkları

1- Araştırmada elde edilen bulgular, araştırmanın uygulandığı Antalya İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı Fen Lisesi, Anadolu Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi, Güzel Sanatlar Lisesi, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi okullardan 9., 10., 11. ve 12. sınıf düzeyinde öğrencilerden seçilen 514 kişilik örneklem için geçerlidir.

2- Bulgular analizde kullanılan yöntem, teknik ve veri toplama araçları ile sınırlıdır.

3- Araştırma kesitsel bir çalışma olduğu için bulguları bu zaman dilimi için geçerlidir.

4- Ulaşılabilen kaynaklardan elde edilen verilerle sınırlıdır.

6. Konuyla İlgili Yapılmış Çalışmalar

Hacıkeleşoğlu ve Karaca⁴ tarafından yapılan ebeveyn tutumlarının Tanrı tasavvuru ile ilişkisi üzerine bir araştırma adlı araştırma, Trabzon ve Gümüşhane ili ve ilçelerinde yaşayan 15-64 yaşları arasındaki 1088 kişi ile yapılmıştır. Araştırma bulguları, ebeveyn tutumları ile Tanrı tasavvuru arasında anlamlı düzeyde ilişki olduğu sonucunu vermektedir. Alt boyutlarına baktığımızda ise duygusal sıcaklık alt boyutlu ebeveyn tutumları ile dengeli ve sevgi yönelimli Tanrı tasavvuru arasında pozitif yönde anlamlı ilişki tespit edildiği görülmektedir. Aynı şekilde reddedici alt boyutlu ebeveyn tutumu ile korku-ceza yönelimli ve ilgisiz Tanrı tasavvuru arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler tespit edildiği görülmektedir. Bu çalışmadan ebeveyn tutumlarının Tanrı tasavvuru üzerinde yordayıcı etkiye sahip olduğu sonucu çıkarıldığı görülmektedir.

Arslan'ın⁵, bağlanma stilleri açısından ergenlerde Erikson'un psikososyal gelişim dönemleri ve ego kimlik süreçlerinin incelenmesi adlı araştırmasında 16-23 yaş arası lise ve üniversite öğrencilerinden oluşan 1525 öğrencinin anket analizleri

⁴ Hızır Hacıkeleşoğlu-Faruk Karaca, “Ebeveyn Tutumlarının Tanrı Tasavvuru ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (DEÜİFD)*, 2021, S. 53, s. 206-219.

⁵ Emel Arslan, “Bağlanma Stilleri Açısından Ergenlerde Erikson'un Psikososyal Gelişim Dönemleri ve Ego Kimlik Süreçlerinin İncelenmesi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi)*, Konya, 2008, s. 53.

üzerinden ulaşılan sonuçlardan oluşmaktadır. Araştırmanın sonucunda korkulu bağlanma stiline sahip ergenlerin keşfetme puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Güvenli ve kayıtsız bağlanma stillerine sahip ergenlerin güven puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Özerklik, girişimcilik, çalışkanlık, kimlik dönemleri yönünden kayıtsız bağlanan ergenlerin daha yüksek puanlara sahip oldukları görülmektedir. Kayıtsız bağlanma stiline sahip ergen kızların özerklik puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Haktanır ve Baran'ın ayrıca Aştı'nın yapmış olduğu araştırmalarda kendilik saygısı ile anne-baba tutumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Demokratik anne-baba tutumu çocuğun yüksek benlik saygısına sahip olmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda otoriter ve ilgisiz tutum düşük kendilik saygısına neden olduğu görülmektedir.⁶

Keskin'in⁷, ergenlerin ruhsal durumları, bağlanma stilleri ve ebeveyn tutumlarının bağlanma stillerine etkisini araştırdığı bu çalışma, İzmir ilindeki 11-15 yaş arası 200588 ergen ve onların ebeveynleriyle yapılan anketler sonucundan oluşmaktadır. Sonuçlara baktığımızda, bağlanma stilleri ile ruhsal durumlar arasında bağlantı olduğu ve ebeveynlerin çocuk yetiştirme davranışlarının ergenlerin bağlanma örüntüsünü anlamlı şekilde yordandığı görülmektedir.

Yavuz'un⁸ “Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi” adlı araştırmasında, ilkokul çağındaki çocukların dini gelişimini çeşitli yönleriyle incelerken dini tasavvur konusuna yer verilmektedir. Yavuz; 7-12 yaş grubu çocukların Tanrı tasavvurunu yaş ve cinsiyet açısından inceleyerek; çocukların Allah'ı affedici, esirgeyici, her şeye gücü yeten, merhamet sahibi, yaratıcı, bağışlayıcı, eşi ve benzeri olmayan, her yerde hazır ve nâzır, vb. olumlu sıfatlarla tasavvur ettiklerini tespit etmektedir.

⁶ Filiz Adana-Yasemin Kutlu, “Anne-Baba Tutumlarının Adolesanların Kendilik Kavramı Üzerine Etkisi”, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, C.12, S. 2, 2008, s. 18.

⁷ Gülseren Keskin, “Ergenlerin Ruhsal Durumları ve Ebeveyn Tutumları ile Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü (Doktora Tezi)*, İzmir 2007, s. 40.

⁸ Kerim Yavuz, *Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 176-187.

Oktay'ın⁹ kişilik özellikleri ile Tanrı algısı ve dini tutum arasındaki ilişkiyi incelediği araştırması, Sakarya Üniversitesi ve Uludağ Üniversitesi lisans öğrenimi gören 204 kadın 196 erkekten oluşan 400 öğrencinin oluşturduğu anket uygulamasıdır. Araştırma sonucunda genel anlamda Tanrı algılarının olumlu, dini tutum düzeylerinin yüksek, nevrotik kişilik özelliğinin düşük ve sorumluluk kişilik özelliğinin yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Kişilik özellikleri, Tanrı algısı, dini tutum ile demografik değişken ilişkileri arasında anlamlı farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir. Kadın öğrencilerin erkek öğrencilerden daha fazla Tanrı'yı olumlu algıladığı gözlemlenmiştir. Nevrotik kişilik özelliği ile olumsuz Tanrı algısı arasında ve dışa dönük, sorumlu, uyumlu kişilik özelliği ile Tanrı algısı arasında pozitif yönde anlamlı ilişki görülmektedir. Olumlu Tanrı algısı ile dini tutum arasında da pozitif yönde anlamlı ilişki gözlemlenmektedir. Sonuç olarak kişilik özellikleri, Tanrı algısı ve dini tutum arasında anlamlı ilişki bulunmasıyla beraber demografik değişkenlerin bunlar üzerinde belirleyici etkisi olduğu görülmektedir.

Orta ve Sümer'in¹⁰, anne duyarlılığı ve erken dönem bağlanma-temelli ebeveynlik destek ve müdahale programları adlı araştırması, meta analiz çalışması ile yapılmıştır. Olumlu ebeveyn davranışlarının, bağlanma-temelli geliştirilmiş erken dönem destek programlarının etkisine değinilip örneklemeler incelenerek olumlu etkileri olabileceği belirlenmiştir. Ebeveynlerin çocukların ihtiyaçlarına yönelik davranışlar sergileme becerilerinin artmasının güvenli bağlanmaya olumlu etkisi olacağı araştırma sonucunda yordamaktadır.

Düzgün'ün¹¹, lise öğrencilerinin psikolojik belirtileri ile anne-baba tutumları arasındaki ilişkiler adlı araştırması, Erzurum ilinde 225 kız, 223 erkek 10. sınıf öğrencilerine yapılan anketler üzerinden edinilen bulgular sonucu psikolojik belirtilerde farklılıklar görülmektedir. Araştırma sonuçları demokratik ana-baba tutumu olumsuz benlik belirtisi düzeyini negatif yönde anlamlı düzeyde, otoriter ana-baba tutumu olumsuz benlik belirtisi düzeyini pozitif yönde etkilediği, ilgisiz ana-baba

⁹ Melike Oktay, "Üniversite Gençliğinde Tanrı Tasavvurları ile Kişilik Özellikleri İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)*, Sakarya 2021, s. 54-85.

¹⁰ İrem Metin Orta-Nebi Sümer, "Anne Duyarlılığı ve Erken Dönem Bağlanma-Temelli Ebeveynlik Destek ve Müdahale Programları", *Türk Psikoloji Yazıları*, C. 19, S. 38, 2016, s. 67-69.

¹¹ Şaban Düzgün, "Lise öğrencilerinin Psikolojik Belirtileri İle Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi)*, Erzurum 1995.

tutumu olumsuz benlik belirtisi düzeyinde diğerlerinden farklı olarak etkilemediği görülmektedir. Aynı zamanda sosyo-ekonomik düzeyin ana-baba tutumları üzerinde etkili olduğu görülen araştırmada üst ve orta ekonomik düzeyde bulunan öğrencilerin ana-baba tutumları alt sosyo-ekonomik düzeyde bulunan öğrencilerinkine göre daha demokratik olduğu görülmektedir.

Kuşat¹², dindarlığın sosyo-psikolojisi adlı eserin “Ergenlerle Tanrı Tasavvuru” başlığında 14-18 yaş aralığındaki gençleri araştırmaktadır. Araştırma sonucunda kız öğrencilerin Tanrı’yı koruyucu ve yakın, erkek öğrencilerin güçlü ve cezalandırıcı olarak algıladığı görülmektedir. Genel olarak ise ergenlerin Tanrı tasavvuru merhametli, yaratıcı, bağışlayıcı, her şeyin sahibi olarak değerlendirenler; cezalandıran, istediği gibi davranan olarak değerlendirenlerden daha fazla olduğu görülmektedir.

Güler¹³, Tanrı’ya yönelik atıflar, benlik algısı ve günahkarlık duygusu adlı çalışmasında 20-60 yaş arası 266 kadın, 274 erkek olmak üzere 540 yetişkinin oluşturduğu bireylere uygulanan ölçeklerle araştırma yapılmaktadır. Araştırmanın sonucunda Tanrı algısı ile benlik algısı ve günahkarlık duygusu arasında anlamlı ilişki tespit edilmektedir. Sevgi yönelimli Tanrı algısı bulunan bireyler, korku yönelimli Tanrı algısı bulunan bireylerden daha olumlu benlik algısına sahip oldukları sonucuna ulaşılmaktadır.

Kımtır’ın¹⁴, ergenlik dönemindeki bireylerin dini inanç, davranış özellikleriyle bu bireylerin anne babalarının ilgi düzeylerini belirlemek amaçlı yaptığı çalışması, Çanakkale Ondokuz Mayıs Üniversitesi ve Uludağ Üniversitesi öğrencilerinden 632 kişi üzerinde yapılan ölçeklerin değerlendirilmesi sonucudur. Araştırma sonucunda anne-baba ilgisi ile dindarlık, aile dindarlığı, sınıf, yaş ve gelir durumu gibi değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde fark ve ilişki görülmemektedir. Fakat fakülte, cinsiyet ve eğitim düzeyi ile anne-baba ilgisi arasında anlamlılık düzeyinde fark ve ilişki görülmektedir. Ayrıca anne-baba ilgi

¹² Ali Kuşat, *Ergenlerde Allah Tasavvuru*, Ü. Günay-C. Çelik.(Ed.), Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi içinde (ss.113-156), Karahan Yayınları, Adana, 2006, s.114-120.

¹³ Özlem Güler, “Tanrı’ya Yönelik Atıflar, Benlik Algısı ve Günahkarlık Duygusu: Yetişkin Örneklem”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara 2007a, s. 147-148.

¹⁴ Nurten Kımtır, “İlgili Anne-Baba Tutumları ve Dindarlık: Üniversiteli Gençler Üzerinde Ampirik Bir Araştırma”, *Bilimname*, S. 29, 2015, s. 116-130.

düzeyinin, öğrenci dini inancına ve dinin etkisini yaşamlarında hissetme derecelerine etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Demirci'nin¹⁵ yetiştirme yurdu ergenlerinde Allah tasavvuru isimli araştırmasında 13-18 yaşa arası Malatya ilindeki yetiştirme yurdu gençlerinin analiz sonuçları üzerinden bir çalışma yapılmıştır. Araştırma sonuçları ailesinden uzak olan yetiştirme yurdunda gençlerin kalmaları Allah tasavvurunun şekillenmesinde etkili olduğu görülmektedir. Gençlerin yaş, cinsiyet, yurttan kalma sürelerinin Allah algılanışında farklılaşmalar meydana getirdiği sonucu görülmektedir.

Bayraktutar¹⁶, İstanbuldaki İmam Hatip Liselerinde 15-17 yaş aralığındaki 221 kız 287 erkek ergenlik dönemindeki bireyler üzerinde Tanrı Tasavvuru ile dini başa çıkma arasındaki ilişkisini araştırmasında analiz etmektedir. Demografik değişkenlerle dini başa çıkma ve Tanrı tasavvuru arasında anlamlı ilişki ve farklılık görülmektedir. Araştırmanın sonucunda pozitif Tanrı tasavvuru, yükseldikçe olumlu dini başa çıkmaya başvurma sıklığının arttığı, düştükçe olumsuz dini başa çıkmaya başvurma sıklığının arttığı görülmektedir.

Özdemir ve Koruklu¹⁷, ortaokul öğrencileri üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmada, anne-babaya bağlanma, okula bağlanma ve yaşam doyumu ilişkisini incelenmektedir. Bu çalışma ile ergenlerde, ana-babaya bağlanma ve okula bağlanmanın yaşam doyumları üzerine olan etkisi ortaya koyulmaktadır. Sonuçlar incelendiğinde anneye babaya bağlanmanın, öğretmene bağlanmanın yaşam doyumu ile olumlu ilişkisi olduğu görülmektedir. Bu değişkenlerden anne-babaya bağlanmanın yaşam doyumunda yordayıcılığının fazla olduğu belirlenmektedir. Ayrıca anneye bağlanmanın yaşam doyumunu yordama gücü, babaya bağlanmaya oranla çok az yüksektir, fakat bu fark anlamlılık düzeyinde değildir.

¹⁵ Şükran Demirci, “Yetiştirme Yurdu Ergenlerinde Allah Tasavvuru”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi)*, Kayseri 2009, s. 31-80.

¹⁶ Merve Bayraktutar, “İmam Hatip Lisesi Öğrencileri Örneğinde Dini Başa Çıkma ve Tanrı Tasavvuru İlişkisi”, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul 2019, s. 95-209.

¹⁷ Yalçın Özdemir-Nermin Koruklu, “İlk Ergenlikte Ana-Babaya Bağlanma, Okula Bağlanma ve Yaşam Doyumu”, *İlköğretim Online*, C.12, S. 3, ss. 838-848.

Hayta¹⁸, bağlanma kuramı ile Tanrı tasavvuru adlı çalışmasında Uludağ Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilere yapılan ölçekleri kullanarak araştırma sonucuna ulaşmaktadır. Sonuçlar incelendiğinde anne babaya güvenli bağlanan bireylerin Tanrı'ya bağlanma davranışları da büyük oranda güvenli olduğu görülmektedir. Anne babasına güvensiz bağlanan bireylerde Tanrı'ya bağlanma davranışının büyük oranda güvensiz olduğu görülmektedir.

Dinç'in¹⁹ 11-18 yaş aralığında 157 öğrenci üzerinde yaptığı çalışmada anne-baba tutumlarının ergenlik dönemindeki bireyin dini yönelimine etkisini ölçtüğü görülmektedir. Dini yönelimle algılanan anne baba tutumu arasında anlamlı ilişki tespit edildiği görülmektedir. Dini yönelimin duygu, düşünce boyutuyla yaygın anne baba tutumunun alt boyutları çocuk bakımı, tutarlı disiplin, standartların belirliliği tutumları arasında anlamlı pozitif ilişki görülmektedir. Dini yönelimin davranış boyutunda ise anne baba tutumlarının alt boyutları çocuk bakımı, standartların belirliliği, koruyuculuk tutumları arasında pozitif anlamlı ilişki görülmektedir.

Yıldırım²⁰ araştırmasında 18-35 yaş arasındaki 411 genç yetişkinler üzerinde yapılan ölçeklerle bireyin çocukluk dönemi örselenme yaşantıları, Tanrı'ya bağlanma düzeyleri ilişkilerini ölçmek amaçlamaktadır. Araştırmanın sonucunda çocukluk dönemi örselenme yaşantıları, yetişkin bağlanma stilleri, Tanrı'ya bağlanma stilleri demografik değişkenlere göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Tanrı'ya güvenli bağlanma ile güvenli bağlanma arasında olumlu ve anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.

Sümer'in²¹ ergenlikte ebeveyn tutum ve davranışlarının bağlanma kaygısındaki rolü adlı araştırması, Ankara ilindeki üç lisenin 9. ve 10. sınıf 218 öğrencisi, 130 kişiden oluşan anneleri ve 118 kişiden oluşan babalarından oluşan analizlerin sonuçlarından oluşmaktadır. Araştırma sonuçlarında anne ve babaların çocuk yetiştirme davranışlarının ergenlerdeki bağlanma örüntüsünü anlamlı bir

¹⁸ Hayta, 2020, s. 170-291.

¹⁹ Ayşenur Dinç, "Ergenlerde Anne-Baba Tutumları ve Dini Yönelim", *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul 2007, s. 56-95.

²⁰ Furkan Yıldırım, "Çocukluk Dönemi Örselenme Yaşantılarının Yetişkin Bağlanma Stilleri ve Tanrı'ya Bağlanma Stilleri Üzerindeki Etkisi", *Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)*, Kastamonu 2022, s. 65-126.

²¹ Nebi Sümer, "Ergenlikte Ebeveyn Tutum ve Davranışlarının Bağlanma Kaygısındaki Rolü", *Hacettepe Üniversitesi, 11.Ergen Günleri, Konuşma Metni*, Ankara, 2006. s.10.

şekilde yordadığı görülmektedir. Anne ve babaların ifadelerindeki reddetme ve aşırı koruma ifadeleri, ergenlerin kaygı ve kaçınmalı bağlanması anlamlı düzeyde yordandığı görülmektedir. Araştırmada annelerin duygusal yakınlıkları ve babaların reddetme davranışı en güçlü yordayıcılar olarak bulunmaktadır. Babaların çocuk yetiştirme bağlanma güvenliği ile güçlü bir ilişki gösterdiği görülmektedir. Anne ve babanın bağlanma kaygısının yüksek olması, ergenlerin anneye bağlanmasının kaygılı olma ihtimalinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Aygün'ün²² yapmış olduğu çalışma algılanan ebeveyn tutumları ile ergenlerin gelecek beklentileri arasındaki ilişkiler nicel araştırması, İstanbul ilindeki 226 kız 95 erkek toplam 321 lise öğrencisi üzerinde uygulanma sonucu elde edilmiştir. Sonuçları incelediğimizde anne baba tutumunun alt boyutundan demokratik tutumunun anlamlı düzeyde farklılaştığı, ergen gelecek beklentisinin alt boyutu iş ve eğitimin anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Bununla birlikte anne baba tutumlarının alt boyutları ile ergen gelecek beklentilerinin alt boyutları arasında anlamlı düzeyde ilişki görülmektedir. Aynı zamanda ergenlik dönemindeki bireylerin anne baba tutumlarından demokratik tutumun artması ile iş ve eğitim, evlilik ve aile, din ve toplum, sağlık ve yaşam beklenti alt boyutlarının da arttığı gözlemlenmektedir.

Akyüz'ün²³ gençlerde benlik saygısı ve Tanrı tasavvuru adlı araştırmasında 13-20 yaş arası 216 gençle İstanbul, Isparta, Trabzon illerinde yapılan analizlerin sonuçları değerlendirilmektedir. Araştırma sonucu kızların erkeklere göre pozitif Tanrı tasavvurunun yüksek olduğu, dost ve yakın Tanrı tasavvuru boyutlarının anlamlı farklılığı olduğu görülmektedir. Ebeveyn imajı ile Tanrı tasavvuru ilişkisinde ise koruyucu ve eşitlikçi anne imajının seven ve teslim olan Tanrı tasavvurunda, otoriter ve eşitlikçi anne imajının aşırı talepte bulunmayan Tanrı tasavvurunda, eşitlikçi baba imajının seven ve teslim olunan Tanrı tasavvurunda etkili olduğu görülmektedir.

²² Nesra Aygün, “Algılanan Ebeveyn Tutumları ile Ergenlerin Gelecek Beklentileri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi”, *Biruni Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul 2021, s. 40-64.

²³ Züleyha Akyüz, “Gençlerde Benlik Saygısı ve Tanrı Tasavvuru”, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul 2010.

Bilecik'in²⁴, anne baba tutumlarının bireylerin din algısına etkisi adlı çalışması 20-67 yaş arası bireylerle yapmış olduğu yüz yüze mülakat yaparak 13 kadın 12 erkek toplam 25 kişi üzerinde yapılmış bir araştırmadır. Demokratik ebeveyn tutumuna maruz kaldığını mülakat katılımcıları biri az dindar, dördü dindar, biri kararsız şeklinde kendini tanımlamaktadır. Demokratik anne baba tutumu ve dindar ailede dini eğitim alarak büyüyen bireyler kendilerini dindar, demokratik anne baba tutumu ve din eğitim almadan büyüyenler ise kendilerini dindar değil şeklinde belirtmektedir. Özetle demokratik anne baba tutumu ve ailede din eğitimi alan bireyler dindar olarak yetiştiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Yıldız'ın²⁵ çocuklarda Tanrı tasavvurunun gelişimi adlı araştırması, 7-11 ve 13-15 yaş arası iki grup 517 kız, 530 erkek olmak üzere toplam 1047 ilköğretim öğrencisi üzerinde yapılan ölçeklerin sonuçlarından oluşmaktadır. Analiz sonuçları incelendiğinde, 7-11 yaş aralığındaki öğrencilerinin Tanrı tasavvuruna dair edinilen analiz bilgisi Piaget'in bilişsel gelişim kuramındaki üçüncü aşaması somut işlemler dönemi özelliklerini taşıyan bireyler olduğu görülmektedir. 13-15 yaş aralığındaki öğrencilerin geçiş döneminde olduğu antropomorfik düşüncenin zayıfladığı soyut işlem döneminin başladığı, çocukların Tanrı sıfatları kavrama şekillerinde tek dönem özelliğinden çok kararsız oldukları, bazen soyut bazen de az da olsa somut işlem dönemi özellikleri görülmektedir. Sonuçların Piaget'in bilişsel gelişim aşama özellikleri paralelinde sonuçlandığı görülmektedir.

Uysal'ın²⁶ gençlerde empati eğilimi, anne baba tutumları ve dindarlık adlı çalışması, İstanbulda 468 lise ve üniversitelerde 14-26 yaş aralığındaki öğrencileri örnekleminde gerçekleştirilmektedir. Araştırmanın sonucunda empati eğilimi ile dindarlık ve anne baba tutumları arasında anlamlı ilişki görülmektedir. Anne ve babalarının anne baba tutumunun alt boyutu olan demokratik tutum sergilediğini düşünen gençlerde dindarlığın daha yüksek, anne ve babalarının otoriter ve ilgisiz alt

²⁴ Sümeyra Bilecik, "Anne Baba Tutumlarının Bireylerin Din Algısına Etkisi", *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. 15, S. 33, 2017, s. 19-21.

²⁵ Murat Yıldız, *Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir, 2007a.

²⁶ Veysel Uysal, "Gençlerde Empati Eğilimi, Anne-Baba Tutumları ve Dindarlık", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Din Psikolojisi Özel Sayısı*, 2016, s. 17-37.

tutumu sergilediğini düşünen gençlerde dindarlık eğiliminin daha düşük olduğu gözlemlenmektedir.

Subaşı'nın²⁷ üniversite öğrencilerinin Tanrı ile ilişkilerinin bağlanma kuramı açısından değerlendirildiği çalışması, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bölümünden 109 öğrenci, İstanbul'daki farklı üniversitelerindeki ilahiyat dışı bölümlerden 104 öğrenci üzerinde yapılan anketlerin analiz sonuçlarıdır. Bu sonuçlara baktığımızda bireylerin insanlara da Tanrıya da güvenli bağlanma eğilimleri olduğu, ilahiyat öğrencilerinin diğer öğrencilere göre Tanrı'ya daha güvenli bağlanma sergiledikleri görülmektedir.

Köroğlu'nun²⁸ sosyal fobi belirtileri ile yetişkin bağlanma stilleri ve anne baba tutumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi adlı araştırması, İstanbul Şişlide 20-40 yaş aralığında üniversite öğrencisi ve üniversite mezunu 149 kişi ile yapılan anketlerden ulaşılan sonuçlardan oluşmaktadır. Sosyal fobi belirtilerinin bağlanma stilleri ve algılanan anne baba tutumu ile ilişkili olduğu görülmektedir. Aşırı koruyucu baba tutumu ve bağlanmanın kaygı boyutu pozitif yönde olduğu görülmektedir. Reddedici baba tutumu negatif yönde sosyal fobi belirtilerini yordadığı görülmektedir.

Kekik²⁹, yatılı bölge ortaokulu öğrencilerinde bağlanma stilleri ve Tanrı algısı ilişkisi adlı araştırmasında Kayseri Yahyalı ve Tomarza ilçelerindeki Yatılı Bölge Ortaokullarındaki 12-16 yaş aralığındaki 483 öğrenci üzerinde bağlanma stilleri ve Tanrı algısı arasındaki ilişkisini incelemektedir. Araştırma sonucunda Yatılı Bölge Ortaokulları öğrencilerinde güvenli bağlanma ile sevgi yönelimli Tanrı algısı ve korku yönelimli Tanrı algısı arasında pozitif yönde anlamlı ilişki görülmektedir. Güvenli bağlanan bireyler de Tanrı algısı sevgi yönelimli olduğu görülmektedir.

²⁷ Hacer Subaşı, "Üniversite Öğrencilerinin Tanrı ile İlişkilerinin Bağlanma Kuramı Açısından Değerlendirilmesi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 12, S. 3, 2012, s. 194-96.

²⁸ Özgür Köroğlu, "Sosyal Fobi Belirtileri ile Yetişkin Bağlanma Stilleri ve Anne Baba Tutumu Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi", *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul 2017, s.

²⁹ Hacı Cemal Kekik, "Yatılı Bölge Ortaokulu Öğrencilerinde Bağlanma Stilleri ve Tanrı Algısı İlişkisi", *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)*, Sivas 2019, ss. 49-93.

Kuş³⁰, ergenlerde ebeveyn tutumları, bağlanma stilleri ve internet kullanım bozukluğu arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi adlı araştırmasında 134 ergene ve onların ebeveynlerine yaptığı anketlerle bağlanma stilleri ile internet kullanım bozukluğu arasındaki anlamlı korelasyon dışında anlamlı korelasyon bulunamadığı sonucuna ulaşmaktadır.

Benson ve Spilka'nın³¹ benlik saygısının ve kontrol odağının bir işlevi olarak Tanrı imgesi adlı araştırmasında 13 maddelik çift kutuplu seven ve kontrol eden, reddedici ve kabul edici anketlerin sonuçları üzerinden edinilen analizler incelenmektedir. Araştırma sonucu Tanrı'yı seven algısına sahip bireylerin özsaygılarının düşük olduğu görülmektedir. Seven ve kontrol eden Tanrı tasavvuru ile özsaygı arasında yüksek düzeyde ilişki olduğu görülmektedir.

³⁰ Ubeydullah Enes Kuş, "Ergenlerde Ebeveyn Tutumları, Bağlanma Stilleri ve İnternet Kullanım Bozukluğu Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi", *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul 2018, s. 51.

³¹ Peter Benson-Bernard Spilka, "God Image as a Function of Self-esteem and Locus of Control", *Journal for the Scientific Study of Religion*, V.12, N.3, 1973.

1. BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. ERGENLİK

1.1. Ergenlik Tanımları

Psikoloji kaynaklarında “adolescent” ergen kelimesi büyüme, olgunlaşmak anlamına gelen “adolescere” kökünden gelir. Latince olan bu kelime anlam itibarıyla süreci ifade eder.³² Latince “adolescence” ergenlik kelimesi ise “ergenliğin başlangıcından, fizyolojik ve psikolojik erişkinliğe ulaşmaya kadar geçen gelişim dönemi” şeklinde tanımlanmaktadır.³³

Ergenlik büyüme ve gelişmenin olduğu bir süreçtir. Bu süreç buluş ile başlar. Büyüme bedendeki hormonal, kişisel değişim, duygusal, sosyal, cinsel gelişmelerdir. Milli Eğitim Bakanlığı’na göre gençlik, “*buluş çağına girme ile başlayan biyo-psikolojik açıdan çocukluğun sona erdiği ve toplum hayatında sorumluluk alma dönemi olan, genç yetişkinliğin başladığı dönem olarak nitelendirilen 12-24 yaşları arasındaki gruptur*”. UNESCO’nun tanımına göre genç, “*öğrenim yapan ve hayatını kazanmak için çalışmayan ve evi olmayan insandır*”. Gençlik döneminin yaş aralığı hakkında farklılıklar görülür. Bunlar izafi yaş aralıklarıdır. UNESCO gençlik döneminin yaş aralığını, 15-25 olarak belirtirken, Birleşmiş Milletler Örgütü gençlik döneminin yaş aralığını 12-25 olarak belirtir.³⁴

Ergenlik dönemini psikolojik açıdan ergenlik öncesi, ergenlik, son ergenlik veya gençlik olmak üzere üçe ayırabiliriz. Ergenlik öncesi, 12-14 yaş aralığı olup birey, çocukluktan çıkmanın gençliğe geçiş esnasında yaşadığı psikolojik bocalama içerisinde. Ergen, 15-17 yaş aralığı olup beden ve ruhen buluş çağına ermiştir. Son ergenlik veya gençlik, 17-21 yaş aralığı olup birey gençliğini hissettiği

³² Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994, s. 277.

³³ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları*, Ankara, 2000, s. 269.

³⁴ Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 32-34.

sorumluluk sahibi olduğu ve üzerine düşen rolleri hakkıyla yerine getirdiği dönemdedir.³⁵

2. TUTUM

2.1. Tutum Tanımı

Tutum kelimesi psikoloji kaynaklarında “attitude” şeklinde ifade edilir. Psikoloji alanında genel kabul gören tanımı, “*kişinin belli bir insana, gruba, nesneye, olaya, vb. yönelik olumlu veya olumsuz bir şekilde düşünmesine, hissetmesine veya davranmasına yol açan oldukça istikrarlı, yargısal bir eğilim*” dir. Psikolojideki “attitude” kavramının araştırmacılar tarafından farklı tanımları mevcuttur.³⁶

Rolf Oerter tutumu, “*yaşantı, tecrübe ve deneyimler sonucu oluşan, ilgili olduğu bütün obje ve durumlara karşı bireyin davranışları üzerinde yönlendirici ve dinamik bir etkiye sahip psikolojik ve fizyolojik bir hazır olma durumu*” şeklinde tanımlamaktadır.³⁷

“*Tutum bir bireye atfedilen ve onun psikolojik bir obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan bir eğilimdir.*” Tutum genellikle bireysel değerlendirilen, gözlenebilen davranışların dolaylı anlaşılması sonucu bireyin bir eğilimidir. Psikolojik obje ile ilgili olan tutum, bireyin duygu düşünce ve davranış eğiliminin bütünleşmesiyle oluşur.³⁸

Tutum, “*bireyin kendine ya da çevresindeki herhangi bir nesne, toplumsal konu, ya da olaya karşı deneyim, bilgi, duygu ve güdülerine (motivation) dayanarak örgütlediği zihinsel, duygusal ve davranışsal bir tepki ön eğilimidir.*”³⁹

Tutum tanımlarını incelediğimizde tanımlarda ortak paydalar dikkatimizi çeker. Bu ortak paydalardan öncelikli olarak toplumsal olguyu görmekteyiz. Bireyin, etrafındaki toplumsal olgulara karşı gösterdiği, “ön eylem” olarak gördüğümüz tutum

³⁵ Şentürk, 2013, s. 91-97.

³⁶ Selçuk Budak, 2000, s. 776-777.

³⁷ Hüseyin Certel, *Din Psikolojisi*, Berikan Yayınevi, Isparta, 2014, s. 162.

³⁸ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *İnsan ve İnsanlar*, Cem Matbaacılık, İstanbul, 1979, s. 84.-85.

³⁹ Metin İnceoğlu, *Tutum Algı İletişim*, Beykent Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 13.

kavramı, toplumsal bir olgu mahiyetinde değerlendirilir. Tutum tanımlarındaki ortak paydalardan bir diğeri ise tutumların bilişsel ve duygusal ögeler ile oluştuğu iddiasıdır. Duygu, insan, grup, kurum, din gibi nesnelerle bağlantılı olarak tutumun merkezi ögedir. Bilişsel bileşen, tutumun nesnesi hakkındaki inançlarından oluşur. Herhangi bir olumlu veya olumsuz tutumunuz varsa o şeye karşı olumlu ise olumlu inanç, olumsuz ise olumsuz inancınız olur. Bununla birlikte tutum oluşum sürecinde bilgi ve inanç, duyguların sistemli bir şekilde örgütsel ilişkilerini oluşturmaktadır. Davranışsal bileşen, duygu ve kanıya uygun hareket etme eğilimidir. Birey her zaman duygusunu davranışa çevirmez ama o duyguya bağlı hareket eğiliminde bulunabilir. Bu sebeple tutumlardan davranışlar gözlemlenebilir. Tutumun psikolojik bir değişken olmasından kaynaklanan gözlemlenemeyen gizli değişkenlere sahip, bazı davranış biçimlerinden çıkarılan kadarıdır.⁴⁰

2.2. Tutum Oluşturucu Ögeler

Tutumlar zihinsel, duygusal ve davranışsal olmak üzere üç ögeden oluşmaktadır. Bunların birbirleri arasında örgütlenme, buna bağlı iç tutarlılığa sahip oldukları varsayısı hakimdir. Bu varsayıya göre, bireyin bir konu hakkında sahip olduğu bilgi, konuya nasıl bir duyguyla yaklaşacağını ve nasıl bir davranış sergileyeceğini belirler. Ayrıca ögeler birbirleriyle örgütlenme, uyum, iç tutarlılık içerisinde olmak zorundadırlar. Tutum bu üç ögenin örgütlenmesi sonucu tepkinin ortaya konulmasının ön aşamasıdır.⁴¹

2.2.1. Bilişsel (Zihinsel) Öge

Bilişsel (zihinsel) öge, tutumun konusunu oluşturan bireye, nesneye, duruma, olaya ait tüm bilgi, inanç, düşünce, deneyimi içermektedir⁴². Bireyin zihinsel işleyiş sürecini sistemleştirir ve sınıflandırır. Sınıflandırma bireyin algılarını etkiler, uyarıcıya tepkilerin farklılaşmasını sağlar.

Tutumun bilişsel (zihinsel) ögesinin kaynağı, bireyin çevresindeki uyarıcılarla yaşadığı ilişki deneyimlerinden oluşan bilgi birikimidir. Çevresinde birçok uyarıcı

⁴⁰ İnceoğlu, 2010, s.19; Morgan, 1988, s. 363-364.

⁴¹ İnceoğlu, 2010, s. 20.

⁴² Morgan, çev. Orhan Aydın, 1988, s. 363.

olan birey bu uyarıcıları kendi aralarında sınıflandırır. Bireyin zihin sisteminde sınıflandırma yapması çevresine tepkilerini ve uyumunu kolaylaştırır. Birey böylelikle çevresiyle kurduğu ilişkiler de zihinsel sisteminden destek almış olur.

Tutumun konusunu oluşturan uyarıcıyla ilgili bilgiler, bireyin o uyarıcıyla yaşadığı deneyimlerle elde edilir. Tutumun oluşabilmesi için öncelikle birey bu tür bir uyarıcının varlığını doğrudan veya dolaylı şekilde öğrenmeli ki deneyim kazansın. Bilgi değişirse tutumda değişir.⁴³

Özetle zihinsel süreç şöyle işler; birey uyarıcının varlığından doğrudan veya dolaylı haberdar olur. O uyarıcıyla temas edip bir deneyim yaşar. Yaşadığı deneyimi sınıflandırır. O uyarıcıyla karşılaştığında sınıflandırdığı için tepkisi kolaylaşır.

2.2.2. Duygusal Öge

Çevreyle ilgili bilgi, deneyim ve duyumların olumlu veya olumsuz olaylarla sınıflandırılması, arzulanan veya arzulananmayan amaçlarla ilişkilendirilmesi tutumun duygusal öge temsilidir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi tutumun diğer iki ögesi ile örgütlenme olmadan duygusal öge oluşamaz.

Bunlardan ilki deneyimlerle oluşan bilgi birikimini kapsayan zihinsel ögedir. Bireyde, karşılaştığı herhangi bir uyarıcıya karşı olumlu veya olumsuz duygular oluşmaktadır. O uyarıcıya karşı deneyim yaşamış olan birey, deneyim sonucundaki duyguyu kabul eder veya reddeder. Önceki deneyimleriyle sağladığı bilgi birikimini kapsayan zihinsel öge, duygusal ögenin gelişmesindeki etkidir.

İkincisi ise duygunun somutluk kazanmış hali olan davranışsal ögedir. Bireyde oluşan duygunun dışa vurum şekli davranışla olur. Mutlu olduğunda ağlamak, öfkelenildiğinde bağırma gibi neden sonuç ilişkisi içerisindedirler. Duygusal ögenin sonucu davranışsal ögedir. Birey duygusu sonucu, bir davranış sergilemezse duygusu anlaşılmaz.⁴⁴

Tutuma her zaman her öge aynı oranda etkide bulunmaz. Tutuma etki derecelerinin belirlenmesinde tutumun konusunun sonuçları, bireysel değerleri, toplumsal değeri, ulaşacağı hedef gibi birçok farklı etken vardır. Mesela kurumsal

⁴³ İnceoğlu, 2010, s. 24-25.

⁴⁴ Morgan, çev. Orhan Aydın, 1988, s. 363.

ortamda zihinsel öğenin daha etkin olması beklenirken aile ortamında duygusal öğenin daha etkin olması beklenir. Bu da bize zihinsel öge ile duygusal öge arasındaki ilişki de doğru orantı da ters orantılı da olabileceğini gösteriyor. Fakat duygusal öge ile davranışsal öge arasındaki ilişkide ise doğru orantı olduğunu görüyoruz. Tutumun oluşmasında daha çok arzu edilen ise zihinsel öge ile duygusal öğenin doğru orantıda olmasıdır.⁴⁵

2.2.3. Davranışsal Öge

Davranışsal öge bireyin, uyarıcıda mevcut olan tutum konusuna karşı hareket eğilimi göstermesidir. Birey her zaman duygusunu davranışa çevirmez ama o duyguya bağlı hareket eğiliminde bulunabilir. Bu sebeple tutumlardan davranışlar gözlemlenebilir. Tutumun varlığı gözlemlenebilen davranışlarla anlaşılır.⁴⁶ Davranışsal ögeyi, duygusal davranış ve kuralsal davranış şeklinde ikiye ayırmaktadır.⁴⁷

Duygusal davranış da tutumun konusu, hoş giden veya gitmeyen durumla ilişkilendirilir. Duygusal davranışın temelinde negatif ve pozitif olmak üzere iki boyut vardır.

Kuralsal davranış ise akla, mantığa uygun öngörülerin, rasyonel değerlendirmeler sonucu doğru davranışın ne olduğuyla ilgili inançlara dayanır. Resmi ilişkilerde küçük gruplarda alt kültürel alanlarda bu davranış biçimi görülür. Bireyin bağlı olduğu grup veya alt kültürde akıl veya duygu yerine davranışı belirleyen grup normudur.

Her ne kadar farklı boyutlar olsalar da sosyal ilişki ortamında keskin bir şekilde duygusal ve kuralsal diye ayırmak zordur. İnsan olmanın gereği duygu ve sosyal ortamın gereği kurallar. Ağırlıklı öge hangisinde ise o öne çıkar.⁴⁸

⁴⁵ İnceoğlu, 2010, s. 20-24.

⁴⁶ Morgan, çev. Orhan Aydın, 1988, s. 363.

⁴⁷ İnceoğlu, 2010, s. 25-28.

⁴⁸ İnceoğlu - Tutum Algı İletişim, s. 25-28.

2.3. Ebeveyn Tutumları

Bireyin hayatının ilk yıllarından itibaren ilişki kurduğu kişi ve çevre bireyin psikolojik, sosyal, benlik gelişimi, başarı oluşumunda büyük etkiye sahiptir. Psikolojik gelişim kuramları ve bağlanma kuramları açısından baktığımızda yaşamının ilk yıllarında bakımını sağlayan anne babası ve aile çevresi en fazla etkiye sahiptir⁴⁹. Bireyin bugün ve yarının da ebeveynin tutumu ve yetiştirme tarzı, sosyal, psikolojik, gelişimsel her yönünü etkiler. Bakım verenin olumlu, olumsuz davranışları çocuğun içsel şemalarını oluşturur. Bu da ergenlik ve yetişkinlikteki hayatına etki eder. Birey hayatının ilk yıllarındaki ebeveyn tutumlarını örnek alır. Bireyin benlik kavramları gelişiminde ebeveyn tutumunun etkisi görülmektedir.⁵⁰ Ebeveynin destekleyici yaklaşım sergilediği çocuklar daha sosyal, psikolojik ve gelişimsel olarak daha başarılı oldukları görülür. Ebeveynin otoriter, kontrolcü, cezalandırıcı tutum sergilediği çocuklar, kaygılı, yakın ilişkilerde uyumsuz, asosyal, başarısız olduğu görülür.⁵¹

Ebeveyn çocuğu yetiştirme tutum ve davranışlarına bakıldığı zaman bakım verme pratiklerini kültürel değerlerin belirlediği görülmektedir. Ebeveynler geleneksel kültürü, sosyoekonomik düzeyi, dini, siyasi görüşleri gibi inanç ve değerleri bireysel tercihleri üzerinden yetiştirme tutumu sergilediği görülür.⁵²

Ebeveyn tutumlarıyla ilgili yapılan araştırmalarda, ebeveynlerin tutumları üzerinden sınıflandırmalar yapılmıştır. Baumrind “Baumrind’in ebeveynlik tipolojisi” adlı araştırmasında, ebeveynin tutumunun çocuktaki uyum ve başarıya etkisi üzerinden otoriter-yetkeci, demokratik, koruyucu-verici olmak üzere üç stile ayırır. Başka araştırmaları incelediğimizde daha ayrıntılı incelemelerde altı, yedi stile ayıranları da görmekteyiz. Ülkemiz ebeveyn tutumları üzerinden beş stili kısaca anlatabiliriz.

⁴⁹ Morgan, çev. Orhan Aydın, 1988, s. 374.

⁵⁰ Morgan, çev. Orhan Aydın, 1988, s. 323.

⁵¹ Nebi Sümer, *Ana Babalık ve Bağlanma, Ana Babalık: Kuram ve Araştırma*, der. Melike Sayıl - Bilge Yağmurlu, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 169-170.

⁵² Bilge Yağmurlu - H. Melis Yavuz, *Ana Babalığın Görünmeyen Yönü: Bilişler, Ana Babalık: Kuram ve Araştırma*, der. Melike Sayıl - Bilge Yağmurlu, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 149-162.

2.4. Ebeveyn Tutumlarının Birey Üzerindeki Etkileri

2.4.1. Otoriter/Baskıcı Tutum

Çocukların gelişim düzeyleri, kişilik özellikleri ve istekleri dikkate alınmadan ebeveynler çocukların davranışlarına müdahale edip kendi istekleri doğrultusunda davranışlar sergilemelerini ister. Ebeveynlerin bu istekleri çocuğun ihtiyacına, gereksinimine, yeteneğine uygun olup olmasını sorgulamadan itici ve cezalandırıcı şekilde bir yaklaşım oluşmasına sebep olur. Ebeveynlerin sergilediği baskıcı tutuma karşı çocuğun kendine güveni olumsuz etkilenir. Ebeveynlerin yaklaşım biçimi çocukların kişilik gelişimini olumsuz etkiler ve kendilerine saygı oluşumunu engeller.⁵³

Otoriter/baskıcı tutum sergileyen ebeveynler ile çocukları arasında mesafeli, soğuk bir ilişki vardır. Bundan dolayı çocuklarda huzursuzluk ve gerginlik hakimdir. Ebeveyn sergilediği baskıyla çocuğu istediği düzene, sessizliğe, uyuma soktuğunu zannederken çocuk, içe kapanık, özgüvensiz, çekingen aynı zamanda iç dünyasında öfkeli ve kırgındır. Otoriter ebeveyne maruz kalan bireyler, kişiklerini bağımsız şekilde geliştiremez, bunların sonucu olarak bu bireylerde kaygılı, kaçınan davranışlar, mutsuzluk görülür. Bu bireylerin benlik saygıları düşük olur, bunun sonucu olarak da ergenlik, yetişkinlik döneminde yakın ilişki kurmakta zorlanırlar.⁵⁴

2.4.2. Koruyucu/Müdahaleci Tutum

Sevgi ve yakınlıklarını eksik etmezler. Ebeveynler gereğinden fazla gösterdiği bağlanma ve ilgi sonucu hareket alanı tanımayarak davranışlarını kontrol eder hale gelirler. Bu aşırı kontrolcülük, çocuğun yaparak yaşayarak öğreneceği şeyleri ailenin kontrol etmesi sebebiyle bu fırsattan yoksun olmalarına sebep olmaktadır. Kendi kendisine yeten birey olmasına, kendine güvenmeye engel olur. Ebeveynlerinin kontrolünden çıkmamış bu bireyler ergenlik ve yetişkinlikte de başkalarına bağımlı, ebeveyn onayı bekleyen, duygusal kaygılara sahip, benlik

⁵³ Hayta, 2020, s. 118.

⁵⁴ Hayta, 2020, s. 118-119.

saygıları düşük olur. Yanlış yapmaktan korkarlar, sorumluluk alamazlar, çekingen tavır sergilerler, kırılındırlar.⁵⁵

2.4.3. İlgisiz/Kayıtsız Tutum

İlgisiz/ kayıtsız ebeveynler, çocuklarının duygusal ve diğer ilgi gereksinimlerini aşırı ihmal ederler. Çocuklarına karşı mesafeli, hoşgörüsüz, cezalandırıcı davranan bu ebeveynlerin iletişimleri de soğuktur. Aşırı serbest bırakılan bu çocuklar yalnız bırakıldığından dolayı öfkeli, saldırgan, kızgın davranışlar sergilerler. Çekingen olan bu bireyler yakın ilişki kurmakta, etkileşime girmekte zorlanırlar. Benlik saygıları düşük olduğundan dolayı başkalarına bağımlı yaşayan bireyler olurlar.⁵⁶

2.4.4. Dengesiz/Kararsız Tutum

Davranışlarında dengesiz ve kararsız olan bu ebeveynler bazen aşırı serbest olurken bazen aşırı sert cezalar verebilirler. Genellikle anne ve babanın farklı tutum sergilemeleri veya farklı fikirlere sahip olmaları dengesiz kararlar alınan aile ortamı oluşturmaktadır. Bu aileler kurallara sahip aile olmalarına rağmen, nerede hangi kuralın nasıl uygulanacağı net değildir. Dengesiz tutum bireylerin kendisini değersiz, yeteneksiz görmelerine sebep olduğu için benlik saygıları düşüktür. Yakın ilişkilerinde rol model aldıkları ebeveynleri gibi dengesiz ve tutarsız kişilik yapısına sahip bireyler olurlar.⁵⁷

2.4.5. Eşitlikçi Demokratik Tutum

Koşulsuz, içten, derin sevgi duyduğu çocuklarını denetlerler ve ilgilerini, ihtiyaçlarını eksik etmezler. Ebeveyn çocuk arasında açık iletişimi kullanarak sorunları konuşup danışarak hallederler. Kişisel özerklik kazanabilmeleri için gerekli ortamı çocuklarına sağlarlar. Çocuklarına saygı duyar, söz hakkı vermekten çekinmezler. Bu ebeveynler tutarlı, kararlı, pozitif davranışlar sergilerler. Kendi

⁵⁵ John W. Santrock, *Ergenlik*, çev. Didem M. Siyez vd., Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2014, s. 260-261.

⁵⁶ Laurence Steinberg, *Ergenlik*, çev. Figen Çok vd., İmge Kitabevi, Ankara, 2007, s. 158-159.

⁵⁷ Santrock, 2014, s. 261.

kabiliyetlerini geliştirmesi desteklenerek, sorumluluk verilerek benlik saygı gelişimi desteklenir.⁵⁸

Sevgisiz bırakma, mahrum bırakma, dengesiz cezalar bu ebeveyn stilinde yoktur. Bu ebeveyn stilinde dengeli sınırlar önemli yer bulur. Ergenlik ve yetişkinliğinde yakın ilişki kurması sağlıklı bir şekilde olur.⁵⁹

3. BAğLANMA STİLLERİ

3.1. Bağlanma Kavramı ve Bağlanma Kuramı

Bebeklik dönemi olan 0-2 yaş arasında bebek, fiziksel, zihinsel ve duygusal olarak becerileri tam gelişmemiş olması sebebiyle bakım verenine bağımlıdır. Kurduğu bu birebir ilişki zihinsel ve duygusal olarak önemlidir. Hayatının ilk yıllarında sosyal gereksinimini sağlayan bakım vereni ile kurulan bu ilk bağ, bağlanmayı ifade eder ve kişiliğin önemli bir kısmını oluřturur⁶⁰.

Bowlby'nin ortaya koyup birçok araştırmacının genişlettiği bağlanma, *“insanın yaşamındaki özel insanlara karşı hissettiği, onlarla etkileşim içinde bulunduğunda zevk almasını, sıkıntı yaşadığında yakınlıkları ile rahatlamasını sağlayan güçlü duygusal bir bağdır”*⁶¹.

Bağlanma ilk olarak bebeklikte anne veya bakım veren kişi arasında oluşan ilişkinin, yakınlık arayışıyla yakın olma, yakınlığı koruma temelli olup sıkıntılı ve kaygılı durumlarda öne çıkar. Bebek ve anne (bakım veren kişi) arasında oluşan duygusal bağın tutarlılık ve süreklilikle ilerlemesi bebeğin güçlü ve güvenli bağlanmasını etkiler⁶².

Bowlby, bebeğin ihtiyaç hali, kaygı hissi gibi durumlarda bakım veren kişi (anne, baba, bakıcı vs.)'nin onun ihtiyaçına karşılık vermesi, destek olması, bebeğin zihninde bakım verenine karşı güvenli ve duyarlı bir model oluşturur. Bakım

⁵⁸ Santrock, *Yaşam Boyu Gelişim: Gelişim Psikolojisi*, çev. Galip Yüksel vd, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 254.

⁵⁹ Hayta, 2020, s.122.

⁶⁰ Olcay Tüzün- Kemal Sayar, “Bağlanma Kuramı ve Psikopatoloji”, *Düşünen Adam*, S.19, 1. Baskı, 2006, s. 24.

⁶¹ Hayta, 2020, s. 22.

⁶² John Bowlby, *Attachment and Loss, Vol. 3: Loss: Sadness and Depression*, Pimlico Revised edition edition, London, 1998, s. 200-204.

vereninden aldığı olumlu karşılıktan yola çıkıp kendi hakkında fikir geliştirir ve güvenilmeye, korunup kollanmaya, sevmeye değer olduğu şemalarını zihninde oluşturur⁶³.

Bebeğin anne veya bakım veren kişiyle kurduğu bu ilk bağ bireyin bağlanma temelini oluşturur. Gelecekte insanlarla nasıl bir bağ kuracağının temeli ve göstergesidir. Bowlby'ye göre, bireyin doğduğu ilk andan itibaren kendi ve diğer insanlar hakkında içsel zihinsel algıları oluşmaya başlar. İlk bağ kurduğu bakım veren kişinin tepkileri, etkileşimi ve yakınlığı bireyde içsel çalışan modelleri oluşturur. Bu da bireyin ileride kuracağı ilişkilerin temelini oluşturan ilk şemalarıdır. Kısaca içsel çalışan modeller, “birincil bağlanma figürünün korunma ve destek çağrılarına karşılık veren ve ulaşılabilir, duyarlı biri olup olmadığı ve çocuğun kendisini, bağlanma figürü tarafından sevmeye ve yardıma değer birisi olarak görüp görmediği şeklinde birbirini tamamlayan iki farklı nitelikle” tanımlanır. Böylelikle bireyin kendilik algısı ilk dönemdeki bakım veren kişiyle olan etkileşimi, yakınlığıyla oluşur. Bu ilk bağlanma deneyimi, ileride kuracağı yakın ilişkilere dair beklentileri belirler. Yaşantılarda birey farkında olmadan içsel çalışan modeller aktifleştiklerinden dolayı kişilerin niyet ve davranışlarına dair yorumlarında rehber olur. Bu rehberliğin sonucu oluşan duygu ve davranış sürekliliği, yetişkinlikteki duygu ve davranışlara yansır.⁶⁴ Tanrı tasavvuru da duygusal, kişisel deneyimlerle oluşur. Birey, Tanrı'yla ilişkisini, ebeveynleriyle ilişkilerinde deneyimlediklerinin içselleştirilmesi sonucu biçimlendirir. Anne babası tarafından hata yaptığında affedilen çocuk, Tanrı tarafından da hata yapma durumunda şefkat gösterilerek affedileceğini düşünebilir.⁶⁵

3.2. Bağlanma Stilleri

Bağlanma kuramında bireyin hayatının ilk yıllarında bakım vereni ile kurduğu ilişkinin, Bowlby'nin içsel çalışan modellerindeki beklentilerin ileriki yıllarda kuracağı insan ilişkilerinde rehberlik vazifesi gördüğü öne sürülmektedir. Yapılan araştırmalara bakıldığında bebeklikte oluşan zihin modellerinin ileriki

⁶³ John Bowlby, *Attachment and Loss, Vol. 2: Separation: Anger and Anxiety*, Pimlico Revised edition edition, London, 1998, s. 30-52.

⁶⁴ Hayta, 2020, s. 50-51.

⁶⁵ Hayta, 2020, s. 53.

yaşlarda çok değişime uğramadan devam ettiği görülmektedir. Bowlby, bağlanma stillerinin bireyin ilk bakım veren kişi ile kurduğu bağın süreklilik arz edeceğinden dolayı ileride de aynı olacağını belirtir. Bu bize yetişkinlikte bireyin nasıl bir bağlanma stiline sahip olduğunun rehberliğini yapar.⁶⁶

3.2.1. Çocuklukta Bağlanma

Erken çocukluk döneminde çocuğun sosyal çevresi çoğunlukla ailesidir. Aile bu dönemde çocuğun bakımını yapan bağ kurduğu bireyler, ilk öğrenimini sağlayan öğretmeni, oyun oynadığı ilk bireyler ve arkadaşlarıdır. İlerleyen günlerde yavaş yavaş oluşturduğu sosyal çevre ilk zamanlarda aile kontrolündedir. Bu durum çocuğun eğitim gibi diğer faktörlerle aileden uzak zaman geçirmesiyle aile kontrolünün azalmasıyla devam eder. Çocuk bu dönemde ebeveyn yerine oyun arkadaşlarını daha fazla tercih eder. Her ne kadar bağlanma figüründen yaşı büyüdükçe zaman geçirmesi azalsa da stres anında bakım veren kişi çocuk için güvenli üs vazifesini görmeye devam eder. Lieberman, Doyle ve Markiewicz 9-14 yaş arası yaptıkları çalışmalarda bağlanma figürünü destek anında ulaşılabilir olarak algıladıkları görülmüştür. Çocukların yaşları büyüdükçe stres anında bağlanma figürlerine daha az başvurdukları görülmüştür. Kerns, Tomich ve Kim'in yaptıkları çalışmada da buna ek olarak çocuklarda yaş ilerledikçe kaçınmalı başa çıkma yöntemleri kullandıkları görülmüştür.⁶⁷ Çocuğun yaşı ilerledikçe bağlanma figürlerine daha az ihtiyaç duyar zorluklarla baş etme becerisi gelişir ve ebeveynine olan bağlılığı azalır. Bununla beraber fiziksel temasta da azalma görülür.⁶⁸

⁶⁶ John Bowlby, *Attachment and Loss, Vol. 1: Attachment*, Pimlico Revised edition edition, London, 1997, s. 244-257.

⁶⁷ Şirin Erdem Özyurt, “*Ergenlikte Algılanan Duygusal İstismar ve Bağlanma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*”, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İzmir, 2016, Doktora Tezi, s. 14-15.

⁶⁸ Bowlby, 1997, s. 261

3.2.2. Ergenlikte Bağlanma

Bireyin bebeklik döneminde bakım vereniyle olan ilişkisi sonucu benlik algısı oluşur. Bilişsel ve duygusal gelişimin yaşandığı ergenlikte ise bu benlik algısı daha tutarlı gelişim gösterir. Ergenlikteki bu bilişsel ve duygusal gelişimden kaynaklı olarak soyut düşünce de gelişmektedir. Zihindeki soyut figürler şemalaşmaya, kavramsallaşmaya başlar. Kapsayıcı düşünmeye başlayan ergenlik dönemindeki birey bakım verenine ve başkalarına davranışlarını zihninde oluşan kavramlarla işlevselliğine göre belirler.⁶⁹

Yaşamın ilk yıllarında bebek, dünyayı ve çevresini keşfeder. Bebek, bakım vereni güvenli üs olarak görmesinden dolayı fiziksel çevreyi güvenle keşfeder. Bu keşif ergenlik döneminde de devam eder. Bireyde keşif bu dönemde duygusal ve bilişsel bağımsızlıklaşma olarak görülür. Bağlanma figürü bu dönemdeki keşfe aynı zamanda ayrılmaya destek olarak, güvenli üs konumunda olduğunu hissettirip müsaade etmelidir. Birey ihtiyaç duyduğunda destek bulacağı inancı olduğu oranında kendinden emin şekilde özerkleşir.⁷⁰

Ergenlik dönemi bireysel değişimler olur. Bu değişimler sonucu tamamen ebeveyninden ayrılan ergenler, ebeveynlerine yoğun bağlanan ergenler ve bunların arası olan ilk bakım verenine bağlanmayı sürdüren bununla beraber başkalarıyla bağlanmaya önem veren bireyler. Bu dönemdeki bağlanmada bakım veren kişiler dışındaki kişilerle, gruplarla bağlanma davranışı geliştirilir.⁷¹

Ergenlikteki hormonal değişimlerle romantik ilişki arayışı, üreme, bakım verme sistemleri de yüklenir. Sadece bakım alan değil bakım veren bağlanma figürü olan birey haline gelir.⁷²

⁶⁹ Özyurt, “Ergenlikte Algılanan Duygusal İstismar”, s. 16-17.

⁷⁰ Bowlby, 1997, s. 238

⁷¹ Bowlby, 1997, s. 207

⁷² Özyurt, “Ergenlikte Algılanan Duygusal İstismar”, s. 17-18.

3.2.3. Yetişkinlikte Bağlanma

Ainsworth, Blehar, Waters ve Walle yaptıkları deneysel bir çalışmada yabancı durum testiyle ergen ve yetişkinlerin bağlanma örüntülerini incelemişlerdir⁷³. Bu çalışma Bowlby'nin belirttiği gibi aynı zamanda bağ kurduğu kişi ile bebek arasında gerçekleşmiştir. Bebek keşfe çıktığında annenin güvenli bir üs olması, tehlike anında bebeğin sığınacağı biri olması, istek ve ihtiyaçlarına ne derece karşılık verdiği üzerinden bireysel farklılıkları belirlemişlerdir. Ebeveyn-çocuk ilişkisi temelli bağlanmaya dair bu deney "Yabancı Ortam" ismi verilmiştir. Deney sonucunda Ainsworth ve arkadaşları güvenli bağlanma, kaçınan bağlanma, kaygılı-karasız bağlanma şeklinde üçlü bağlanma modelini sunmuştur.⁷⁴

Hazan ve Shaver'in romantik ilişkilerdeki bağlanma durumunu araştırmalarıyla yetişkin ilişkileri araştırmaları başlamıştır. Hazan ve Shaver'in romantik ilişki bağlanması ebeveyn-çocuk bağlanmasına benzer olmasından dolayı ebeveyn-çocuk üzerindeki üçlü bağlanma modelini yetişkinlerin bağlanma modeline uyarlanmıştır. Hazan ve Shaver güvenli bağlanma, kaçınan bağlanma, kaygılı-kararsız bağlanma şeklinde üçlü bağlanma modelini sunmuş.⁷⁵

Bowlby tarafından bireyin benliği ve diğer insanlara karşı oluşturduğu içsel çalışan modellerle tanımlanan bağlanma kuramını olumlu, olumsuz olma durumuna göre Hazan ve Shaver'in üçlü bağlanma modelinden yola çıkarak Bartholomew ve Horowitz yeni bir model sunarak dördümlü bağlanma modelini ortaya koymuşlardır. Ergenler ve yetişkinlerin bağlanmaları üzere çalışmalar yapmışlardır⁷⁶.

⁷³ Özyurt, "Ergenlikte Algılanan Duygusal İstismar", s. 18.

⁷⁴ Ainsworth et al., *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*, Psychology Press, New York, 2015, s. 151-167.

⁷⁵ Hazan & Shaver, "Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process", *Journal of Personality and Social Psychology*, 1987, C.3, S. 52, s. 511-524.

⁷⁶ Nebi Sümer - Derya Güngör, "Çocuk Yetiştirme Stillerinin Bağlanma Stilleri, Benlik Değerlendirmeleri ve Yakın İlişkiler Üzerindeki Etkisi", *Türk Psikoloji Dergisi*, 1999, C. 14, S.44, s. 39-40; Kim Bartholomew, Leonard M. Horowitz, "Attachment Styles Among Young Adults: A Test of a Four- Category Model", *Journal of Personality and Social Psychology*, 1991, C.2, S.61, s. 226-244.

Tablo 1. Dörtlü bağlanma modeli (Bartholomew, Horowitz (1991))

		BENLİK MODELİ/KAYGI (Bağımlılık)	
		Olumlu (Düşük)	Olumsuz (Yüksek)
BAŞKALARI MODELİ/KAÇINMA	Olumlu (Düşük)	GÜVENLİ Yakınlık kurma konusunda rahat	SAPLANTILI İlişkiler konusunda takıntılı
	Olumsuz (Yüksek)	KAYITSIZ/KAÇINAN Yakınlık kurma konusunda kayıtsız ve bağımlı olmaya karşı	KORKULU Yakınlık konusunda korkan ve sosyal açıdan kaçınan

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi benlik modeli ve başkaları modeli olumlu veya olumsuz olmasına göre Bartholomew ve Horowitz güvenli bağlanma, saplantılı bağlanma, kayıtsız-kaçınan bağlanma, korkulu bağlanma şeklinde dörtlü bağlanma modelini sunmuşlardır.

3.2.3.1. Güvenli Bağlanma Stili

- Benlik modeli ve başkaları modeli olumludur.
- Birey kendisini sevmeye değer görür.
- Başkalarının kabul edici destekleyici olduğunu düşünür.
- Yakın ilişki kurma konusunda rahattırlar.
- İlişkiler bu bireyler için güvenlidir.⁷⁷

⁷⁷ Bartholomew - Horowitz, 1991, s. 230-231.

3.2.3.2.Saplantılı Bağlanma Stili

- Benlik modeli olumsuzdur, başkaları modeli olumludur.
- Birey kendisini değersiz görür, sevmeye değer görmez.
- Başkalarını sevmeye değer görür.⁷⁸

3.2.3.3.Kayıtsız Bağlanma Stili

- Benlik modeli olumludur.
- Başkalarının reddedici, olumsuz görürler.
- Başkaları tarafından terk edilecekleri korkusundan kaçınan bağlanma sergilerler.
- Başkalarına karşı güvensizdirler, kendilerini açmazlar.⁷⁹

3.2.3.4.Korkulu Bağlanma Stili

- Benlik modeli ve başkaları modeli olumsuzdur.
- Kendilerini sevmeye değer görmezler.
- Başkalarını güvenilmez, reddedici görürler.
- Yakın ilişki kurmaktan kaçınırlar.
- Özgüvensiz, onay bekleyen, sosyalleşmek de zorlanan bireylerdir.⁸⁰

4. TANRI TASAVVURU

4.1. Tanrı Kavramı

Tanrı kavramı, “*Evreni ve yarattığı kuralları var sayılan ve çağdaş dinlerin çoğunun dayandığı doğaüstü, ilahi güç*”. Tanrı kavramı yaratmanın yanı sıra insanın toplum içerisindeki düzenini sağlayacak kurallar getirir. İnsanın yaptıkları veya

⁷⁸ Bartholomew - Horowitz, 1991, s. 231-232.

⁷⁹ Bartholomew - Horowitz, 1991, s. 232-234.

⁸⁰ Bartholomew - Horowitz, 1991, s. 233-234.

yapmadıkları üzerinden yargılar. Bu kavramın postmodern teolojide kutsallaşması da dünyevileşmesi de insana dayalı süreçler sonucunda değiştiği savunulmaktadır.⁸¹

Bir başka teolojik şemadan oluşan tanrı kavramı ise, “*varlığı ya da yokluğu metafiziksel çıkarımlarla tartışılan ve bizi doğrudan etkilemeyen teologların Tanrısı*”dır. Teologların zihin şemasından çıkan bu tanımlar, akli boyuttaki tanımları içermektedir.⁸²

Tanrı tanımlarını dört boyutta incelemişlerdir. Bu boyutlardan ilki Tanrı tanımının, din ve anlayışlardaki güç ve yaratıcı özelliğinin evrensel oluşudur. İkincisi bazı din ve anlayışlarda Tanrı’nın özelliklerini belirten metinler olmasından dolayı metinsel oluşudur. Üçüncüsü din ve anlayışlarda insanların insani olanı kültürleriyle yoğurup ortaya çıkan toplumsal veya kültürel oluşudur. Hint toplumunun, insan kılığında Tanrının inmesi örneğindeki gibi. Dördüncü insanın yaşamın ilk yıllarından itibaren çeşitli yaşanmışlıklar, ilgisi, yeteneği yönünde Tanrı kavramının bireysel oluşudur.⁸³

4.2. Tasavvur ve Tanrı Tasavvuru

Batı dillerinde “imagination” olarak geçen tasavvurun çok çeşitli mevcuttur. Tasavvur, düşünceye geçiş olarak kabul görür. İnsan zihninde ruhi güç veya duygusal uyarılarla daha önceden oluşan nesne, kavram, olay vb. kavramların isteyerek şahsa ait şekillenmesi, anlam kazanmasına tasavvur denilir.⁸⁴

Tanrı gözlemlenebilen, algılanabilen bir nesne değildir. Bundan dolayı bireysel farklılıklar, yaşantılar, kültür, aile gibi faktörlerin tanrı tasavvurunda izleri vardır. Tanrı tasavvuru, “*bireylerin küçük yaşlardan itibaren zihinsel gelişimlerine, edinmiş oldukları bilgi ve yaşantılarına, yetiştirme ve düşünüş tarzlarına ve bağlı oldukları dinin inanç esaslarına göre Tanrı’yı zihinlerinde canlandırmaları, biçimlendirmeleri ve anlamlandırmaları*” olarak tanımlanmaktadır.⁸⁵

⁸¹ Budak, 2000, s. 726.

⁸² Hayta, 2020, 52.

⁸³ Yıldız, 2007a, s. 6.

⁸⁴ Yavuz, 2012, s.109.

⁸⁵ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş*, Dem Yayınları, İstanbul, 2017, s.115-117.

İnsanın kültürel çevre aracılığıyla tanıdığı Tanrı kavramıyla insanî ilgi, beklenti ve öznel yaşantıların etkileşimi sonrası Tanrı tasavvurları oluşmaktadır. Rizzuto Tanrı kavramını nesnel ve bilişsel temelli, Tanrı tasavvurunu ise öznel ve duygu ağırlıklı olarak nitelendirmektedir.⁸⁶ Bireyin Tanrı tasavvuru sübjektif ve duygusal Tanrı tecrübesidir. Tanrı tasavvuru genellikle bireyin hayal edip düşünerek algıladıklarıdır. Psikolojik açıdan baktığımızda bireyin içsel çalışan modeli yani bireyin ilgisini çeken, heyecanlandıran, kaygılandıran, duygusal bilgi işleme sisteminin şekillendirdiği, bilinçaltı tarafından değerlendirilen ve kavranan sübjektif bir Tanrı mevcuttur.⁸⁷

4.3. Tanrı Tasavvuru (algısı)'nın Oluşumuna Yönelik Psikolojik Yaklaşımlar

4.3.1. S. Freud: Yüceltilmiş Baba

Psikoloji ve din psikolojisinin Batılı anlamda, topografik, genetik varsayım, dinamik varsayım, yapısal varsayım ve ekonomik varsayım olmak üzere bu beş başlıkla insan psişesine katkı sağlayan Freud⁸⁸; dine ve Tanrı'ya karşı önyargılarına rağmen, psikanalitik ve psikodinamik teorilere dayanak sunan din psikolojisini biçimlendiren psikologların başında gelmektedir.

Tanrı inancını Freud, “evrensel saplantısal nevroz”, Tanrı kavramını da en yalın halde “yüceltilmiş bir baba” yansıtmaları olduğunu öne sürmüştür. Freud Tanrı tasavvurunu, her insanın, erken çocukluk tasavvurlarını, belirsiz dünyaya karşı, oluşan oluşsal çaresizlik duygusunun hafifletilmesini yansıttığına inanmıştır. Tanrı'yı insan suretinde tasvir eden insanlığın bu çabasını, dünyanın doğası üzerinde denetim kurma girişimi olarak görmüştür. Freud dini de tabiatın ve kaderin tehlikelerini savuşturmak için insanın oluşturduğu bir kavram olarak görmüştür.⁸⁹

⁸⁶ Ana-Maria Rizzuto, *The Birth of the Living God*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1979, 47-48.

⁸⁷ Hayta, 2020, s. 52-53.

⁸⁸ Ali Ulvi Mehmedoğlu, *Tanrıyı Tasavvur Etmek*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2011, s. 69.

⁸⁹ Sigmund Freud, *Bir Yanılsamanın Geleceği Bilim ve İman*, çev. H. Zafer Kars, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1995, s. 23-55.

Freud, Tanrı tasavvuru kavramını oluştururken genetik varsayımı, filogenetik (soyoluş) ve ontogenetik (bireyoluş) şeklinde açıklamıştır. Tasavvurlarının temelini filogenetik olarak varsayan Freud, ilk evresini şöyle anlatır:

“Otoriter, kıskanç, saldırgan bir erkeğin hakimiyetinde yaşayan klan, tüm kadınları tek elinde tutup, doğan erkekleri öldürür veya sürünün dışına atarmış. Dışa atılan bu erkekler bir gün başkaldırıp babalarını yemişler. Babalarının uyguladığı sistemin tekrar meydana gelmemesi için kurallar koymuşlar. Fakat bu totemik sistemi, babalarının onlara yaptıkları ve hatıraları sebebiyle tekrarlamaya başlamışlar. Babalarına büyük saygı duyarak, onu öldürdükleri için, büyük suçluluk duymuşlar. Yaptıklarını bastırma ve babalarını tekrar diriltme adına, sembolik olarak, totem klanın atası, totem hayatının yerini almış ve yeniden canlanmış.”

Burada babanın hatırası bastırıldığı için iyi bir kültür aktarımı olmasa da, babanın hatırlatıcı tasavvurları ve kaderi korunarak, dogmalara yönelik bilinçsiz kavrayış, duygu mirasını kalıtsal bir şekilde her doğan erkeğe aktarmıştır.⁹⁰

Freud ikinci evresi için; “Yahudi, Hristiyan dinlerindeki baba Tanrı kavramı, Hz. Musa döneminde oluşur. Yahudilerle ittifak kuran Musa, uzun zaman önce bastırılmış ilk baba tasavvuruna benzeyen tek Tanrı tasavvurunu sunar. Böylelikle ilk evrede dolaylı aktarımı olan, bastırılmış bir baba-Tanrı kavramının doğrudan kültürel aktarımı Musa’dan sonra başlar.”⁹¹

Ontogenetik yani bireysel Tanrı tasavvurunu ise, çocukluk dönemindeki düşünsel tasavvur yani babasıyla ilgili kendi tasavvuru ve bireyin Tanrı tasavvurunu biçimlendirmek için ilk babanın kalıtsal hafıza izleriyle kaynaşması olarak görmüştür.

Freud Psikanaliz’e göre insan da ebeveyn tasavvuru, hayatının ilk altı yılında anne, baba, kardeşlerinden olmak üzere duygusal tutumları oluşur ve sabitlenir. İnsanlara karşı duygusal tutumları farkında olmadan yerleşen kişi, bu tutumları geliştirip dönüştürebilse de onlardan kurtulamaz. Hayatındaki yeni kişiler, ilk figürlerin yerine konan figürlerdir. Zihinde oluşan anne, baba, kardeşler tablolarına

⁹⁰ Sigmund Freud, *Totem ve Tabu*, çev. K. Sahir Sel, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1996, s. 223.

⁹¹ Sigmund Freud, *Dinin Kökenleri: Totem ve Tabu, Musa ve Tektanrıcılık ve Diğer Çalışmalar*, çev. Selçuk Budak, Öteki Yayınevi, Ankara, 1995, s. 301-400.

girmek zorunda olup sevgi, arkadaş seçimlerini hafıza işaretlerini takip ederek yaparlar. Tasavvur ve nesne tasarımı, ilk altı yaşta sembolleşerek son bulur ve sembolik ilişkilerde kaynak teşkil eder. İnsanın zihninde son olarak Tanrı tasavvuru oluşur. *“Ebeveynle başlayan serideki son figür, sadece çok azımızın gayri şahsi olarak bakabildiği kaderin karanlık gücüdür.”*⁹².

Freud, geçmişten gelen hafızamızdan sıyrılıp, müteessir bir Tanrı tasavvuruna sahip olamayacağımızı savunur.

Lawrence, Freud’un Tanrı tasavvuru oluşum süreciyle din psikolojisine büyük katkıları olduğunu, insanda Tanrı tasavvuru oluşumunda sadece Teolojideki Tanrı kavramındaki kökler değil, bununla birlikte içindeki birincil kökler, ebeveyn tasavvurunun etkili olduğunu belirtir. Freud’un meta psikolojisi, *“erken ilişkilerin içselleştirilmesi, şu anki davranış üzerinde etkili olan içselleştirilmiş zihinsel tasarımların boyutu ile kişinin psikolojik olgunluğunun boyutu arasındaki ilişkidir”* bu üç varsayıma bağlıdır. Bunun üzerine ana teorisi olan yansıtma doktriniyle dairesel akıl yürütmeye ve tekrarla kapalı bir sistem oluşturmuş olur. Bu da sistemin dışında düşünme durumunu ortadan kaldırır. Bazı psikologlar bu durumu gözlem bilimi değil tarihsel bir kıyas olarak görürler. Bilinçdışıyla ilgili yorumu, ruhun gücü ve yapısıyla ilgili yorumları mantıksal tuzak gibidir.⁹³.

4.3.2. C.G. Jung: Arketip Olarak Tanrı

Analitik psikolojinin kurucusu olarak bilinen Jung, Tanrı ve din konusunda kendine özgü fikir ve teorileri, psikanalitik teoriye dahil edilse de farklılıklar gösterir. Bunlar Freud ile ters düştükleri din ve cinsellik konularıdır.

Jung’un Tanrı, Tanrı tasavvuru ve din konularını anlatırken, bireyleşme, kolektif bilinçdışı ve arketipleri son olarakta kendilik olmak üzere dört kavramdan bahseder. Bireyselleşme kişinin kendisi, tek olması, eksiksiz boyutuna ulaşması yani kendini gerçekleştirir.⁹⁴ Kolektif bilinçdışını, Freud’un kişisel bilinçdışı fikrine ek olarak sunmuş olsa da kişisel kazanım ve bireysel davranıştan oluşmaz. Bireyin

⁹² Mehmedoğlu, 2011, s. 73-74.

⁹³ Mehmedoğlu, s. 75.

⁹⁴ Carl Gustav Jung, *Two Essays in Analytical Psychology*, ed. R.F.C. Hull, Princeton University Press, Princeton, 1977, s. 121- 122.

zihni tek, biricik gibi gözükse de bütün zihinlerin kalıtsal kökene dayanan ortak oluşum süreci ve temeli, diğer zihin yapılarından ayırt edilemez hal almasını sağlar. Yani akretilerden oluşur.⁹⁵

Jung'un arketip olarak adlandırdığı, bir çok dini sistemin bilinçdışı değerlerini bir araya getiren sembolik temsiller sistemidir. Doğuştan gelmeyen, ilkel ve içgüdülerin bilinçdışı imgeleridir. Bireyde ve her yerde aynı içeriğe sahiplerdir. Kolektif bilinçdışı ve işlevsel birimi olan kolektif bilinçdışının arketipleri Jung'un en özgün kavramı olarak kabul görür. Her insanda mevcut, bireyi aşan, psişik yapı arketipleri; benzer duygu, düşünce ve imgeler oluşturur. Jung arketipleri, en eski çağlardan bu yana var olan evrensel tasavvurlar ve toplumu şekillendiren güçlü psişik tasavvurlar olarak görür. Bu fikirden yola çıkarak dini de kolektif bilinçdışı ile ilişkilendirebilir ve bunun tezahürü olarak Tanrı için arketip der. Psişik güçlerin tasavvuru, sembolü arketiptir. Nasıl ki Tanrı tasavvuru var ise Jung'a göre arketip vardır. Jung birçok arketipin yansımasından oluştuğunu düşündüğü Tanrı tasavvurunun, fevkalade mühim bir arketip olduğuna inanır.⁹⁶

İmago, bireyi hayatı boyunca etkileyen ebeveynin içselleştirmesini ifade eden tasavvur kelimesinin latincesidir. İmago Dei ise kültürel ve tarihsel kolektif bilinçdışından doğan arketipal Tanrı tasavvuru olarak ifade eder⁹⁷. Aynı zamanda Hristiyan teolojisinde de geçen bu terim, insanı kutsalın taşıyıcısı olarak ifade eder. Şöyle ki insanın tabiatına ait ahlak, ruhsal bakış, zeka gibi özel boyutların, Tanrı tabiatını yansıması olarak ifade edilir. Bir nevi kendini gerçekleştirir. Jung bu kavramı kullanarak Hristiyan teolojisinin var olan bir yönüne işaret eder. Jung Tanrı tasavvuru hakkında getirdiği bu varsayımlarla, bireysel hayat ve kolektif tarihin etkisini daha net anlamamızı sağlar.⁹⁸

⁹⁵ Edward Armstrong Bennet, *Jung Aslında Ne Dedi?*, çev. Işıl Çobanlı, İstanbul, Say Yayınları, 2006, s. 70-182.

⁹⁶ Carl Gustav Jung, *The Archetypes and The Collective Unconscious*, ed. R.F.C. Hull, Pantheon Books, New York, 1959, s. 5-44; Carl Gustav Jung, *Psikoloji ve Din*, çev. Cengiz Şişman, İnsan Yayınları, İstanbul, 1993, s. 60.

⁹⁷ Jung, çev. Cengiz Şişman, 1993, s.99.

⁹⁸ Mehmedoğlu, 2011, s. 83-84.

Tanrı tasavvurunu, keşfedilen bir şey olarak görmez. Onu zihne kendiliğinden gelen deneyim olarak görür.⁹⁹ Bu ifadesiyle Tanrı tasavvurunda nesne ilişkisel teoriyi ifade eden Winnicott, hem yaratılmış hem bulunmuş ifadeleriyle paralellik gösterir.¹⁰⁰ Birey kendi farkındalığıyla bulduğunu sandığı, zihninde var olanı bireysel yorumuyla tanımladığı bir durumdadır.

Kendilik ise kişideki psişik fenomenlerin tümünü yani kişiliğin birlik ve bütünlüğünü ifade eder.¹⁰¹ Jung kendiliği, arketiplerin zirvesi yani bütün arketipleri kendiliğin arketipi, temeli olarak görür. Tanrı tasavvurundan daha kapsayıcı, her bireyde mevcut deruni tasavvur şeklinde ifade eder.¹⁰² Kendiliğin içinde Tanrı tasavvuru mevcuttur ki bu da içerideki, bilinçdışında var olan, Tanrı'yı keşfetmeyi ifade eder.¹⁰³ İnsanın kendini keşfetme yolu, Tanrı'yı keşfetme yoluna götürür. İçimizdeki en nihai emellerimiz Tanrı'ya ulaşmak içindir. Tanrı tasavvuru ve kendilik temelde bireysel ve kolektif psişede oluşan sembol ve metaforların kaynağıdır. Bundan dolayı Jung, ikisinin birbirinden ayıramayacağını belirtir. Bireyleşme, kendini gerçekleştirmenin doğal sürecini tamamlamasıdır. Bilinçdışının aşaması olarak doğal bir sürecin sonucudur.¹⁰⁴

Tanrı tasavvurları psişe içinde bütünlük semboller kendilik temsili işlevi görür. Böylelikle bütünleşen tasavvurlar gerçek tabiatımızı göstermemize katkı sağlarlar. Bireyleşme süreci kolektif kendilik yani Tanrı'nın kendiliğiyle beraber kimliğimizi göstermiş olur. Bireyleşme, bir yandan apriori kimlik bir yandan ulaşma amacı doğurduğu için Tanrı'yla birlik olmaya bireyi daha çok yaklaştırır. Bireyleşme süreci ile Tanrı'yla birlik olur, bütünleşiriz.

Jung, Tanrı tasavvuru arketipinin psişelerimizde mevcut olduğunu savunmuş, nihai kaynağını belirsiz bırakmıştır¹⁰⁵.

⁹⁹ Carl Gustav Jung, *Aion: Researches Into The Phenomenology of The Self*, ed. R.F.C. Hull, Princeton University Press, Princeton, 1978, s. 194.

¹⁰⁰ D. W. Winnicott, *Oyun ve Gerçeklik*, çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2019, s. 19-32.

¹⁰¹ Carl Gustav Jung, *Anthony Stevens*, çev. Ayda Çayır, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999, s. 63.

¹⁰² Jung, 1978, s. 36.

¹⁰³ Jung, çev. Cengiz Şişman, 1993, s. 58.

¹⁰⁴ Mehmedoğlu, s. 85-86.

¹⁰⁵ Mehmedoğlu, s. 86-87.

4.3.3. Erich Fromm: Din ve Tanrı'ya HÜmanist Yaklaşım

Fromm, psikolojinin ilgilendiği alanın, insan ruhunun temel fonksiyonları olan, sevgi, vicdan, akıl ve değer yargıları olduğunu savunur. Yalnızca bilimsel yöntemlerle incelenen, içgüdüler ve reaksiyonlarla sınırlandırılması durumunda, asıl amacını kaybetmiş psikoloji olacağını ifade eder. Psikolojinin temelini, bireyin mutluluğu yolundaki ön oluşumları keşfetmeye dayandırır ve iç özgürlüğünü kazanarak ancak mutluluk halini yaşayacağını belirtir¹⁰⁶. Derinlik psikolojisinin din konusundaki düşüncelerini benimseyip hümanist anlayış çerçevesinde yorumlar.

Hümanist psikolojiyle ilgilenen Fromm, insan karakterlerinin şekillenmesinde, ne insanın biyolojik yönünün etkili olduğunu savunan Freud ne de toplumun etkili olduğunu ifade eden Marx gibi düşünür. Fromm, insanın tabiatında olan biyolojik ihtiyaçları tatmin etmenin yanında tabiatının merkezine öncelikle varoluşunu sorgulamasının zorunluluğunu almaktadır. İnsan karakterlerinin şekillenmesinde, bu şekillenmeyi kendisinin belirleyeceğini ifade etmiş, insanın özgür bir şekilde varoluşunu keşfeden bir varlık olduğunu belirtmiştir¹⁰⁷.

Fromm, Freud'un bazı fikirlerini eleştirse bile psikanalizin temel konularına dokunmadan yapıcı şekilde sosyal-psikolojiyle harmanlayarak yeniden yorumlamaya çabalamıştır. Freud, insanı içgüdüsel ihtiyaçlar için başkalarına ihtiyaç duyan varlık olarak ifade ederken Fromm bilinçdışı ve içsel dürtüler yerine sosyo-ekonomik faktörlerin kişiliğin oluşumunda etkili olduğunu iddia eder¹⁰⁸.

İnsan için ne Tanrı ne din ne de seçtiği sembol sistem önemli değildir. İnsan için aslolan hakikati düşünmesi ve sevgiyi yaşamasıdır¹⁰⁹. Fromm, özgürlüğe insanın zihinsel ve coşkusal yönden kendini gerçekleştirerek ve kendisi olarak ulaşacağını ifade eder. Tüm insanlarda mevcut olan bu potansiyeli çalıştırarak ulaşması gereken bir merteye olarak görür¹¹⁰. Bu mertebeye ulaşma sürecinde sahip olduğu güçlerin

¹⁰⁶ Erich Fromm, *Psikanaliz ve Din*, çev. Aydın Arıtan, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 20-38.

¹⁰⁷ Ali Ayten, *Psikoloji ve Din: Psikologların Din ve Tanrı Görüşleri*, İz yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 70-83.

¹⁰⁸ Erich Fromm, *Özgürlükten Kaçış*, çev. Selçuk Budak, Öteki Ajans, Ankara, 1999, s.278-279: Ayten, 2012, s. 71-90.

¹⁰⁹ Ayten, s. 25

¹¹⁰ Fromm, çev. Selçuk Budak, 1999, s. 46-47.

sembolünü Tanrı olarak görür¹¹¹. Kendi güçlerini etkin kullanmak insanı erdeme ulaştırır, dünyayla bütünleşmesini ve bireyselliğini korumasını sağlar. İçindeki yaratıcı güç sayesinde mutluluğa ulaşır¹¹².

Fromm, “*Evrende insan yaşamından daha üstün bir gücün olmadığını fark eden radikal bir hümanist*” şeklinde düşünceye sahip olup açıkça “*insanın ötesinde ruhsal alanın*” ve “*insan hayatının üzerinde bir Tanrı’nın*” olmadığını ifade eder. İnsanın kalıtsal potansiyellerini gerçekleştirerek özgür bilinçliliğe ulaşma kapasitesi üzerinde durur. İnsan hayata dair nasıl bir anlam yüklüyorsa hayatın anlamının o olduğunu belirtir. Fromm nonteizm radikal hümanizm, tüm insanların güçlerini birleştirerek ahenk içinde barışçıl dünya kurmalarını ifade eden global felsefedir. Burada yanılama ve kurgulardan kurtulup tamamen gerçeklikle tam bağımsızlık hedeflenir¹¹³.

Tüm insan topluluklarında iyi, kötü, ilerletici, geriletici gibi dünya görüşü ve beraberinde dini unsurlara rastlanması kalıtsal olarak insanın varoluşunda dine bağlanma, yönelme eğilimi ve ihtiyacı olduğunu gösterir¹¹⁴. Dine, bu ihtiyaç halinin doğmasının kökeninde ise insanın doğadan kopuşunun oluşturduğu sıkıntıyı yenme çabası vardır. Fromm dini, bu huzursuzluk halinden kurtulma olarak tanımlar.¹¹⁵

Dini inancı, insanın doğal özelliği olarak görür ve dinin niteliğiyle ilgilenir. Dinin niteliği üzerinden hareketle farklı din tipleri sunar. Bunlardan kendini geliştirmeyi destekleyicilik bakımından otoriter ve hümaniter şeklinde ikiye ayırır¹¹⁶.

Otoriter din anlayışında her şeye gücü yeten, otoriter Tanrı oluşumu kişi de Tanrı karşısında aciz, güçsüzlük hissi doğurduğu için gelişimine engel olacağı için Fromm bu tip dinlere gelişmemiş adını verir¹¹⁷. Birey özgürlüklerinden vazgeçip üstün güce teslim olur, itaat eder. Bu durum otoriter din anlayışa göre bireyi erdemli kılar. Korku veren Tanrı karşısında insan değersizleşmiş olur. Birey güçlerinin

¹¹¹ Ayten, 2012, s. 75.

¹¹² Erich Fromm, *Erdem ve Mutluluk: Ahlak Psikolojisi Üzerine Bir İnceleme*, çev. Ayda Yörük, Türkiye İş Bankası, Ankara, 1995, s. 25-220.

¹¹³ Ayten, 2012, s. 71.

¹¹⁴ Ayten, 2012, s. 51-54.

¹¹⁵ Ayten, 2012, s. 86-87.

¹¹⁶ Erich Fromm, *Sahip Olmak ya da Olmak*, çev. Aydın Arıtan, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 193-252.

¹¹⁷ Erich Fromm, *Sevme Sanatı*, çev. Selçuk Budak, Öteki Yayınevi, Ankara, 1995, s. 62-65.

tümünü Tanrı'ya yansıtarak özünü yok sayarak kendinden yabancılaşır. Bu tür dinler bireyin özgürlük ve değerini yok ettiği için Fromm bunları din olarak görmez.¹¹⁸

Hümaniter din anlayışının amacı sevgi, hakikat, kendi ve diğer insanlarla ilişkisini, evrendeki yerini keşfedebilmek için aklını ve sahip olduğu güçlerin farkına varıp geliştirmektir. Buradaki erdemse kendini gerçekleştirmektir. Kendini gerçekleştirerek Tanrı niteliklerine sahip olmuş olur. Fromm hümaniter dini, insanın değerini koruduğu ve gelişimine yardımcı olduğu için olgunlaşmış ve gerçek din olarak görür. Hümaniter din insanın kendi vicdanını yani iç sesini temel alırken otoriter dinlerde dış otoritenin içimize yerleştirdiği vicdan yani otoritenin iç sesidir.¹¹⁹

4.3.4. Nesne İlişkileri Kuramı Açısından Tanrı Tasavvuru

Kurucusu kabul edilen Klein, Freud'un içgüdü teorisinden esinlenerek, çocukların en erken içgüdüsel dinamikleri ve nesne ilişkilerine yoğunlaşmıştır¹²⁰. Nesne ilişkileri teorisi, zihnin dışsal nesneden içsel tasarı oluşturma eğiliminin araştırılmasıdır¹²¹. Özne hazır olsa da olmasa da psişenin içinde anlamlı ilişkisi olan nesne ile ilişkinin devamını sağlar. Burada nesnenin devamlılık sağlama sebebi kişi, durum veya eşya gibi psikolojik bağı sürdürmektir. Önemli ilişkilerin içselleşmesi ile kişiliğimizin içinde yer eden, bilişi etkileyen ilişkisel yapıyı yani psişenin biriken deneyimlerinin tasarımlarını oluşturur. Bu içsel tasarımlar sonraki deneyimleri belirler.

İnsanın ilk nesne tasarımları ebeveyn veya onu yetiştiren kişilerin içselleştirilmiş tasavvurlarıdır. Bu içselleştirilmiş tasavvurlar ilişkisel örüntülerin psişik temelini oluşturarak ilerideki deneyimler için şablon görevi görürler. Bireyin bilinçdışının parçasını oluşturur, tekrar yoluyla güçlenir, birikerek gelecek

¹¹⁸ Ayten, 2012, s. 62; Fromm, 1999, s. 34; Fromm, 1994, s. 194.

¹¹⁹ Ayten, 2012, s. 65-132.

¹²⁰ Melanie Klein, *Haset ve Şükran*, çev. Orhan Koçak - Yavuz Erten, Metis Yayınları, İstanbul, 1999, s. 43; Melanie Klein, *Çocukken Başlar İsyan*, çev. M. Yılmaz Öner, Esra Yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 149.

¹²¹ Mehmedoğlu, 2011, s. 94.

deneyimlere ayrıntılandırılır ve belirlenir.¹²² Bu durumu Gruntrip, ebeveynlerin çocukla ilişkisi çocuğun tepkileriyle güçlenerek, gelişmekte olan ruhsal yapı tarafından içselleştirilir sonrasında zorunlu olarak dışsallaştırılır şeklinde ifade eder. İçsel ve dışsal dünyanın nedensel, karşılıklı birbirine etkisi olduğunu belirtir.¹²³

Nesne ilişkileri psikologları Tanrı tasavvurunu açıklarken, çocukları yetiştiren bireylerin (anne-baba, vd.) geçiş nesnesi işlevi gördüğünü ve yaşam süreci içerisinde yaşananlarla yeniden Tanrı tasavvurlarını gözden geçirip güncellendiklerini varsayarlar. Bireyin Tanrı ilişkisi de dahil olmak üzere hayatındaki ilişkilerin tümünü, intrapsişik şekilde birincil ebeveynsel bağ ile bağlı olduğunu düşünürler. Birincil Tanrı tasavvuru için ilk veri girdisi çekirdek ailenin duygu yüklü tasavvurları ile sağlanmış olur.

Freud dini gelişim konusunda duyulan ihtiyacın içinde anne unsurlarını bulabileceğimizi kabul ederken Tanrı tasavvurun gelişiminde babayı ön planda tutup daha önce de bahsettiğimiz gibi yüceltilmiş baba olarak ileri sürer¹²⁴. Böylelikle dinin, psikolojik açısını reddedip, Tanrı'ya yüceltilmiş baba deyip dışarıda bırakmıştır.¹²⁵ Winnicott, Freud'un da arzu giderici olarak gördüğü bu durumu yanılsamacı dünya olarak tanımlar ve içsel fantezi ile dışsal gerçeklik arasındaki geçiş yüzeyi teorisi olarak ifade eder. Pruyser ise bunu ayrıntılandırır ve idealleştirilmiş dini tasavvurun psikolojik olarak faydasından bahseder. Dini tasavvuru kabul edip ulaşmak için geçiş nesneleri kullanmaya yetenekli olmayı, psikolojik gelişimin temel parçası saymıştır.¹²⁶

Tanrı tasavvuru konusunda Freud sonrası dini inançların yansıtıcı doğası konusunda uzlaşmış olsa da yansıtmacı sistemin sadece babayı kapsadığı konusunda uzlaşılmamış, farklı fikirler ortaya atılmıştır. Bireylerin Tanrı tasavvurlarında annenin de babanın da özellikleriyle araştırmalarda karşılaşılmıştır.

¹²² Stephan A. Mitchell, *Psikanalizde İlişkisel Kavramlar Bir Bütünleşme*, çev. Gülenbaht Algaç-İrem Anlı, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2009, s. 23.

¹²³ Mehmedoğlu, 2011, s. 95.

¹²⁴ David M. Wulff, *Psychology of Religion: Classic and Contemporary Views*, John Wiley and Sons Inc., New York, 1991, s. 317-341.

¹²⁵ Otto F. Kernberg, *Dini Tecrübe Üzerine Psikanalitik Perspektifler*, çev. Ali U. Mehmedoğlu, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.1, 2005, s. 178.

¹²⁶ Wulff, 1991, s.339-365.

Bu konuda Vogel, çocuklarda yaptığı çalışmalarla Tanrı tasavvurlarının babadan ziyade annelerinkine benzeme oranının daha fazla olduğunu ve yaşları ilerledikçe bireylerin Tanrı ile anne bağlantısı tedrici olarak azaldığını gözlemlemiştir.

Beit-Hallahmi ve Argyle Tanrı tasavvuru ile ilgili yapılan çalışmaları derledikleri makalelerinde çıkardıkları sonuca göre bireyin Tanrı tasavvuru ile tercih ettiği ebeveynin Tanrı tasavvuru ilişkisini, Tanrı'nın yansıtılmış sevgi nesnesi olduğunu, bununla birlikte pozitif niteliklerin negatif olanlardan daha fazla yansıtılmış olduğunu destekler niteliktedir.¹²⁷

Ebeveyn figürlerinin bireydeki Tanrı tasavvuruna etkisi araştıran Vergote ve Tamayo, yaptıkları araştırma sonuçlarıyla ebeveyn figürleriyle Tanrı tasavvuru arasında oluşan benzerliği onaylamışlardır. Vergote ve Tamayo, bireydeki Tanrı tasavvurunun, ebeveynlerden birinin tasavvuru ağır basmakla birlikte sembolik ebeveyninin özelliklerinin özgün karışımı olduğunu belirtirler. Baba aile reisi olması hasebiyle kutsal baba figürünü yansıtırken, anne ilk bakım veren olması hasebiyle birçok bireyde figür olarak daha ağır basmaktadır. Ayrıca “Tanrı tasavvuru ebeveyninden biri veya her ikisinin yansıtmasıdır.” şeklindeki ifadeleri basit bularak, bunların yanında bireyin çevresel ve ilişkisel bağlamdaki faktörlerinin de bireyin Tanrı tasavvuruna katkıda bulunacağını belirtirler.¹²⁸

Araştırmacıların Tanrı tasavvuru oluşumuyla ilgili birçok çalışma ve iddiası bulunmaktadır. Bu konuda Grom, bu oluşum sürecini etkileyen faktörleri altı başlıkta incelemiştir. Bunlar; ebeveyn ilişkileri, diğer kişi ve grup ilişkileri, özsaygı hissi, Tanrı imgesi ve ilişkisi, Tanrı'ya dair bilgi ve Tanrı-insan ilişkisi, dini uygulama (dua, ibadet, kutsal metin okuma, vs.)'dir.¹²⁹

4.3.5. Bağlanma Kuramı Açısından Tanrı Tasavvuru

Din psikolojisi araştırmalarına bakıldığında zaman bağlanma ilişkilerindeki kıstaslarla Tanrı'ya bağlanma ilişkilerinin kıstaslarının birbirine uygun olduğu

¹²⁷ B. Beit-Hallahmi - Michael Argyle, “God As a Father-Projection: The Theory and The Evidence”, *British Journal of Medical Psychology*, C.1, S.48, 1975, s. 72.

¹²⁸ Antoine Vergote, “Din, İnanç ve inançsızlık: Psikolojik İnceleme, çev. Veysel Uysal, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı*, İstanbul, 1999, s.183-194.

¹²⁹ Wulff, 1991, s.365-366.

gözlemlenmiştir. Bu kıstaslardan ilk olarak, yakınlığın korunma foksiyonunu söyleyebiliriz. Tanrı evi, dua etmek, ibadet etmek. Bunlar her an Tanrı'ya yakın olabileceğimiz yakınlık hazırbulunuşluklarıdır. Zorluk, sıkıntı halinde birçok insan duayla Tanrı'ya yaklaşır, yakarır.¹³⁰

Kirkpatrick Tanrı'ya bağlanmayı, Ainsworth'ün bağlanma ilişkisi ölçütleri ile anlaşılır kılmaya çalışmış, kavramsallaştırmıştır. Ainsworth'ün bağlanma ilişkisi ölçütlerinden ilkinin uyarlaması, zor zamanlarda Tanrı'nın sığınılacak üs olması; ikincisi, dünyayı keşfederken arkasında her zaman güvenli bir liman oluşunu uyarlamaktadır.

Kirkpatrick ve Shaver'in erken dönem yaptığı araştırmaya baktığımızda, Tanrı'yla ilişkisi güvenli, kaçınma ve endişe yaşamadığı bir şekildeyse yetişkinlik döneminde kaygı, depresyon, yalnızlık, bunların bir sonucu olan fiziksel rahatsızlık ölçümleri düşük puanlı çıkmıştır.¹³¹

Tanrı'ya güvenli bağlanan bireyler, olumsuz şartlarda Tanrı'nın korumasından, sevgisinden emin olan insanlardır. Tanrı'nın zor zamanlarda istikrarlı şekilde sığınılacak bir üs oluşu, birey için hayat mücadelesinde özgüvenli olarak ilerlemesini sağlar. Bartholomew ve Harowitz'in geliştirdiği dörtlü bağlanma modeli Tanrı'yla ilişki ölçeğinde de kullanılmasından kaynaklı Tanrı'ya bağlanma modelleri şöyle uyarlanmıştır:

Güvenli Bağlanma (Benliğini ve Tanrı'yı olumlu görme): Benlik saygıları yüksek, kendilerini sevmeye değer görürler. Tanrı'yı güvenilir, güvenli dayanak, terk edilme korkusu yaşamadıkları, içten bulurlar. Tanrı'yla yakın ilişki kurmaya çabalarlar.

Saplantılı Bağlanma (Benliğini negatif Tanrı'yı pozitif görme): Benlik saygıları düşük, Tanrı'yı tasavvurları olumludur. Bu modeldeki birey Tanrı tarafından da diğer insanlar tarafından da terk edileceklerini düşünürler. Endişeli, kaygılı ve değersizlik hissine sahip kişilerdir. Kendisini sevmeye değer görmediği

¹³⁰ Hayta, 2020, s.125-126.

¹³¹ Lee A. Kirkpatrick- Phillip R. SHAVER, "An Attachment-Theoretical Approach to Romantic Love and Religious Belief", *Personality and Social Psychology Bulletin*, C. 3, S.18, 1992, s. 266-275.

için Tanrı'yla kurmak istediği yakın ilişkiyi kuramaz, dualarına cevap vermeyeceğini düşünür.

Korkulu Bağlanma (Benliğini ve Tanrı'yı negatif görme): Benlik saygıları düşük, sevmeye değer olmadığını, Tanrı'nın güvenilmez, reddedici olduğunu düşünür. Tanrı tarafından terk edileceklerini düşündükleri için yakın ilişki kurmaktan kaçınırlar.

Kayıtsız-Kaçınan Bağlanma (Benliğini pozitif Tanrı'yı negatif görme): Benlik saygısı yüksek ve kendilerine Tanrı'dan daha çok güvenirler. Tanrı'ya da diğer insanlara da yakınlık kurmak manasız, gereksiz gelir. Dini ritüelleri gereksiz görür, yerine getirmezler.¹³²

4.4. Teolojik Tanrı Tasavvuru

Dinî tasavvur, insanın kendi inandığı dinin teoloji ve dini geleneğinin oluşturduğu Tanrı imajına göre Tanrı'yla arasında ilişki modeli geliştirmesidir.¹³³

Dinî tasavvuru ele alırken Teistik dinlerin teolojik geleneği ve teorik farklılıklarını göz önüne aldığımızda İslam dininin Tanrı kavramı ile Hristiyanlık ve Yahudilik dinlerindeki Tanrı kavramları arasındaki en büyük farkın “Tanrı'nın aşkınlığı” arasında çıktığı görülür.¹³⁴ Yahudilik antropomorfizmi temsil ederler, Hristiyanlık tek tanrıcılıkla çok tanrıcılığın çelişkisidir. Kur'an'da Allah'tan antropomorfik (İnsan-biçimcilik) dille bahsedilir.¹³⁵ Ayrıca İslam teolojisine göre Allah, “eşsizdir kendine yetendir ve Allah'tan başka ilah yoktur”. Kur'an'a göre Allah her şeyin başlangıcı ve sonudur. Allah evreni yaratan ve düzenleyendir. Hem hayatı hem de ölümü veren Allah'tır. Her şey Allah'a dönecektir. Allah insanın bilgisini aldığı bilginin nesnesi olan tabiatın da yaratıcısıdır. Güzellik iyilik ve güç gibi kainatta gözlemlediğimiz bütün olumlu nitelikler Allah'tan gelir ve Allah yalnız

¹³² Kimberly G. Eckert-Cynthia N. Kimball, *God as Secure Base and Haven of Safety: Attachment Theory as a Framework for Understanding Relationship to God, Spiritual Formation, Counseling and Psychotherapy*, ed. T. W. Hall- M. R. McMinn, Nova Science Publisher, New York, 2003, s. 109-128.

¹³³ Akif Hayta, 2020, s. 161.

¹³⁴ Mariasusai Dhavamony, “Dinlerde Tanrı Anlayışı”, çev. Fuat Aydın, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 12, S. 22, 2010, s.209.

¹³⁵ İlhami Güler, *Allah'ın Ahlakiliği Sorunu: Ehl-i Sünnet'in Allah Tasavvuruna Ahlaki Açıdan Eleştirel Bir Yaklaşım*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 1998, s. 39.

kainatın varlığının değil, aynı zamanda bütün niteliklerinin de kaynağıdır. İnsana bilgiyi veren Allah'tır, Allah'ın bilgisi ve ilmi mutlaktır ve evrenseldir.”¹³⁶

Semavi dinlerde Tanrı tasavvuru, Tanrı'nın kendisi tarafından vahiyle oluşturulur.¹³⁷ Zamanla semavi dinlerin Tanrı tasavvurunu teoloji yapmaya başlamıştır. Bunun ne kadar sağlıklı olduğu tartışılır. Çünkü Tanrı akıl ile kavranabilen bir obje değildir. Akılla kavramada psikolojik, fizyolojik ve sosyolojik, unsurlarla oluşan insani bir sistemdir.¹³⁸ İnsani olmayan varlık olan Tanrı'yı tasvir ederken de Tanrı'nın kendisinin sıfatlarını, özelliklerini, ismini bildirmesi daha anlaşılır olmaktadır.

Allah inancı, bireyin aklından yalnız inanç olmaktan çıkıp kalbe gidip duygusal bir bağa dönüşür. Burada önemli olan bireyin Allah'ı nasıl tasavvur ettiğidir. Tanrı ile insan arasındaki bu iki uçlu bir ilişkidir. Bu ilişkideki diğer uçta ilişkinin niteliğini belirleyen sınırsız, mutlak güce sahip Tanrı vardır. Tanrı'nın yarattığı insandaki tasarrufu, sınırları belirlemesi, ilişkinin niteliğine yön verir. Yani bireyin yaşamını, yaşamının niteliğini belirler.¹³⁹ İslam'da Allah mutlak güç ve iradeye sahip olsa dahi insan ile olan ilişkisinde özgür iradeye dayalı ahlaki bir ilişki vardır. Allah'ın ne yaptığı Kur'an'da bellidir. Kullarına nasıl kurallar koyduğu, cezası, sevabı, tutarlılığı, ahlakı, adaleti v.s. bu da insanda güven oluşturmaktadır.

¹³⁶ Kehf (18/109), Nur (24/35), Şura (42/11), En'am (6/103), Bakara (2/117), Maide (5/7-99), Kasas (28/86-88), Mu'minun (23/91-92-116), Mülk (67/13-14).

¹³⁷ Mehmet Aydın, Tanrı Hakkında Konuşmak: Felsefi Bir Tahlil, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, s.1, 1983, s.25.

¹³⁸ Güler, 1998, s. 11.

¹³⁹ Güler, 1998, s. 12-14.

2. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmanın yöntem kısmında araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, verilerin toplanma süreci ve kullanılan araçlar, uygulama süreci, veri analizleri, araştırmacının rolü ile metot ve yöntemlere yönelik bilgi aktarımı yapılmıştır. Araştırmanın geçerliği ve güvenirliği ile ilgili kullanılan materyal ile kullanılan istatistiksel tekniklere yer verilmiştir.

1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırma, lise öğrencilerinin ebeveyn tutumları, bağlanma stilleri ile Tanrı algısı arasındaki ilişkiyi inceleyen ilişkisel tarama türünde bir araştırmadır. Ebeveyn tutumları, bağlanma stilleri ile Tanrı algısı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırma şeklinde tanımlanmakta olup iki veya daha fazla değişkenin yönünü ve derecesini araştırmaktadır.

2. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evrenini 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Antalya ilinde liseye devam eden 9., 10., 11. ve 12. sınıf düzeyinde öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırma örnekleme ise 2020-2021 eğitim yılının Şubat-Nisan 2021 yılı Fen Lisesi, Anadolu Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi, Güzel Sanatlar Lisesi, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerinden kolayda (uygun) örnekleme yöntemi ile seçilen 383'ü yani %74,5'i kız, 131'i yani %25,5'i erkek, toplam 513 kişiden oluşmaktadır. Örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin yaşları 13-18 arasında değişmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları

Cinsiyet	f	%
Kız	383	74,5
Erkek	131	25,5
Toplam	514	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin %74,5'i kız, %25,5'i erkeklerden oluşmaktadır.

Tablo 3. Katılımcıların Yaş Grubu Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları

Yaş grubu	f	%
13-14 yaş	49	9,5
15-16 yaş	260	50,6
17-18 yaş	205	39,9
Toplam	514	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin %9,5'i 13-14 yaş grubunda, %50,6'sı 15-16 yaş grubunda, %39,9'u 17-18 yaş grubundadır.

Tablo 4. Katılımcıların Öğrenim Gördükleri Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları

Sınıf	f	%
9.sınıf	195	37,9
10.sınıf	122	23,7
11.sınıf	127	24,7
12.sınıf	70	13,6
Toplam	514	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin %37,9'u 9.sınıf öğrencisi, %23,'si 10.sınıf öğrencisi, %24,7'si 11.sınıf öğrencisi, %13,6'sı 12.sınıf öğrencisidir.

3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmanın bağımsız değişkenleriyle ilgili veri toplamak için 7 sorudan oluşan kişisel bilgi formu hazırlanmıştır. Kişisel bilgi formunun içeriği araştırmacı tarafından hazırlanmış olup örneklem grubunun demografik verilerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerle ilgili yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi bilgileri bulunmaktadır. Öğrencilerin aileleriyle ilgili ise aile gelir düzeyi, annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, anne babanın birliktelik durumu bilgileri bulunmaktadır.

3.2. Ebeveyn Tutumları Ölçeği

Kuzgun'un¹⁴⁰ geliştirmiş olduğu, Eldeleklioğlu'nun revize etmiş olduğu "Ana- Baba Tutumu Envanteri" toplam 40 maddeden oluşmaktadır. Envanter 1 ile 5 arası derecelendirilen her madde de şu şekilde açıklanmıştır; Hiç uygun değil (1), Çok az uygun (2), Kısmen uygun (3), Oldukça uygun (4), Tamamen uygun (5) şıklarının birinin işaretlemesi üzerinden puanlanmaktadır. Deneklerden her maddeyi okuyup, ana ve babaları için en uygun cevabın yanına işaret koymaları istenmiş ve bu puanlar üzerinde yapılmaktadır.

¹⁴⁰ Yıldız Kuzgun-Jale Eldeleklioğlu, "Anne Baba Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 1, 1999, s. 69-76.

Envanterin üç ana alt boyutu bulunmaktadır. “Demokratik Ana-Baba Tutumu” alt ölçeği 15 maddeden, “Otoriter Ana-Baba Tutumu” alt ölçeği 15 maddeden ve “Koruyucu-İstekçi Ana-Baba Tutumu” alt ölçeği 10 maddeden oluşup, 10 maddenin 3’ü koruyucu 7’si istekçi tutumu ölçen maddelerden oluşmaktadır. 40 maddeden oluşan bu envanterin geçerlik ve güvenirliği saptanmıştır. Güvenirliği, ölçeğin 54 kişilik bir öğrenci grubuna on beş gün ara ile iki kez uygulanması ve elde edilen puanlar arasındaki korelasyon katsayılarının hesaplanması ile saptanmıştır. Buna göre, test-tekrar test korelasyon katsayıları; demokratik tutum boyutu için 0.92, otoriter tutum boyutu için 0.79 ve koruyucu- istekçi tutum boyutu için 0.75 olarak bulunmuştur.

Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı Cronbach Alfa formülüyle hesaplanmış ve korelasyon katsayıları demokratik alt ölçek için 0.89, koruyucu-istekçi alt ölçek için 0.82 ve otoriter alt ölçek için 0.78 olarak bulunmuştur. Ölçekler arası korelasyon katsayıları da beklenen doğrultuda ve düzeyde bulunmuştur. 1. Demokratik ile koruyucu-istekçi -0.13, 2. Demokratik ile otoriter -0.64, 3. Otoriter ile koruyucu-istekçi -0.36

Anne baba tutum ölçeğinin cevaplarının yorumlanması, demokratik, koruyucu-istekçi ve otoriter anne baba tutum alt ölçeklerinde puanlar yükseldikçe bireylerin anne babalarını demokratik, koruyucu-istekçi ya da otoriter olarak algılama düzeylerinin de arttığı puanları düştükçe, anne babalarının anılan tutumlara sahip olarak algılama düzeylerinin de azaldığı şeklinde doğru orantılı olarak yapılmaktadır.

Anne baba tutum ölçeğinin demokratik ve koruyucu-istekçi tutum alt ölçeklerinden alınabilecek en yüksek puan 75, en düşük puan ise 15’dir (15’er madde ve 5’li dereceleme). Otoriter tutum alt ölçeğinden alınabilecek en yüksek puan 50, en düşük puan ise 10’dur (10 madde ve 5’li dereceleme).

Demokratik tutumu ölçen maddeler; 1, 2, 6, 7, 13, 14, 15, 20, 21, 22, 29, 30, 36, 37, 39 dur. Koruyucu-istekçi tutumu ölçen maddeler; 4, 9, 10, 11, 17, 18, 19, 24, 25,26,27,28, 32, 33, 34 tür. Otoriter tutumu ölçen maddeler; 3, 5, 8, 12, 16, 23, 31, 35, 38, 40 tır.

3.3. Bağlanma Stilleri Ölçeği

Erzen¹⁴¹ tarafından geliştirilen “Bağlanma Stilleri Ölçeği” toplam 18 maddeden oluşmaktadır. Envanter 5’li likert tipinden oluşan bu maddelerin şu şekilde; Kesinlikle katılmıyorum (1), Katılmıyorum (2), Kısmen katılıyorum (3), Katılıyorum (4), Tamamen katılıyorum (5) şıklarının birinin işaretlenmesi üzerinden puanlanmaktadır. Envanterin ana üç boyutu, “Güvenli Bağlanma”, “Kaygılı-Kararsız Bağlanma”, “Kaçınan Bağlanma” şeklindedir.

Türkiye’de çoğunlukla bağlanma stillerinin ölçülmesi için ilişki ölçekleri anketi kullanıldığı görülmektedir. Bu envanter, bağlanma stillerinin belirlenmesi konusunda var olan ölçeklere alternatif oluşturma amacıyla geliştirilmiştir. İlişki ölçekleri anketinde maddelerin birden çok yapıyı aynı anda ölçmeye çalışırken anlaşılabilirlik açısından eksik kalmaktadır. Bu eksiklik “Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği” ile her madde tek bir anlama gelecek şekilde planlanmaktadır. 63 maddeden oluşan bu ölçek, ilk aşamada açımlayıcı faktör analizine tabi tutulmuştur. Bu maddelere uygulanan açımlayıcı faktör analizi sonucunda 18 madde ortaya çıkmış ve 3 boyut altında toplandıkları gözlenmektedir. Ortaya çıkan bu ana üç boyut; “Güvenli Bağlanma”, “Kaçınan Bağlanma”, “Kaygılı-Kararsız Bağlanma” şeklindedir. Maddeler bazında bakıldığında madde (4,7,10,13,16) güvenli bağlanmayı işaret etmekte, madde (1,3,5,9,12,15,18) kaçınan bağlanmayı işaret etmekte, madde (2,6,8,11,14,17) ise kaygılı-kararsız bağlanmayı işaret etmektedir. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır.

Uygulanan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda Ki-Kare ($\chi^2=328.21$, $p=.000$, $df=132$) değerinin hesaplandığı uyum indekslerinin (GFI = 0.93, CFI = 0.90, AGFI = 0.90, RMSEA = 0.05), şeklinde olduğu görülmektedir. Bu haliyle modelin uyumlu olduğu belirlenmiştir. Geçerlik çalışmaları kapsamında yapı, içerik ve dil geçerliği çalışmaları yapılmıştır. Uzman görüşleri ve analizler sonucunda Cohen Kappa uyuma indeksi puanları belirlenmiştir. Faktör analiziyle maddeler arası en uyumlu birlikteliğin bu çalışmada olduğu ispatlanmıştır.

¹⁴¹ Evren Erzen, “Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği”, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.3, S. 17, 2016, s. 13-17.

Yapılan analizlerle yapısal geçerliliği doğrulanmış olup %94.3 oranında doğru sınıflandırma yapılabildiği görülmüştür. Ölçeğin dilsel geçerliği için elde edilen değerlerin dil ve anlam için .87 ve içerik geçerliği için ise .72 olduğu görülmüştür. Bu durum ölçeğin Türkçe dil ve anlam ile içerik olarak geçerliliğinin yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir. Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği'nin güvenilirlik analizinde ise Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısından yararlanmıştır. Kaçınan bağlanma stili için .80, güvenli bağlanma stili için .69 ve kaygılı-kararsız bağlanma için .71 şeklindedir.

Sonuç olarak Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeğinin 12-25 yaş ergenlerde geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirlenmiştir.

3.4. Tanrı Tasavvuru Ölçeği

Güler¹⁴² tarafından geliştirilen “Tanrı Algısı Ölçeği” ilk başta 32 madde olarak geliştirilmiştir. Sonraki aşamalarda Güler'in uzman görüşleri almasıyla ve çeşitli analizleriyle 1, 10, 20, 22, 23, 25, 28, 29, 30, 32. maddeleri ölçekten çıkarılarak 22 madde şeklinde revize edilmektedir. Son şeklini 22 madde olarak belirlenen ölçeğin maddeleri; Hiç yansıtmıyor (1), Kısmen yansıtıyor (2), Biraz yansıtıyor (3), Oldukça yansıtıyor (4) ve Tamamen yansıtıyor (5) şıklarının birinin işaretlenmesi üzerinden puanlanmaktadır.

Güler tarafından ölçek maddeleri, “Sevgi Yönelimli” ve “Korku Yönelimli” olarak düzenlenmiştir. Sevgi ifadeleri içeren maddeler düz puanlanırken, korku ifadeleri içeren maddeler ise ters yönde puanlanmıştır. Böylece; 1, 4, 5, 6, 9, 11, 12, 13, 17, 19, 20 ve 22. maddeler düz yönde puanlanırken; 2, 3, 7, 8, 10, 14, 15, 16, 18, 21. maddeler ise ters yönde puanlamaya tabi tutulmuştur. “Tanrı Algısı Ölçeği”nden en fazla 110 puan, en düşük ise 22 puan alınabilmektedir. Ölçekten alınacak yüksek değerler olumlu yani “Sevgi Yönelimli” Tanrı algısına karşılık gelirken; düşük değerler ise olumsuz, “Korku Yönelimli” Tanrı algısını ifade etmektedir.

Ölçeğin güvenilirliği; Güler tarafından yapılan güvenilirlik veri analizi için ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (Cronbach's-Alpha) 0.83 olarak hesaplanmıştır.

¹⁴² Özlem Güler, “Tanrı Algısı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 48 S.1, 2007, 129-132.

Çalışmamıza ait verilerde ise ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (Cronbach's-Alpha), 0.82 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin geçerliliği; Güler tarafından ölçeğin yapı geçerliğini kontrol etmek amacıyla açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Aynı şekilde Güler tarafından yapılan faktör analiz sonucuna göre; ölçeğin beş faktörden oluştuğu, faktörlerin toplam varyansın %55.6'sını açıkladığı bulunmuştur.

4. VERİLERİN TOPLANMASI VE UYGULAMASI

Verilerin toplanması aşamasına başlamadan önce Süleyman Demirel Üniversitesi Etik Kurulu'na başvuru yapılmış ve Antalya İl Milli Eğitim Müdürlüğünden 2020-2021 eğitim öğretim yılı için gerekli izinler alınmıştır. Araştırmanın veri toplama süreci Şubat 2021 ile Nisan 2021 tarihleri arasında sürdürülmüştür. Araştırmada kullanılan kişisel bilgi formu ve ölçekler “Google Formlar” online anket sistemine yüklenmiştir. Daha sonra Fen Lisesi, Anadolu Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi, Güzel Sanatlar Lisesi, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Müdürlerine e-posta ve sosyal medya araçları aracılığıyla ulaşılan ve araştırmaya katılım sağlamaya gönüllü bireylere çevrimiçi form olarak veri toplama araçları uygulanmıştır. Katılımcılar, “bilgilendirilmiş onam formu”nu okuyup onayladıktan sonra soruları yanıtlayacakları sayfaya yönlendirilmişlerdir. Ölçeklerin yanıtlanma süresi yaklaşık 15-20 dk. sürmüştür.

5. VERİLERİN İSTATİKSEL ANALİZİ

Araştırma kapsamında toplanan verilerin analizi SPSS 25.0 programında yapılmıştır. Veri analizinin ilk aşamasında güvenilirlik ve normallik analizleri uygulanmıştır.

Tablo 5. Ölçek Puanlarına İlişkin Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Ölçek	Alt boyutlar	Madde sayısı	Cronbach's alpha
Anne Baba Tutum Ölçeği	Demokratik tutum	15	,938
	Koruyucu-istekçi tutum	15	,881
	Otoriter tutum	10	,852
Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği	Güvenli bağlanma	5	,773
	Kaçınan bağlanma	7	,801
	Kaygılı-kararsız bağlanma	6	,714
Tanrı Algısı Ölçeği	Sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı	12	,970
	Korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı	10	,823
	Genel Tanrı algısı	22	,940

Tablo 5 incelendiğinde, anne baba tutum ölçeğinin demokratik tutum, koruyucu-istekçi tutum ve otoriter tutum alt boyutlarının yüksek düzeyde güvenilir olduğu, üç boyutlu bağlanma stilleri ölçeğinin güvenli bağlanma ve kaygılı-kararsız bağlanma alt boyutlarının orta düzeyde, kaçınan bağlanma alt boyutunun ise yüksek düzeyde güvenilir olduğu, Tanrı algısı ölçeğinin sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı, korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı alt boyutlarının ve genel Tanrı algısı toplam puanının yüksek düzeyde güvenilir olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Ölçek Puanlarına İlişkin Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

Ölçek	Alt boyutlar	Çarpıklık	Basıklık
Anne Baba Tutum Ölçeği	Demokratik tutum	-,675	-,402
	Koruyucu-istekçi tutum	,475	-,602
	Otoriter tutum	,573	-,426
Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği	Güvenli bağlanma	-,506	,493
	Kaçınan bağlanma	1,014	,825
	Kaygılı-kararsız bağlanma	-,034	-,397

Tablo 6 devamı

Tanrı Algısı Ölçeği	Sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı	-1,266	,721
	Korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı	-,802	,246
	Genel Tanrı algısı	-,902	,011

Tablo 6 incelendiğinde, araştırma kapsamında kullanılan ölçeklerin tamamında alt boyutlara ilişkin çarpıklık ve basıklık değerlerinin -2 ile +2 arasında değiştiği görülmektedir. Bu değerlerin -2 ile +2 arasında olması durumunda verilerin normal dağılıma uygun olduğu kabul edilmektedir.

Normal dağılıma uygun olan veriler için parametrik analizler kullanılmaktadır. Araştırma kapsamında kullanılan ölçek puanları cinsiyet değişkenine göre karşılaştırılıyorken Independent samples T test kullanılmıştır. Diğer demografik değişkenlere göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasında ise One Way ANOVA analizi kullanılmıştır. Ölçek puanlarının arasındaki ilişkilerin incelenmesi amacıyla Pearson Korelasyon analizi uygulanmıştır.

3. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

1. KATILIMCILARIN NİTELİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde yapılan nicel araştırma ile ilgili elde edilen bulgularla literatürdeki benzeyen ve ilişkili konularla olan bazı çalışmalardaki bulguların karşılaştırmalarına yer verilmiştir. Bu araştırma literatürde yeni ve daha önce çalışılmamış bir konu teşkil etmektedir. Konuyla alakalı yapılacak farklı çalışmalara kaynak teşkil etme açısından önem arz etmektedir.

1.1. Yaş Değişkenine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan ergenlik dönemindeki bireylerin yaş grubu değişkenine göre dağılımları tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Katılımcıların Yaş Grubu Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları

Yaş grubu	f	%
13-14 yaş	49	9,5
15-16 yaş	260	50,6
17-18 yaş	205	39,9
Toplam	514	100,0

Tablo 7 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin %9,5’i 13-14 yaş grubunda, %50,6’sı 15-16 yaş grubunda, %39,9’u 17-18 yaş grubundaki bireylerden oluştuğu görülmektedir.

1.2. Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan ergenlik dönemindeki bireylerin cinsiyet değişkenine göre dağılımları tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları.

Cinsiyet	f	%
Kız	383	74,5
Erkek	131	25,5
Toplam	514	100,0

Tablo 8 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin %74,5'i kız, %25,5'i erkek bireylerden oluştuğu görülmektedir.

1.3. Ailenin Gelir Düzeyi Değişkenine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan ergenlik dönemindeki bireylerin ailelerinin gelir düzeyi değişkenine göre dağılımları tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Katılımcıların Ailelerinin Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları

Gelir durumu	f	%
Kötü	25	4,9
Orta	325	63,2
İyi	147	28,6
Çok iyi	17	3,3
Toplam	514	100,0

Tablo 9 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin %4,9'u ailesinin ekonomik durumunun kötü olduğunu ifade ederken, %63,2'si orta düzeyde olduğunu ifade etmekte, %28,6'sı iyi olduğunu ifade etmekte, %3,3'ü çok iyi olduğunu ifade etmekte olduğu görülmektedir.

1.4. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan ergenlik dönemindeki bireylerin annelerinin eğitim düzeyi değişkenine göre dağılımları tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Katılımcıların Annelerinin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları

Eğitim düzeyi	f	%
İlkokul	160	31,1
Ortaokul	59	11,5
Lise	148	28,8
Lisans	122	23,7
Lisansüstü	25	4,9
Toplam	514	100,0

Tablo 10 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin %31,1'inin annesi ilkokul mezunu, %11,5'inin ortaokul mezunu, %28,8'nin lise mezunu, %23,7'sinin lisans mezunu, %4,9'unun lisansüstü eğitim mezunu bireyler olduğu görülmektedir.

1.5. Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan ergenlik dönemindeki bireylerin babalarının eğitim düzeyi değişkenine göre dağılımları tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Katılımcıların Babalarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları

Eğitim düzeyi	f	%
İlkokul	108	21,0
Ortaokul	75	14,6
Lise	139	27,0
Lisans	141	27,4
Lisansüstü	51	9,9
Toplam	514	100,0

Tablo 11 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin %21'inin babası ilkokul mezunu, %14,6'sının ortaokul mezunu, %27'sinin lise mezunu, %27,4'ünün lisans mezunu, %9,9'unun lisansüstü eğitim mezunu bireyler olduğu görülmektedir.

1.6. Anne ve Babanızın Birliktelik Durum Değişkenine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan ergenlik dönemindeki bireylerin anne ve babalarının birliktelik durumu değişkenine göre dağılımları tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Katılımcıların Anne ve Babalarının Birliktelik Durumu Değişkenine Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları

Birliktelik durumu	f	%
Her ikisi de hayatta ve birlikteler	452	87,9
Her ikisi hayatta ama boşanmış / ayrı	42	8,2
Anne veya baba vefat etmiş	20	3,9
Toplam	514	100,0

Tablo 12 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin %87,9’unun anne ve babası hayatta ve birlikte yaşamakta, %8,2’sinin anne ve babası hayatta ama boşanmış/ayrı yaşamakta, %3,92’nin anne veya babası vefat ettiği görülmektedir.

2. EBEVEYN TUTUMLARINA İLİŞKİN BULGULAR

Araştırmaya katılan ergenlik dönemindeki bireylerin anne baba tutum ölçeklerine dair elde edilen puanların genel görünümü tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 13. Anne Baba Tutum Ölçeği Puanlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Alt boyut	N	Puan aralığı	X	Ss
Demokratik tutum	514	15-75	46,04	10,80
Koruyucu-istekçi tutum	514	15-75	33,81	9,63
Otoriter tutum	514	10-50	20,23	6,90

Tablo 13 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin ebeveynlerine yönelik demokratik tutum algılarının orta düzeyde, koruyucu-istekçi tutum algılarının düşük düzeyde, otoriter tutum algılarının düşük düzeyde olduğu görülmektedir.

3. BAĞLANMA STİLLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Araştırmaya katılan ergenlik dönemindeki bireylerin üç boyutlu bağlanma stilleri ölçeklerine dair elde edilen puanların genel görünümü tablo 14’te verilmiştir.

Tablo 14. Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği Puanlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Alt boyut	N	Puan aralığı	X	Ss
Güvenli bağlanma	514	1-4	3,88	0,63
Kaçınan bağlanma	514	1-4	2,04	0,74
Kaygılı-kararsız bağlanma	514	1-4	2,82	0,84

Tablo 14 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin güvenli bağlanma düzeyinin yüksek düzeyde, kaçınan bağlanma düzeyinin düşük düzeyde, kaygılı–kararsız bağlanma düzeyinin orta düzeyde olduğu görülmektedir.

4. TANRI TASAVVURUNA İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLARI

Araştırmaya katılan ergenlik dönemindeki bireylerin Tanrı algısı ölçeklerine dair elde edilen puanların genel görünümü tablo 15’te verilmiştir.

Tablo 15. Tanrı Algısı Ölçeği Puanlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Alt boyut	N	Puan aralığı	X	Ss
Sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı	514	12-60	47,64	13,18
Korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı	514	10-50	39,37	7,68
Genel Tanrı algısı	514	22-110	87,00	18,30

Tablo 15 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı düzeyinin yüksek düzeyde, korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı düzeyinin yüksek düzeyde, genel Tanrı algısı düzeyinin yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

4.1. Yaş Değişkeni ile Tanrı Tasavvuru Arasındaki Karşılaştırmaya Dair Bulgular

Araştırmaya katılan ergenlik dönemindeki bireylerin yaş grubu değişkenine göre Tanrı algısı karşılaştırılmasına ilişkin istatistiksel bulgular tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16. Tanrı Algısı Ölçeği Puanlarının Yaş Grubu Değişkenine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin One Way ANOVA Sonuçları

Alt boyut	Yaş grubu	N	X	Ss	F	p	Gruplar arası farklar
Sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı	13-14 yaş	49	50,18	10,29	3,541	,030	1>2, 2<3
	15-16 yaş	260	46,16	14,61			
	17-18 yaş	205	48,91	11,62			
Korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı	13-14 yaş	49	41,22	7,62	2,564	,078	-
	15-16 yaş	260	39,61	7,82			
	17-18 yaş	205	38,61	7,44			
Genel Tanrı algısı	13-14 yaş	49	91,41	15,99	2,105	,123	-
	15-16 yaş	260	85,77	19,90			
	17-18 yaş	205	87,52	16,51			

Tablo 16 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı ($p>0,05$) ve genel Tanrı algısı ($p>0,05$) düzeylerinin yaş grubu değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı seviyede farklılaşmadığı, buna karşın sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı ($p<0,05$) düzeyinin yaş grubu değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir.

Anlamlı farklılık olan sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısında, 13-14 yaş ve 17-18 yaş grubundaki öğrencilerin sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı düzeyinin 15-16 yaş grubundakilerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$) görülmektedir.

Ergenlik dönemi gençlerin Tanrı tasavvurları yaş değişkenine göre değerlendirildiğinde, “H6: Ergenlik dönemi gençlerin Tanrı tasavvurları yaş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.” hipotezimiz doğrulanmamıştır. Kayıklık’ın¹⁴³ yaptığı çalışmaya baktığımızda bireyin yaş ortalaması arttığında Tanrı/dini eğilimin artması beklenmektedir. Dilmaç ve Çifci’nin¹⁴⁴, Güler’in¹⁴⁵ araştırmalarında Tanrı tasavvuru ile yaş arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ya da Tanrı tasavvurunun yaş gruplarına göre farklılaşmadığı tespit edilmekte ve bulgularımızla örtüşmektedir. Tanrı’yı algılamaları için gerekli, aynı dini gelişim evresinde bulunuyor olmaları da ihtimal dâhilindedir. Bir başka ifade ile lise öğrencilerinin gelişim düzeyleri, yaş ve ergenlik geçişleri ile Tanrı tasavvuru arasında kayda değer biçimde ilişkili olmadığı yorumu yapılabilmektedir. Farklı sonuçlar elde edilen çalışmalarda ise Yıldız¹⁴⁶ çalışmalarında yaşa paralel olarak korku ve ceza yönelimli Tanrı algısının azaldığına ilişkin elde edilen sonuçlar, çalışmamız ile örtüşmemektedir. Yıldız ve Ünal¹⁴⁷ yaş arttıkça cezalandırıcı, korku ve ceza yönelimli Tanrı algısının azaldığı, aksine sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı olarak tanımlama oranlarının arttığı sonucuna ulaşmışlardır.

4.2. Cinsiyet Değişkeni ile Tanrı Tasavvuru Arasındaki Karşılaştırmaya Dair Bulgular

Araştırmaya katılan ergenlik dönemindeki bireylerin cinsiyet değişkenine göre Tanrı algısı karşılaştırılmasına ilişkin istatistiksel bulgular tablo 17’de verilmiştir.

¹⁴³ Hasan Kayıklık, “Dinî Yaşayış Biçimleri: Psikolojik Temelleri Açısından Bir Değerlendirme”, *Dokuz Eylül Üniversitesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, İzmir, 2000.

¹⁴⁴ Bülent Dilmaç-Ayşenur Çifci, “14-18 Yaş Grubunda Tanrı Algısı ile Psikolojik Sağlık İlişkisinin İncelenmesi”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 1, 2019, s. 22.

¹⁴⁵ Özlem Güler, “Tanrı’ya Yönelik Atıflar, Benlik Algısı ve Günahkârlık Duygusu: Yetişkin Örneklem”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara, 2007b.

¹⁴⁶ Yıldız, 2007.

¹⁴⁷ Murat Yıldız ve Vehbi Ünal, “Tanrı Tasavvuru ile Engelliliğe Yönelik Tutumlar Arasındaki İlişki”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 4, 2017, s. 15-16.

Tablo 17. Tanrı Algısı Ölçeği Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Independent Samples T Test Sonuçları

Alt boyut	Cinsiyet	N	X	Ss	t	p
Sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı	Kız	383	48,34	12,56	2,077	,038
	Erkek	131	45,58	14,69		
Korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı	Kız	383	39,34	7,90	-,107	,915
	Erkek	131	39,43	7,02		
Genel Tanrı algısı	Kız	383	87,69	18,10	1,448	,148
	Erkek	131	85,01	18,82		

Tablo 17 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı ($p>0,05$) ve genel Tanrı algısı ($p>0,05$) düzeylerinin cinsiyet değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı seviyede farklılaşmadığı, buna karşın kız öğrencilerin sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısının erkeklerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p>0,05$) görülmektedir.

Ergenlik dönemi gençlerin Tanrı tasavvurları cinsiyet değişkenine göre değerlendirildiğinde, “H7: Ergenlik dönemi gençlerin Tanrı tasavvurları cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.” hipotezimiz doğrulanmamıştır. Buna bağlı olarak Tanrı tasavvurunun bireyin cinsiyet özelliklerinden bağımsız geliştiği yorumu çıkarılabilmektedir. Yavuz¹⁴⁸ ve Thackeray¹⁴⁹ araştırmalarında benzer, sonucumuzla örtüşen sonuçlara ulaştıkları görülmektedir. Konu ile ilgili farklı sonuçlar elde edilen araştırmalar da mevcuttur. Araştırmamızın alt boyutlarındaki kız öğrencilerin sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısının erkeklerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu sonucunu literatürdeki Bacanlı¹⁵⁰, Kuşat¹⁵¹ ve Mehmedoğlu’nun¹⁵² çalışmalarında, kızların Tanrı algısının erkeklerden daha olumlu, sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı tasavvuruna sahip olduğuna dair farklı sonuçlara ulaşılmaktadır.

¹⁴⁸ Yavuz, 2012, s. 176-187.

¹⁴⁹ Amanda Morgan Thackeray, “Children’s Relational Perceptions of God”, *The Florida State Univ. College of Human Sciences, (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, 2000, s. 140-210.

¹⁵⁰ Bacanlı, 1995, s.155-163.

¹⁵¹ Kuşat, 2006, s.113-156.

¹⁵² Mehmedoğlu, 2011, s.207.

4.3. Ailenin Gelir Düzeyi Değişkeni ile Tanrı Tasavvuru Arasındaki Karşılaştırmaya Dair Bulgular

Araştırmaya katılan ergenlik dönemindeki bireylerin ailenin gelir düzeyi değişkenine göre Tanrı algısı karşılaştırılmasına ilişkin istatistiksel bulgular tablo 18’de verilmiştir.

Tablo 18. Tanrı Algısı Ölçeği Puanlarının Ailelerinin Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin One Way ANOVA Sonuçları

Alt boyut	Gelir düzeyi	N	X	Ss	F	p
Sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı	Kötü	25	48,04	13,66	,478	,698
	Orta	325	48,04	13,43		
	İyi	147	47,01	12,84		
	Çok iyi	17	44,82	10,64		
Korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı	Kötü	25	39,76	8,13	1,948	,121
	Orta	325	39,79	7,31		
	İyi	147	38,78	7,91		
	Çok iyi	17	35,71	10,69		
Genel Tanrı algısı	Kötü	25	87,80	20,46	1,167	,322
	Orta	325	87,83	17,87		
	İyi	147	85,78	18,63		
	Çok iyi	17	80,53	20,08		

Tablo 18 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı ($p>0,05$), korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı ($p>0,05$) ve genel Tanrı algısı ($p>0,05$) düzeylerinin ailelerinin gelir düzeyi değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı seviyede farklılaşmadığı görülmektedir.

Ergenlik dönemi gençlerin Tanrı tasavvurları ailenin ekonomik gelir düzeyi değişkenine göre değerlendirildiğinde, “H8: Ergenlik dönemi gençlerin Tanrı tasavvurları ailenin ekonomik gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.” hipotezimiz doğrulanmamıştır. Kaya¹⁵³ ve Mehmedoğlu’nun¹⁵⁴ araştırmasındaki bulgularla uyuşan araştırmamız, ailenin gelir düzeyinin farklılık göstermesi Tanrı algısında benzer tutumlara sahip olduklarını göstermektedir.

¹⁵³ Mevlüt Kaya, *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*, Etüt Yayınları, Samsun, 1998.

¹⁵⁴ Mehmedoğlu, 2011, s. 221.

Günay¹⁵⁵ ve Köktaş¹⁵⁶ çalışmalarında alt ve orta düzeyde gelir düzeyindekilerin Tanrı/ dini algısının olumlu olduğu sonucuna varmışlardır.

4.4. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkeni ile Tanrı Tasavvuru Arasındaki Karşılaştırmaya Dair Bulgular

Araştırmaya katılan ergenlik dönemindeki bireylerin annelerinin eğitim düzeyi değişkenine göre Tanrı algısı karşılaştırılmasına ilişkin istatistiksel bulgular tablo 19’da verilmiştir.

Tablo 19. Tanrı Algısı Ölçeği Puanlarının Annelerinin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin One Way ANOVA Sonuçları

Alt boyut	Eğitim düzeyi	N	X	Ss	F	p	Gruplar arası farklar
Sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı	İlkokul	160	51,80	9,17	11,437	,000	1>3, 1>4, 1>5, 2>4, 3>4
	Ortaokul	59	50,14	11,41			
	Lise	148	47,40	13,71			
	Lisans	122	42,01	15,27			
	Lisansüstü	25	44,00	14,34			
Korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı	İlkokul	160	40,06	6,79	2,079	,082	-
	Ortaokul	59	41,15	6,28			
	Lise	148	39,08	7,60			
	Lisans	122	38,25	8,74			
	Lisansüstü	25	37,84	9,95			
Genel Tanrı algısı	İlkokul	160	91,86	13,89	8,789	,000	1>4, 2>4, 3>4
	Ortaokul	59	91,29	15,58			
	Lise	148	86,48	18,01			
	Lisans	122	80,26	21,52			
	Lisansüstü	25	81,84	22,62			

Tablo 19 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı ($p>0,05$) düzeylerinin anne eğitim düzeyi değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı seviyede farklılaşmadığı, buna karşın sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı ($p<0,05$) ve genel Tanrı algısı ($p<0,05$) düzeyinin anne eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir.

¹⁵⁵ Ünver Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul, 1999.

¹⁵⁶ M. Emin Köktaş, *Türkiye’de Dini Hayat: İzmir Örneği*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1993.

Anlamlı farklılık olan sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısında, annesi ilkokul mezunu olan öğrencilerin sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı düzeyinin annesi lise, lisans ve lisansüstü eğitim mezunu olanlardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$), ayrıca annesi ortaokul ve lise mezunu olan öğrencilerin sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı düzeyinin annesi lisans mezunu olanlardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$), genel Tanrı algısında, annesi ilkokul, ortaokul ve lise mezunu olan öğrencilerin genel Tanrı algısı düzeyinin, annesi lisans mezunu olanlardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$) görülmektedir.

Ergenlik dönemi gençlerin Tanrı tasavvurları annenin eğitim düzeyi değişkenine göre değerlendirildiğinde, “H9: Ergenlik dönemi gençlerin Tanrı tasavvurları annenin eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.” hipotezimiz doğrulanmıştır. Ergenlik dönemi gençlerinin Tanrı tasavvurları annenin eğitim düzeyi yükseldikçe sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı düştüğü gözlemlenmektedir. Genel Tanrı algısında ise lisans mezunu olan annelerin ilkokul, ortaokul, lise mezunu annelere göre daha düşük olduğu gözlemlenmektedir. Yıldız'ın¹⁵⁷ çalışması, anne eğitim durumu arttıkça, özellikle sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısında düşüş görülmesi, sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı ile anne eğitim düzeyine ilişkin sonucumuzu desteklenmektedir. Gündüz'ün¹⁵⁸ çalışmasında, anne eğitim durumu ile Tanrı algısı arasında anlamlı ilişki bulunmasa da eğitim düzeyi yükseldikçe Allah'tan korkma oranında düşüş gözlemlenmektedir. Yıldıoan'ın¹⁵⁹ ve Yıldız¹⁶⁰ çalışmalarında ise annenin eğitim durumu düştükçe korku ve kaygı verici olarak tasavvurun arttığı bulgusuna ulaşılmaktadır.

¹⁵⁷ Yıldız, 2007a.

¹⁵⁸ Fatma Gündüz, “Okul Öncesi Dönem Çocuğunda Dini Tasavvurlara Psikolojik Bir Yaklaşım”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2007, s. 35.

¹⁵⁹ Çiğdem Yıldıoan, “7-12 Yaş Arası Çocuklarda Tanrı Tasavvuru, Kırşehir/Çiçekdağı İlçesi Örneği”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2012.

¹⁶⁰ Yıldız, 2012.

4.5. Babanın Eğitim Düzeyi Değişkeni ile Tanrı Tasavvuru Arasındaki Karşılaştırmaya Dair Bulgular

Araştırmaya katılan ergenlik dönemindeki bireylerin babalarının eğitim düzeyi değişkenine göre Tanrı algısı karşılaştırılmasına ilişkin istatistiksel bulgular tablo 20’de verilmiştir.

Tablo 20. Tanrı Algısı Ölçeği Puanlarının Babalarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin One Way ANOVA Sonuçları

Alt boyut	Eğitim düzeyi	N	X	Ss	F	p	Gruplar arası farklar
Sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı	İlkokul	108	50,98	11,79	5,528	,000	1>4, 1>5, 2>4, 2>5
	Ortaokul	75	51,00	9,92			
	Lise	139	46,82	13,84			
	Lisans	141	45,74	13,46			
	Lisansüstü	51	43,10	15,10			
Korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı	İlkokul	108	40,23	7,13	1,453	,215	-
	Ortaokul	75	39,20	7,87			
	Lise	139	39,91	7,32			
	Lisans	141	38,96	7,74			
	Lisansüstü	51	37,41	9,05			
Genel Tanrı algısı	İlkokul	108	91,21	16,08	4,277	,002	1>4, 1>5, 2>5
	Ortaokul	75	90,20	16,10			
	Lise	139	86,73	18,18			
	Lisans	141	84,70	18,87			
	Lisansüstü	51	80,51	21,89			

Tablo 20 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı ($p>0,05$) düzeylerinin, baba eğitim düzeyi değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı seviyede farklılaşmadığı, buna karşın sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı ($p<0,05$) ve genel Tanrı algısı ($p<0,05$) düzeyinin baba eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir.

Anlamlı farklılık olan sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısında, babası ilkokul ve ortaokul mezunu olan öğrencilerin sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı düzeyinin, babası lisans ve lisansüstü eğitim mezunu olanlardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$), genel Tanrı algısında, babası ilkokul mezunu olan öğrencilerin genel Tanrı algısı düzeyinin babası lisans ve lisansüstü mezunu olanlardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$), ayrıca babası ortaokul

mezunu olan öğrencilerin genel Tanrı algısı düzeyinin babası lisansüstü mezunu olanlardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$) görülmektedir.

Ergenlik dönemi gençlerin Tanrı tasavvurları babanın eğitim düzeyi değişkenine göre değerlendirildiğinde, “H10: Ergenlik dönemi gençlerin Tanrı tasavvurları babanın eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.” hipotezimiz doğrulanmıştır. Alt boyutlardan sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı ve genel Tanrı algısı, eğitim düzeyi yükseldikçe düştüğü gözlemlenmektedir. Literatürdeki araştırmalarda ise Yıldız’a¹⁶¹ ait çalışmada; babanın eğitim düzeyi ile Tanrı tasavvuru arasında ciddi bir ilişki tespit etmemiştir. Bununla birlikte Gündüz¹⁶² Allah’tan korkma oranının üniversite mezunu öğrencilerin babalarının çocuklarında daha düşük algılandığı çalışmalarda mevcuttur.

4.6. Anne ve Babanın Birliktelik Durum Değişkeni ile Tanrı Tasavvuru Arasındaki Karşılaştırmaya Dair Bulgular

Araştırmaya katılan ergenlik dönemindeki bireylerin anne ve babalarının birliktelik durumu değişkenine göre Tanrı algısı karşılaştırılmasına ilişkin istatistiksel bulgular tablo 21’de verilmiştir.

Tablo 21. Tanrı Algısı Ölçeği Puanlarının Anne ve Babalarının Birliktelik Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin One Way ANOVA Sonuçları

Alt boyut	Birliktelik durumu	N	X	Ss	F	p	Gruplar arası farklar
Sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı	Her ikisi de hayatta ve birlikteler	45 2	48,2 2	12,5 2	4,09 7	,01 7	1>2
	Her ikisi hayatta ama boşanmış / ayrı	42	42,3 8	17,8 2			
	Anne veya baba vefat etmiş	20	45,5 0	14,5 0			

¹⁶¹ Mualla Yıldız, “İlköğretim Öğrencilerinin Tanrı İmgisinin Belirlenmesi ve Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, Ankara, 2012.

¹⁶² Gündüz, 2007.

Tablo 21 devamı

Korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı	Her ikisi de hayatta ve birlikteler	45 2	39,2 6	7,76	,366	,69 4	-
	Her ikisi hayatta ama boşanmış / ayrı	42	40,0 0	7,93			
	Anne veya baba vefat etmiş	20	40,4 0	4,90			
Genel tanrı algısı	Her ikisi de hayatta ve birlikteler	45 2	87,4 8	17,9 6	1,53 4	,21 7	-
	Her ikisi hayatta ama boşanmış / ayrı	42	82,3 8	22,4 6			
	Anne veya baba vefat etmiş	20	85,9 0	15,5 6			

Tablo 21 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı ($p>0,05$) ve genel Tanrı algısı ($p>0,05$) düzeylerinin anne ve babalarının birlikte yaşama durumu değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı seviyede farklılaşmadığı, buna karşın sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı ($p<0,05$) düzeyinin anne ve babanın birlikte yaşama durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir.

Anlamlı farklılık olan sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısında, anne ve babası hayatta ve birlikte yaşayan öğrencilerin sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı düzeyinin anne ve babası hayatta ama boşanmış/ayrı olanlardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$) görülmektedir.

Ergenlik dönemi gençlerin Tanrı tasavvurları anne-baba birlikte ya da ayrı olma durumu değişkenine göre değerlendirildiğinde, “H11: Ergenlik dönemi gençlerin Tanrı tasavvurları anne-baba birliktelik durum değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.” hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Araştırmada kullanılan Anne Baba Tutum Ölçeği, Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği ile Tanrı Algısı Ölçeği arasındaki ilişkinin incelenmesi, karşılaştırılmasına dair elde edilen istatistiksel veri ve analizler tablo 22’de verilmiştir. Araştırmanın “H1: Ergenlerde ebeveyn tutumları ile bağlanma stilleri arasında anlamlı düzeyde ilişki vardır”, “H2: Ergenlerde ebeveyn tutumları ile Tanrı tasavvuru arasında anlamlı düzeyde ilişki vardır”, “H4: Ergenlerde bağlanma stilleri ile Tanrı tasavvuru arasında anlamlı düzeyde ilişki vardır” hipotezleri tablo 22’de değerlendirilmiştir.

Tablo 22. Anne Baba Tutum Ölçeği, Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği ve Tanrı Algısı Ölçeği Puanlarının Arasındaki İlişkinin İncelenmesi Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

		1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Demokratik tutum	r	1								
	p									
	N									
2. Koruyucu-istekçi tutum	r	-,487*	1							
	p	,000								
	N	514								
3. Otoriter tutum	r	-,716*	,773*	1						
	p	,000	,000							
	N	514	514							
4. Güvenli bağlanma	r	,484*	-,333*	-,439*	1					
	p	,000	,000	,000						
	N	514	514	514						
5. Kaçınan bağlanma	r	-,061	,104*	,105*	-,146*	1				
	p	,169	,018	,018	,001					
	N	514	514	514	514					
6. Kaygılı-kararsız bağlanma	r	-,358*	,396*	,443*	-,277*	,227*	1			
	p	,000	,000	,000	,000	,000				
	N	514	514	514	514	514				
7. Sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı	r	,221*	-,093*	-,114*	,232*	-,133*	-,046	1		
	p	,000	,035	,010	,000	,002	,299			
	N	514	514	514	514	514	514			
8. Korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı	r	,296*	-,281*	-,369*	,298*	-,158*	,276*	,507*	1	
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		
	N	514	514	514	514	514	514	514		
9. Genel Tanrı algısı	r	,283*	-,185*	-,236*	,292*	-,162*	-,149*	,932*	,784*	1
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,001	,000	,000	
	N	514	514	514	514	514	514	514	514	

**p<0,01; *p<0,05

Tablo 22 incelendiğinde, anne baba tutum ölçeği, üç boyutlu bağlanma stilleri ölçeği ve Tanrı algısı ölçeği puanları arasında anlamlı ilişki olduğu görülmektedir (p<0,05).

Anne baba tutum ölçeği ve üç boyutlu bağlanma stilleri ölçeği puanları arasındaki ilişkiler incelendiğinde, demokratik tutum algısı ile güvenli bağlanma düzeyi arasında pozitif ve orta düzeyde ($r=,484$; $p<0,01$), demokratik tutum algısı ile kaygılı-kararsız bağlanma düzeyi arasında negatif ve orta düzeyde ($r=-,358$; $p<0,01$) anlamlı ilişki olduğu, demokratik tutum algısı ile kaçınan bağlanma düzeyi arasında anlamlı ilişki olmadığı ($r=-,061$; $p>0,05$), koruyucu-istekçi tutum algısı ile güvenli bağlanma düzeyi arasında negatif ve düşük düzeyde ($r=-,333$; $p<0,01$), koruyucu-istekçi tutum algısı ile kaçınan bağlanma düzeyi arasında pozitif ve düşük düzeyde ($r=,104$; $p<0,05$), koruyucu-istekçi tutum algısı ile kaygılı-kararsız bağlanma düzeyi arasında pozitif ve orta düzeyde ($r=-,396$; $p<0,01$) anlamlı ilişki olduğu, otoriter tutum algısı ile güvenli bağlanma düzeyi arasında negatif ve orta düzeyde ($r=-,439$; $p<0,01$), otoriter tutum algısı ile kaçınan bağlanma düzeyi arasında pozitif ve düşük düzeyde ($r=,105$; $p<0,05$), otoriter tutum algısı ile kaygılı-kararsız bağlanma düzeyi arasında pozitif ve orta düzeyde ($r=-,443$; $p<0,01$) anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.

Ebeveyn tutumları ile bağlanma stilleri arasındaki ilişki değerlendirildiğinde, “H1: Ergenlerde ebeveyn tutumları ile bağlanma stilleri arasında anlamlı düzeyde ilişki vardır” hipotezimiz doğrulanmıştır. Araştırmaya göre demokratik tutum algısı, güvenli bağlanma ile pozitif ve orta düzeyde, koruyucu-istekçi tutum algısı, üç alt boyut ile pozitif düzeyde, otoriter tutum algısı, kaçınan ve kaygılı-kararsız bağlanma ile pozitif düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.

Ebeveyn tutumlarının alt boyutlarını incelediğimizde ebeveyn tutumlarına göre isimlendirildiği, yetiştirildiği tutum şekilleri üzerinden araştırmalar yapılmaktadır. Bağlanma stillerinin oluşumunda bireyin bakım vereni veya ebeveynleri bebeklik, çocukluk, ergenlik dönemlerinde sergilediği tutumların ve ilişkinin etkili olduğu görülmektedir. Bireyin kendisiyle, arkadaşlarıyla, duygusal ilişki kurduğu kişiyle, çevresiyle kurduğu ilişkiler ebeveyn tutumlarının birey üzerindeki etkisi ile bağlantılıdır. Bağlanma stilleri bireyin kurduğu bu ilişkilerin iç yapısını oluşturur. Kuş’un¹⁶³ çalışmasında bağlanma stilleri ile anne baba tutumları arasındaki ilişki incelendiğinde doğrudan bağlantı olmadığı düşük düzeyde anlamlı

¹⁶³

Kuş, 2018, s. 54.

ilişki olduğu görülmektedir. Köroğlu'nun¹⁶⁴ çalışmasında elde edilen sonuçlar olumlu algılanan ebeveyn tutumlarının olumlu bağlanma stilleri ile ilişkili olması beklenmektedir. Ayrıca anne-baba tutumlarını olumlu algılayan bireylerin yetişkin ilişkilerinde bağlanmaya dair kaygılarının daha düşük olduğu gözlenmektedir.

Anne baba tutum ölçeği ve Tanrı algısı ölçeği puanları arasındaki ilişkiler incelendiğinde, demokratik tutum algısı ile sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı düzeyi arasında pozitif ve düşük düzeyde ($r=.221$; $p<0,01$), demokratik tutum algısı ile korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı düzeyi arasında pozitif ve düşük düzeyde ($r=.296$; $p<0,01$), demokratik tutum algısı ile genel Tanrı algısı düzeyi arasında pozitif ve düşük düzeyde ($r=.283$; $p<0,01$) anlamlı ilişki olduğu, koruyucu-istekçi tutum algısı ile sevgi ve merhamet yönelimli tanrı algısı düzeyi arasında negatif ve düşük düzeyde ($r=-,093$; $p<0,05$), koruyucu-istekçi tutum algısı ile korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı düzeyi arasında negatif ve düşük düzeyde ($r=-,281$; $p<0,01$), koruyucu-istekçi tutum algısı ile genel Tanrı algısı düzeyi arasında negatif ve düşük düzeyde ($r=-,185$; $p<0,01$) anlamlı ilişki olduğu, otoriter tutum algısı ile sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı düzeyi arasında negatif ve düşük düzeyde ($r=-,114$; $p<0,05$), otoriter tutum algısı ile korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı düzeyi arasında negatif ve orta düzeyde ($r=-,369$; $p<0,01$), otoriter tutum algısı ile genel Tanrı algısı düzeyi arasında negatif ve düşük düzeyde ($r=-,236$; $p<0,01$) anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.

Ebeveyn tutumları ile Tanrı algısı arasındaki ilişki değerlendirildiğinde, “H2: Ergenlerde ebeveyn tutumları ile Tanrı tasavvuru arasında anlamlı düzeyde ilişki vardır” hipotezimiz doğrulanmıştır. Elde edilen araştırma sonuçlarına göre demokratik tutum algısı, Tanrı algısı alt boyutları ile pozitif düzeyde, koruyucu-istekçi tutum algısı, Tanrı algısının alt boyutları ile negatif düzeyde, otoriter tutum algısı, Tanrı algısı alt boyutları ile negatif düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.

Literatürü incelediğimizde Hacıkeleşoğlu ve Karaca'nın¹⁶⁵ çalışmasında ebeveyn tutumları alt boyutu anne duygusal sıcaklık ve baba aşırı koruyuculuk ile

¹⁶⁴ Köroğlu, 2017, s. 45-47.

¹⁶⁵ Hacıkeleşoğlu-Karaca, 2021, s. 218-219.

Tanrı tasavvuru arasında pozitif düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Ebeveyn tutumları alt boyutu anne reddedicilik ve baba aşırı koruyuculuk ile olumsuz Tanrı tasavvuru arasında pozitif düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Uysal'ın¹⁶⁶ çalışmasını incelediğimizde babaları tarafından demokratik tutum sergilendiğini ifade eden ergenlerde dindarlığın yüksek, otoriter ve ilgisiz tutum sergilediğini ifade eden ergenlerde dindarlığın düşük olduğu görülmektedir. Annesinin demokratik tutum sergilediğini ifade eden ergenlerde dindarlık eğiliminin yüksek, otoriter ve ilgisiz tutum sergilediğini ifade eden ergenlerde dindarlık eğilimi düşük olduğu görülmektedir.

Üç boyutlu bağlanma stilleri ölçeği ve Tanrı algısı ölçeği puanları arasındaki ilişkiler incelendiğinde, güvenli bağlanma düzeyi ile sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı düzeyi arasında pozitif ve düşük düzeyde ($r=,232$; $p<0,01$), güvenli bağlanma düzeyi ile korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı düzeyi arasında pozitif ve düşük düzeyde ($r=,298$; $p<0,01$), güvenli bağlanma düzeyi ile genel Tanrı algısı düzeyi arasında pozitif ve düşük düzeyde ($r=,292$; $p<0,01$) anlamlı ilişki olduğu, kaçınan bağlanma düzeyi ile sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı düzeyi arasında negatif ve düşük düzeyde ($r=-,133$; $p<0,01$), kaçınan bağlanma düzeyi ile korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı düzeyi arasında negatif ve düşük düzeyde ($r=-,158$; $p<0,01$), kaçınan bağlanma düzeyi ile genel Tanrı algısı düzeyi arasında negatif ve düşük düzeyde ($r=-,162$; $p<0,01$) anlamlı ilişki olduğu, kaygılı-kararsız bağlanma düzeyi ile sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı düzeyi arasında ($r=-,046$; $p>0,05$) anlamlı ilişki olmadığı, kaygılı-kararsız bağlanma düzeyi ile korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı düzeyi arasında negatif ve düşük düzeyde ($r=-,276$; $p<0,01$), kaygılı-kararsız bağlanma düzeyi ile genel Tanrı algısı düzeyi arasında negatif ve düşük düzeyde ($r=-,149$; $p<0,01$) anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.

Bağlanma stilleri ile Tanrı algısı arasındaki ilişki değerlendirildiğinde, “H4: Ergenlerde bağlanma stilleri ile Tanrı tasavvuru arasında anlamlı düzeyde ilişki vardır” hipotezimiz doğrulanmıştır. Elde edilen araştırma sonuçlarına göre güvenli bağlanma, Tanrı algısının üç alt boyutu ile pozitif, kaçınan bağlanma, Tanrı algısının üç alt boyutuyla negatif anlamlı ilişki olduğu, kaygılı-kararsız bağlanma, sevgi ve

¹⁶⁶

Uysal, 2016, s. 27-28.

merhamet yönelimli Tanrı algısı ile anlamlı ilişkisi olmadığı, korku ve ceza yönelimli ve genel Tanrı algısıyla negatif düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.

Literatürü incelediğimizde Kekik'in¹⁶⁷ çalışmasında, güvenli bağlanmaya sahip bireylerin Tanrı algısı alt boyutları ile pozitif düzeyde anlamlı ilişki olduğu, kaygılı ve kaçınmalı bağlanmaya sahip bireylerin Tanrı algısı alt boyutları ile negatif düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.

¹⁶⁷ Kekik, 2019, s. 52.

5. EBEVEYN TUTUMLARI İLE TANRI TASAVVURU ARASINDAKİ İLİŞKİYE İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMU

Araştırmaya katılan ergenlik dönemindeki bireylerin ebeveyn tutumlarının Tanrı algısı ölçeği alt boyutu olan sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısına etkisine ilişkin istatistiksel bulgular tablo 23’te verilmiştir.

Tablo 23. Ebeveyn Tutumlarının Tanrı Algısı Ölçeği Sevgi ve Merhamet Yönelimli Tanrı Algısına Etkisine İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Std. Hata	β	t	p
Sabit	28,285	5,473		5,168	,000
Demokratik tutum	,360	,076	,295	4,729	,000
Koruyucu-istekçi tutum	-,084	,094	-,061	-,892	,373
Otoriter tutum	,277	,164	,145	1,690	,092
$r=,233$; $r^2=,049$; $F(3, 510)=9,786$; $p=,000$					

Tablo 23 incelendiğinde, ebeveyn tutumlarının sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısını %4,9 düzeyinde ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği görülmektedir ($r^2=,049$; $p<0,05$). Alt boyutlar bazında incelendiğinde, demokratik tutumun etkisinin anlamlı düzeyde olduğu ($p<0,05$), koruyucu–istekçi tutum ve otoriter tutumun etkisinin ise anlamlı düzeyde olmadığı ($p>0,05$) görülmektedir.

Ebeveyn tutumlarının bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunda sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı ilişkisi değerlendirildiğinde, “H3a: Ebeveyn tutumları, bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunda sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısını etkilemektedir” hipotezimiz doğrulanmıştır. Buradan şunu anlıyoruz ki ebeveynin demokratik tutum sergilediği ergenlerde, sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı oluşmakta olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan ergenlik dönemindeki bireylerin ebeveyn tutumlarının Tanrı algısı ölçeği alt boyutu olan korku ve ceza yönelimli Tanrı algısına etkisine ilişkin istatistiksel bulgular tablo 24’te verilmiştir.

Tablo 24. Ebeveyn Tutumlarının Tanrı Algısı Ölçeği Korku ve Ceza Yönelimli Tanrı Algısına Etkisine İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Std. Hata	β	t	p
Sabit	44,499	3,044		14,621	,000
Demokratik tutum	,046	,042	,065	1,091	,276
Koruyucu-istekçi tutum	-,001	,052	-,001	-,023	,982
Otoriter tutum	-,357	,091	-,321	-3,912	,000
r=,371; r ² =,133; F(3, 510)=27,215; p=,000					

Tablo 24 incelendiğinde, ebeveyn tutumlarının korku ve ceza yönelimli Tanrı algısını %13,3 düzeyinde ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği görülmektedir (r²=,133; p<0,05). Alt boyutlar bazında incelendiğinde, otoriter tutumun etkisinin anlamlı düzeyde olduğu (p<0,05), demokratik tutum ve koruyucu-istekçi tutumun etkisinin ise anlamlı düzeyde olmadığı (p>0,05) görülmektedir.

Ebeveyn tutumlarının bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunda korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı ilişkisini değerlendirdiğimizde, “H3b: Ebeveyn tutumları, bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunda korku ve ceza yönelimli Tanrı algısını etkilemektedir” hipotezimiz doğrulanmıştır. Ebeveynin otoriter tutum sergilediği ergenlerde korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı oluşmakta olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan ergenlik dönemindeki bireylerin ebeveyn tutumlarının Tanrı algısı ölçeği alt boyutu olan genel Tanrı algısına etkisine ilişkin istatistiksel bulgular tablo 25’te verilmiştir.

Tablo 25. Ebeveyn Tutumlarının Tanrı Algısı Ölçeği Genel Tanrı Algısına Etkisine İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Std. Hata	β	t	p
Sabit	72,784	7,485		9,723	,000
Demokratik tutum	,406	,104	,240	3,902	,000
Koruyucu-istekçi tutum	-,085	,128	-,045	-,662	,508
Otoriter tutum	-,080	,224	-,030	-,355	,723
r=,289; r ² =,076; F(3, 510)=15,438; p=,000					

Tablo 25 incelendiğinde, ebeveyn tutumlarının genel Tanrı algısını %7,6 düzeyinde ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği görülmektedir ($r^2=,076$; $p<0,05$). Alt boyutlar bazında incelendiğinde, demokratik tutumun etkisinin anlamlı düzeyde olduğu ($p<0,05$), koruyucu–istekçi tutum ve otoriter tutumun etkisinin ise anlamlı düzeyde olmadığı ($p>0,05$) görülmektedir.

Ebeveyn tutumlarının bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunda genel Tanrı algısı ilişkisini değerlendirdiğimizde, “H3c: Ebeveyn tutumları, bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunda genel Tanrı algısı etkilemektedir” hipotezimiz doğrulanmıştır. Ebeveynin demokratik tutum sergilediği ergenlerde genel Tanrı algısı oluşmakta olduğu görülmektedir.

Bu sonuçlar doğrultusunda ebeveyn tutumunun demokratik, koruyucu-istekçi veya otoriter oluşunun ergenlik dönemindeki bireyin Tanrı tasavvuruna etki ettiğini görmekteyiz. Ebeveynin demokratik tutum sergilemesi sevgi ve merhamet yönelimli, genel Tanrı algısına, otoriter tutum sergilemesi korku ve ceza yönelimli Tanrı algısına yönelttiğini görmekteyiz.

6. BAĞLANMA STİLLERİ VE TANRI TASAVVURU ARASINDAKİ İLİŞKİYE İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMU

Araştırmaya katılan ergenlik dönemindeki bireylerin bağlanma stillerinin Tanrı algısı ölçeği alt boyutu olan sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısına etkisine ilişkin istatistiksel bulgular tablo 26’da verilmiştir.

Tablo 26. Bağlanma Stillerinin Tanrı Algısı Ölçeği Sevgi ve Merhamet Yönelimli Tanrı Algısına Etkisine İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Std. Hata	β	t	p
Sabit	31,339	4,848		6,464	,000
Güvenli bağlanma	4,752	,932	,228	5,097	,000
Kaçınan bağlanma	-1,958	,788	-,110	-2,484	,013
Kaygılı-kararsız bağlanma	,662	,717	,042	,923	,356
$r=,256$; $r^2=,060$; $F(3, 510)=11,944$; $p=,000$					

Tablo 26 incelendiğinde, bağlanma stillerinin sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısını %6 düzeyinde ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği görülmektedir ($r^2=,060$; $p<0,05$). Alt boyutlar bazında incelendiğinde, güvenli bağlanmanın ve kaçınan bağlanmanın etkisinin anlamlı düzeyde olduğu ($p<0,05$), kaygılı-kararsız bağlanmanın etkisinin ise anlamlı düzeyde olmadığı ($p>0,05$) görülmektedir.

Bağlanma stillerinin bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunda sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı ilişkisini değerlendirdiğimizde, “H5a: Bağlanma stilleri, bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunda sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısını etkilemektedir” hipotezimiz doğrulanmıştır. Bağlanma stillerinden güvenli bağlanmanın ve kaçınan bağlanmanın ergenlerin sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısına sahip oldukları görülmektedir.

Araştırmaya katılan ergenlik dönemindeki bireylerin bağlanma stillerinin Tanrı algısı ölçeği alt boyutu olan korku ve ceza yönelimli Tanrı algısına etkisine ilişkin istatistiksel bulgular tablo 27’de verilmiştir.

Tablo 27. Bağlanma Stillerinin Tanrı Algısı Ölçeği Korku ve Ceza Yönelimli Tanrı Algısına Etkisine İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Std. Hata	β	t	p
Sabit	35,173	2,716		12,950	,000
Güvenli bağlanma	2,820	,522	,232	5,398	,000
Kaçınan bağlanma	-,833	,442	-,080	-1,886	,060
Kaygılı-kararsız bağlanma	-1,784	,402	-,194	-4,443	,000
r=,368; r^2 =,130; F(3, 510)=26,323; p=,000					

Tablo 27 incelendiğinde, bağlanma stillerinin korku ve ceza yönelimli Tanrı algısını %13 düzeyinde ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği görülmektedir (r^2 =,130; $p<0,05$). Alt boyutlar bazında incelendiğinde, güvenli bağlanmanın ve kaygılı-kararsız bağlanmanın etkisinin anlamlı düzeyde olduğu ($p<0,05$), kaçınan bağlanmanın etkisinin ise anlamlı düzeyde olmadığı ($p>0,05$) görülmektedir.

Bağlanma stillerinin bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunda korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı ilişkisini değerlendirdiğimizde, “H5b: Bağlanma stilleri, bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunda korku ve ceza yönelimli Tanrı algısını etkilemektedir.” hipotezimiz doğrulanmıştır. Bağlanma stillerinden güvenli bağlanmanın ve kaygılı-kararsız bağlanmanın ergenlerde korku ve ceza yönelimli Tanrı algısına sahip olduklarını göstermektedir.

Araştırmaya katılan ergenlik dönemindeki bireylerin bağlanma stillerinin Tanrı algısı ölçeği alt boyutu olan genel Tanrı algısına etkisine ilişkin istatistiksel bulgular tablo 28’de verilmiştir.

Tablo 28. Bağlanma Stillerinin Tanrı Algısı Ölçeği Genel Tanrı Algısına Etkisine İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Std. Hata	β	t	p
Sabit	66,512	6,600		10,077	,000
Güvenli bağlanma	7,572	1,269	,261	5,965	,000
Kaçınan bağlanma	-2,791	1,073	-,112	-2,600	,010
Kaygılı-kararsız bağlanma	-1,122	,976	-,051	-1,150	,251
$r=,320$; $r^2=,097$; $F(3, 510)=19,359$; $p=,000$					

Tablo 28 incelendiğinde, bağlanma stillerinin genel Tanrı algısını %9,7 düzeyinde ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği görülmektedir ($r^2=,097$; $p<0,05$). Alt boyutlar bazında incelendiğinde, güvenli bağlanmanın ve kaçınan bağlanmanın etkisinin anlamlı düzeyde olduğu ($p<0,05$), kaygılı-kararsız bağlanmanın etkisinin ise anlamlı düzeyde olmadığı ($p>0,05$) görülmektedir.

Bağlanma stillerinin bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunda genel Tanrı algısı ilişkisini değerlendirdiğimizde, “H5c: Bağlanma stilleri, bireylerin Tanrı tasavvurunun oluşumunda genel Tanrı algısı etkilemektedir.” hipotezimiz doğrulanmıştır. Bağlanma stillerinden güvenli bağlanmanın ve kaçınan bağlanmanın ergenlerde genel Tanrı algısına sahip olduklarını göstermektedir.

Bu sonuçlar doğrultusunda bağlanma stillerinin, güvenli, kaçınan ve kaygılı kararsız bağlanma ergenlik dönemindeki bireyin Tanrı algısı oluşumunda etki ettiğini görmekteyiz. Güvenli bağlanmanın ve kaçınan bağlanmanın ergenlerin, sevgi ve merhamet yönelimli, genel Tanrı algısına sahip oldukları, güvenli bağlanmanın ve kaygılı-kararsız bağlanmanın ergenlerde korku ve ceza yönelimli Tanrı algısına sahip olduklarını görmekteyiz.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Antalya ilindeki 13-18 yaş aralığındaki 514 lise öğrencisinden oluşan örneklem üzerinden 2021 Şubat-Nisan ayları içerisinde nicel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiş olan çalışmada, ergenlik dönemindeki bireylerin ebeveyn tutumları, bağlanma stilleri, Tanrı algısı ilişkileri ve demografik değişkenlere göre Tanrı tasavvurunun farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmış, aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Yapılan çalışmada, demografik değişkenlerle katılımcıların Tanrı algısı arasındaki ilişki, yaş, cinsiyet, ailenin gelir düzeyi, anne baba birlikte yaşama değişkenine göre farklılaşmadığı, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi değişkenlerine göre ise farklılaştığı görülmektedir.

Elde edilen bulguları incelediğimizde çalışmaya katılan ergenlik dönemi gençlerinin Tanrı tasavvurlarının sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısının, yaş değişkenine göre farklılaştığı, korku ve ceza yönelimli ve genel Tanrı algılarının yaş değişkenine göre farklılaşmadığı görülmektedir. Sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısının 13-14 yaş ve 17-18 yaş aralığındaki öğrencilerde 15-16 yaş aralığındaki öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara bakılarak lise öğrencilerinin gelişim düzeyleri, yaş ve ergenlik geçişleri ile Tanrı tasavvuru arasında kayda değer biçimde ilişkili olmadığı yorumu yapılabilmektedir.

Araştırmaya katılan ergenlik dönemi gençlerinin korku ve ceza yönelimli ve genel Tanrı algılarının, cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı görülmektedir. Buna bağlı olarak korku ve ceza yönelimli ve genel Tanrı tasavvurunun bireyin cinsiyet özelliklerinden bağımsız geliştiği yorumu çıkarılabilmektedir. Sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısında ise farklılaşma, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha yüksek sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısına sahip olduğunu göstermektedir. Buna bağlı olarak Tanrı tasavvurunun bireyin cinsiyet özelliklerinden bağımsız geliştiği yorumu yapılabilmektedir.

Araştırmaya katılan ergenlik dönemi gençlerinin sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı, korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı ve genel Tanrı algılarının, ailelerinin gelir düzeyi değişkenine göre farklılaşmadığı görülmektedir.

Sonuç olarak ailenin gelir düzeyinin farklılık göstermesi Tanrı algısında benzer tutumlara sahip olduklarını göstermektedir. Araştırmada bu sonucun elde edilmesinin yüksek ve düşük sosyoekonomik ortamlarda anketlerin uygulanmayışı etkili olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan ergenlik dönemi gençlerinin korku ve ceza yönelimli Tanrı algısının, anne eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşmadığı, sevgi ve merhamet yönelimli ve genel Tanrı algılarının, anne eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaştığı görülmektedir. Farklılaşma görülen sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısında, annesi ilkokul mezunu olan öğrencilerin, annesi lise, lisans ve lisansüstü eğitim mezunu olan öğrencilerden, ayrıca annesi ortaokul ve lise mezunu olan öğrencilerin annesi lisans mezunu olan öğrencilerden daha yüksek sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısına sahip olduğu görülmektedir. Farklılaşma görülen bir diğer boyut genel Tanrı algısında ise, annesi ilkokul, ortaokul ve lise mezunu olan öğrencilerin, annesi lisans mezunu olan öğrencilerden daha yüksek genel Tanrı algısına sahip olduğu görülmektedir. Sonuç olarak ergenlik dönemi gençlerinin Tanrı tasavvurları, annenin eğitim düzeyi yükseldikçe sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı ve genel Tanrı algısının düştüğü gözlemlenmektedir.

Aynı şekilde baba eğitim düzeyine bakacak olursak, araştırmaya katılan ergenlik dönemi gençlerinin korku ve ceza yönelimli Tanrı algısının, baba eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşmadığı, sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı ve genel Tanrı algılarının, baba eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaştığı görülmektedir. Farklılaşma görülen sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısında, babası ilkokul ve ortaokul mezunu olan öğrencilerin, babası lisans ve lisansüstü eğitim mezunu olan öğrencilerden daha yüksek sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısına sahip olduğu görülmektedir. Farklılaşma görülen bir diğer boyut genel Tanrı algısında ise, babası ilkokul mezunu olan öğrencilerin, babası lisans ve lisansüstü mezunu olan öğrencilerden, ayrıca babası ortaokul mezunu olan öğrencilerin, babası lisansüstü mezunu olan öğrencilerden daha yüksek genel Tanrı algısına sahip olduğu görülmektedir. Sonuç olarak ergenlik dönemi gençlerinin Tanrı tasavvurları, babanın eğitim düzeyi yükseldikçe sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı ve genel Tanrı algısının düştüğü gözlemlenmektedir.

Araştırmaya katılan ergenlik dönemi gençlerinin korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı ve genel Tanrı algılarının, anne ve babalarının birlikte yaşama durumu değişkenine göre farklılaşmadığı görülmektedir. Buna karşın sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısının, anne ve babanın birlikte yaşama durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Farklılaşma görülen sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısında, anne ve babası hayatta ve birlikte yaşayan öğrencilerin, anne ve babası hayatta ama boşanmış/ayrı olan öğrencilerden daha yüksek sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısına sahip olduğu görülmektedir.

Araştırmada elde edilen verilere bakıldığında ebeveyn tutumları, bağlanma stilleri ile Tanrı tasavvuru arasındaki ilişkileri incelenmek üzere yapılan korelasyon ve regresyon analizleri sonucunda anne baba tutumları, bağlanma stilleri ile Tanrı algısı arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bu çerçevede demokratik tutum algısı ile güvenli bağlanma düzeyi arasında pozitif, koruyucu-istekçi tutum algısı ile kaçınan bağlanma düzeyi arasında pozitif, otoriter tutum algısı ile kaçınan bağlanma ve kaygılı-kararsız bağlanma düzeyi arasında pozitif, demokratik tutum algısı ile tüm alt boyut Tanrı algısı düzeyleri arasında pozitif, güvenli bağlanma ile sevgi ve merhamet yönelimli, korku ve ceza yönelimli, genel Tanrı algısı arasında pozitif anlamlı ilişki görülmektedir.

Anne baba tutumları alt boyutu demokratik tutum algısı ile üç boyutlu bağlanma stilleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde, demokratik tutum algısı ile güvenli bağlanma düzeyi arasında pozitif ve orta düzeyde, kaygılı-kararsız bağlanma düzeyi arasında negatif ve orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu, kaçınan bağlanma düzeyi arasında anlamlı ilişki olmadığı görülmektedir. Ebeveynlerin çocuklarına demokratik tutum sergilemesinin bireyde güvenli bağlanmaya olumlu etki ettiği düşünülmektedir.

Anne baba tutumları alt boyutu koruyucu-istekçi tutum algısı ve üç boyutlu bağlanma stilleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde, koruyucu-istekçi tutum algısı ile güvenli bağlanma düzeyi arasında negatif ve düşük düzeyde, kaçınan bağlanma düzeyi arasında pozitif ve düşük düzeyde, kaygılı-kararsız bağlanma düzeyi arasında pozitif ve orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Ebeveynlerin çocuklarına koruyucu-istekçi tutum sergilemesinin bireyde kaygılı-kararsız

bağlanmaya ve düşük düzeyde olsa kaçınan bağlanmaya olumlu etki ettiği düşünülmektedir.

Anne baba tutumları alt boyutu otoriter tutum algısı ve üç boyutlu bağlanma stilleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde, otoriter tutum algısı ile güvenli bağlanma düzeyi arasında negatif ve orta düzeyde, kaçınan bağlanma düzeyi arasında pozitif ve düşük düzeyde, kaygılı-kararsız bağlanma düzeyi arasında pozitif ve orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Ebeveynlerin çocuklarına otoriter tutum sergilemesinin bireyde kaygılı-kararsız bağlanmaya ve düşük düzeyde olsa kaçınan bağlanmaya olumlu etki ettiği düşünülmektedir.

Anne baba tutumları alt boyutu demokratik tutum algısı ve Tanrı algısı arasındaki ilişkiler incelendiğinde, demokratik tutum algısı ile sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı düzeyi arasında pozitif ve düşük düzeyde, korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı düzeyi arasında pozitif ve düşük düzeyde, genel Tanrı algısı düzeyi arasında pozitif ve düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Ebeveynlerin çocuklarına demokratik tutum sergilemesinin bireyde sevgi ve merhamet, korku ve ceza, genel Tanrı algısına olumlu etki ettiği düşünülmektedir.

Anne baba tutumları alt boyutu koruyucu-istekçi tutum algısı ve Tanrı algısı arasındaki ilişkiler incelendiğinde, koruyucu-istekçi tutum algısı ile sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı düzeyi arasında negatif ve düşük düzeyde, korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı düzeyi arasında negatif ve düşük düzeyde, genel Tanrı algısı düzeyi arasında negatif ve düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Ebeveynlerin çocuklarına koruyucu-istekçi tutum sergilemesinin bireyde sevgi ve merhamet yönelimli, korku ve ceza yönelimli, genel Tanrı algısına olumsuz etki ettiği düşünülmektedir.

Anne baba tutumları alt boyutu otoriter tutum algısı ve Tanrı algısı arasındaki ilişkiler incelendiğinde, otoriter tutum algısı ile sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı düzeyi arasında negatif ve düşük düzeyde, korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı düzeyi arasında negatif ve orta düzeyde, genel Tanrı algısı düzeyi arasında negatif ve düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Ebeveynlerin çocuklarına otoriter tutum sergilemesinin bireyde tüm alt boyut Tanrı algılarına olumsuz etki ettiği düşünülmektedir.

Ebeveyn tutumlarının sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısını %4,9 düzeyinde ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği görülmektedir. Alt boyutlar bazında incelendiğinde, demokratik tutumun etkisinin anlamlı olduğu, koruyucu-istekçi tutum ve otoriter tutumun etkisinin ise anlamlı olmadığı görülmektedir. Ebeveynlerin ergenlere demokratik tutum sergilemesinin bireyde sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı oluşmasına etkisi olduğu düşünülmektedir.

Ebeveyn tutumlarının korku ve ceza yönelimli Tanrı algısını %13,3 düzeyinde ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği görülmektedir. Alt boyutlar bazında incelendiğinde, otoriter tutumun etkisinin anlamlı olduğu, demokratik tutum ve koruyucu-istekçi tutumun etkisinin ise anlamlı olmadığı görülmektedir. Ebeveynlerin ergenlere otoriter tutum sergilemesinin bireyde korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı oluşmasına etkisi olduğu düşünülmektedir.

Ebeveyn tutumlarının genel Tanrı algısını %7,6 düzeyinde ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği görülmektedir. Alt boyutlar bazında incelendiğinde, demokratik tutumun etkisinin anlamlı olduğu, koruyucu-istekçi tutum ve otoriter tutumun etkisinin ise anlamlı olmadığı görülmektedir. Ebeveynlerin ergenlere demokratik tutum sergilemesinin bireyde genel Tanrı algısı oluşmasına etkisi olduğu düşünülmektedir.

Bu sonuçlar doğrultusunda ebeveyn tutumunun demokratik ve otoriter oluşunun ergenlik dönemindeki bireyin Tanrı tasavvuruna etki ettiğini görmekteyiz. Koruyucu-istekçi tutumun ise bireyin Tanrı algısı oluşumuna olumlu veya olumsuz etkisi görülmemektedir. Ebeveynin demokratik tutum sergilemesi sevgi ve merhamet yönelimli, genel Tanrı algısına, otoriter tutum sergilemesi korku ve ceza yönelimli Tanrı algısına yönelttiğini görmekteyiz.

Üç boyutlu bağlanma stillerinin alt boyutu güvenli bağlanma ve Tanrı algısı arasındaki ilişkiler incelendiğinde, güvenli bağlanma ile sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı arasında pozitif ve düşük düzeyde, korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı arasında pozitif ve düşük düzeyde, genel Tanrı algısı arasında pozitif ve düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Ebeveynler ile çocukların güvenli bağlanma kurması bireyde sevgi ve merhamet yönelimli, korku ve ceza yönelimli, genel Tanrı algısına olumlu etki ettiği düşünülmektedir.

Üç boyutlu bağlanma stillerinin alt boyutu kaçınan bağlanma ve Tanrı algısı arasındaki ilişkiler incelendiğinde, kaçınan bağlanma ile sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı arasında negatif ve düşük düzeyde, korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı arasında negatif ve düşük düzeyde, genel Tanrı algısı arasında negatif ve düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Ebeveynler ile çocukların kaçınan bağlanma kurması bireyde sevgi ve merhamet yönelimli, korku ve ceza yönelimli, genel Tanrı algısına olumsuz etki ettiği düşünülmektedir.

Üç boyutlu bağlanma stillerinin alt boyutu kaygılı-kararsız bağlanma ve Tanrı algısı arasındaki ilişkiler incelendiğinde, kaygılı-kararsız bağlanma ile sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı arasında anlamlı ilişki olmadığı, korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı arasında negatif ve düşük düzeyde, genel Tanrı algısı arasında negatif ve düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Ebeveynler ile çocukların kaygılı-kararsız bağlanma kurması bireyde sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısına ilişkisi yok ayrıca korku ve ceza yönelimli, genel Tanrı algısına olumsuz etki ettiği düşünülmektedir.

Bağlanma stillerinin sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısını %6 düzeyinde ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği görülmektedir. Alt boyutlar bazında incelendiğinde, güvenli bağlanmanın ve kaçınan bağlanmanın etkisinin anlamlı olduğu, kaygılı-kararsız bağlanmanın etkisinin ise anlamlı olmadığı görülmektedir. Ebeveynler ile ergenlerin güvenli bağlanma ve kaçınan bağlanma kurması bireyde sevgi ve merhamet yönelimli Tanrı algısı oluşumuna etkisi olduğu düşünülmektedir.

Bağlanma stillerinin korku ve ceza yönelimli Tanrı algısını %13 düzeyinde ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği görülmektedir. Alt boyutlar bazında incelendiğinde, güvenli bağlanmanın ve kaygılı-kararsız bağlanmanın etkisinin anlamlı olduğu, kaçınan bağlanmanın etkisinin ise anlamlı olmadığı görülmektedir. Ebeveynler ile ergenlerin güvenli bağlanma ve kaygılı-kararsız bağlanma kurması bireyde korku ve ceza yönelimli Tanrı algısı oluşumuna etkisi olduğu düşünülmektedir.

Bağlanma stillerinin genel Tanrı algısını %9,7 düzeyinde ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği görülmektedir. Alt boyutlar bazında

incelendiğinde, güvenli bağlanmanın ve kaçınan bağlanmanın etkisinin anlamlı olduğu, kaygılı-kararsız bağlanmanın etkisinin ise anlamlı olmadığı görölmektedir. Ebeveynler ile ergenlerin güvenli bağlanma ve kaçınan bağlanma kurması bireyde genel Tanrı algısı oluşumuna etkisi olduğu düşünölmektedir.

Bu sonuçlar doğrultusunda bağlanma stillerinin, güvenli, kaçınan ve kaygılı-kararsız bağlanma ergenlik dönemindeki bireyin Tanrı algısı oluşumunda etki ettiğini görmekteyiz. Güvenli bağlanmanın ve kaçınan bağlanmanın ergenlerin, sevgi ve merhamet yönelimli, genel Tanrı algısına sahip oldukları, güvenli bağlanmanın ve kaygılı-kararsız bağlanmanın ergenlerde korku ve ceza yönelimli Tanrı algısına sahip olduklarını görmekteyiz.

ÖNERİLER

- Bu konuyla alakalı yapılacak çalışmalar için örneklem sayısının artırılması, sosyodemografik özelliklerin açısından katılımcı sayısının birbirine yakın olmasının sağlanması önerilmektedir.
- Araştırma konumuza ilişkin yapılacak yeni araştırmalara farklı demografik özellikler ve farklı araştırma modelleriyle veriler alınabilir.
- Gelir düzeyine göre çalışmaların daha sağlıklı olabilmesi için maddi durumu çok düşük ve çok yüksek kişiler üzerinden anketler yapılabilir.
- Araştırmamızın ergenlik dönemindeki lise öğrencilerinden oluşan örneklemden oluşmaktadır. Yapılacak araştırmalar; çocuklar, yetişkinler gibi daha geniş örneklemlemler ile yapılarak, kapsamlı veriler elde edilebilir.
- Araştırmamız Antalya ilinde öğrenim gören gençlerden oluşmuştur. Farklı illerde öğrenim gören öğrencilerden örneklem alınarak, gençlerin ebeveyn tutumunun Tanrı algısına etkisi ve bağlanma stillerinin Tanrı algısına etkisi daha geniş şekilde incelenebilir.
- Araştırmamızın sonuçları doğrultusunda ebeveynleri bilinçlendirmek adına anne baba tutumlarının Tanrı algısına olan etkisi anlatılabilir.

- Araştırmamızın sonuçları doğrultusunda bağlanmanın etkisinin ne olduğu konusunda ebeveynleri bilinçlendirmek adına bağlanma stillerinin Tanrı algısına olan etkisi anlatılabilir.
- Gelecek nesillerin daha bilinçli olması adına bireylere ebeveyn tutumlarının, bağlanma stillerinin Tanrı algısına nasıl etki ettiği konusunda bilinçlendirme çalışmaları yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Adana, Filiz, “Yasemin Kutlu, Anne-Baba Tutumlarının Adolesanların Kendilik Kavramı Üzerine Etkisi”, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, C.12, S. 2, 2008.
- Ainsworth et al., *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*, Psychology Press, New York, 2015.
- Akyüz, Züleyha, “Gençlerde benlik saygısı ve Tanrı tasavvuru”, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi)*, İstanbul, 2010.
- Arslan, Emel, “Bağlanma Stilleri Açısından Ergenlerde Erikson'un Psikososyal Gelişim Dönemleri ve Ego Kimlik Süreçlerinin İncelenmesi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi*, Konya, 2008.
- Aydın, Mehmet, “Tanrı Hakkında Konuşmak: Felsefi Bir Tahlil”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s.1, 1983, s.25.
- Aygün, Nesra, “Algılanan Ebeveyn Tutumları ile Ergenlerin Gelecek Beklentileri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi”, *Biruni Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul 2021.
- Ayten, Ali, *Psikoloji ve Din: Psikologların Din ve Tanrı Görüşleri*, İz yayıncılık,
- Bartholomew, Kim - Horowitz, Leonard M., “Attachment Styles Among Young Adults: A Test of a Four- Category Model”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1991, C.2, S.61, s. 226-244.
- Bayraktutar, Merve, “İmam Hatip Lisesi Öğrencileri Örneklemine Dini Başa Çıkma ve Tanrı Tasavvuru İlişkisi”, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul 2019.
- Beit-Hallahmi, B. - Argyle, Michael, “God As a Father-Projection: The Theory and The Evidence”, *British Journal of Medical Psychology*, C.1, S.48, 1975, s. 72.
- Bennet, Edward Armstrong, *Jung Ashında Ne Dedi?*, çev. Işıl Çobanlı, İstanbul, Say Yayınları, 2006.
- Benson, Peter - Spilka, Bernard, “God Image as a function of self-esteem and locus of control”, *Journal for the Scientific Study of Religion*, V.12, N.3, 1973, ss.297-310.

- Bilecik, Sümeyra, “Anne Baba Tutumlarının Bireylerin Din Algısına Etkisi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. 15, S. 33, 2017, ss. 7-38.
- Bowlby, John, *Attachment and Loss, Vol. 1: Attachment*, Pimlico Revised edition edition, London, 1997.
- Bowlby, John, *Attachment and Loss, Vol. 2: Separation: Anger and Anxiety*, Pimlico Revised edition edition, London, 1998.
- Bowlby, John, *Attachment and Loss, Vol. 3: Loss: Sadness and Depression*, Pimlico Revised edition edition, London, 1998.
- Budak, Selçuk, *Psikoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları*, Ankara, 2000.
- Bülent Dilmaç-Ayşenur Çifçi, “14-18 yaş grubunda Tanrı algısı ile psikolojik sağlamlık ilişkisinin incelenmesi” *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.1, S. 1, 2019.
- Certel, Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Berikan Yayınevi, Isparta, 2014.
- Demirci, Şükran, “Yetiştirme yurdu ergenlerinde Allah tasavvuru”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi)*, Kayseri, 2009.
- Dhavamony, Mariasusai, “Dinlerde Tanrı Anlayışı”, çev. Fuat Aydın, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 22, 2010, s.209.
- Dinç, Ayşenur, “Ergenlerde Anne-Baba Tutumları ve Dini Yönelim”, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul 2007.
- Düzgün, Şaban, “Lise öğrencilerinin Psikolojik Belirtileri İle Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler”, *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi*, Erzurum, 1995.
- Eckert, Kimberly G. - Kimball, Cynthia N., *God as Secure Base and Haven of Safety: Attachment Theory as a Framework for Understanding Relationship to God, Spiritual Formation, Counseling and Psychotherapy*, ed. T. W. Hall-M. R. McMinn, Nova Science Publisher, New York, 2003.
- Erzen, Evren, “Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği”, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.3, S. 17, 2016, s. 13-17.
- Freud, Sigmund, *Bir Yanılsamanın Geleceği Bilim ve İman*, çev. H. Zafer Kars, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1995.

- Freud, Sigmund, *Dinin Kökenleri: Totem ve Tabu, Musa ve Tektanrıcılık ve Diğer Çalışmalar*, çev. Selçuk Budak, Öteki Yayınevi, Ankara, 1995.
- Freud, Sigmund, *Totem ve Tabu*, çev. K. Sahir Sel, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1996.
- Fromm, Erich, *Erdem ve Mutluluk: Ahlak Psikolojisi Üzerine Bir İnceleme*, çev. Ayda Yörükan, Türkiye İş Bankası, Ankara, 1995.
- Fromm, Erich, *Özgürlükten Kaçış*, çev. Selçuk Budak, Öteki Ajans, Ankara, 1999.
- Fromm, Erich, *Psikanaliz ve Din*, çev. Aydın Arıtan, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1993.
- Fromm, Erich, *Sahip Olmak ya da Olmak*, çev. Aydın Arıtan, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1994.
- Fromm, Erich, *Sevme Sanatı*, çev. Selçuk Budak, Öteki Yayınevi, Ankara, 1995.
- Güler, İlhami, *Allah'ın Ahlakiliği Sorunu: Ehl-i Sünnet'in Allah Tasavvuruna Ahlaki Açıdan Eleştirel Bir Yaklaşım*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 1998.
- Güler, Özlem, “Tanrı'ya Yönelik Atıflar, Benlik Algısı ve Günahkârlık Duygusu: Yetişkin Örnekleme”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara 2007a.
- Güler, Özlem, “Tanrı Algısı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 48 S.1, 2007b, 129-132.
- Günay, Ünver, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul, 1999.
- Gündüz, Fatma, “Okul öncesi dönem çocuğunda dinî tasavvurlara psikolojik bir yaklaşım”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), 2007, s. 35.
- Hacıkeleşoğlu, Hızır-Karaca, Faruk, “Ebeveyn Tutumlarının Tanrı Tasavvuru ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (DEUIFD)*, 2021, S. 53, ss. 195-236.
- Hayta, Akif, *Bağlanma Kuramı ile Allah Tasavvuru*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2020.
- Hazan, Cindy- Shaver, Phillip, “Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1987, C.3, S. 52, s. 511-524.
- Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisine Giriş*, Dem Yayınları, İstanbul, 2017.

- İnceoğlu, Metin, *Tutum Algı İletişim*, Beykent Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2010.
- Jung, Carl Gustav, *Psikoloji ve Din*, çev. Cengiz Şişman, İnsan Yayınları, İstanbul, 1993.
- Jung, Carl Gustav, *Aion: Researches Into The Phenomenology of The Self*, ed. R.F.C. Hull, Princeton University Press, Princeton, 1978.
- Jung, Carl Gustav, *Anthony Stevens*, çev. Ayda Çayır, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999.
- Jung, Carl Gustav, *The Archetypes and The Collective Unconscious*, ed. R.F.C. Hull, Pantheon Books, New York, 1959.
- Jung, Carl Gustav, *Two Essays in Analytical Psychology*, ed. R.F.C. Hull, Princeton University Press, Princeton, 1977.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem, *İnsan ve İnsanlar*, Cem Matbaacılık, İstanbul, 1979.
- Kaya, Mevlüt, *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*, Etüt Yayınları, Samsun, 1998.
- Kayıklık, Hasan, “Dinî yaşayış biçimleri: Psikolojik temelleri açısından bir değerlendirme”, *Dokuz Eylül Üniversitesi, (Yayınlanmamış doktora tezi)*, İzmir, 2000.
- Kekik, Hacı Cemal, “Yatılı Bölge ortaokulu Öğrencilerinde Bağlanma Stilleri ve Tanrı Algısı İlişkisi”, *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)*, Sivas 2019.
- Kernberg, Otto F., “Dini Tecrübe Üzerine Psikanalitik Perspektifler”, çev. Ali U. Mehmedoğlu, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.1, 2005.
- Kımtır, Nurten, “İlgili Anne-Baba Tutumları ve Dindarlık: Üniversiteli Gençler Üzerinde Ampirik Bir Araştırma”, *Bilimname*, S.29, 2015, ss. 109-140.
- Kirkpatrick, Lee A. - SHAVER, Phillip R., “An Attachment-Theoretical Approach to Romantic Love and Religious Belief”, *Personality and Social Psychology Bulletin*, C. 3, S.18, 1992, s. 266-275.
- Klein, Melanie, *Çocukken Başlar İsyan*, çev. M. Yılmaz Öner, Esra Yayıncılık, İstanbul, 1993.
- Klein, Melanie, *Haset ve Şükran*, çev. Orhan Koçak - Yavuz Erten, Metis Yayınları, İstanbul, 1999.
- Köktaş, M. Emin, *Türkiye’de Dini Hayat: İzmir Örneği*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1993.

- Köroğlu, Özgür, “Sosyal Fobi Belirtileri ile Yetişkin Bağlanma Stilleri ve Anne Baba Tutumu Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi”, *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul 2017.
- Kulaksızoğlu, Adnan, *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.
- Kuşat, Ali, Ergenlerde Allah tasavvuru, Ü. Günay-C. Çelik.(Ed.), *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi* içinde (ss.113-156), Karahan Yayınları, Adana, 2006.
- Kuş, Ubeydullah Enes, “Ergenlerde Ebeveyn Tutumları, Bağlanma Stilleri ve İnternet Kullanım Bozukluğu Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul 2018.
- Kuzgun, Yıldız - Eldeleklioğlu, Jale, “Anne Baba Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi”, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 1, 1999, s. 69-76.
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi, *Tanrıyı Tasavvur Etmek*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2011.
- Mitchell, Stephan A., *Psikanalizde İlişkisel Kavramlar Bir Bütünleşme*, çev. Gülenbaht Algaç-İrem Anlı, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2009.
- Morgan, Clifford T., *Psikolojiye Giriş Ders Kitabı*, çev. Orhan Aydın, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları, 1988.
- Oktay, Melike, “Üniversite Gençliğinde Tanrı Tasavvurları ile Kişilik Özellikleri İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2021.
- Orta, İrem Metin- Sümer, Nebi, “Anne Duyallığı ve Erken Dönem Bağlanma-Temelli Ebeveynlik Destek ve Müdahale Programları”, *Türk Psikoloji Yazıları*, C. 19, S. 38, 2016.
- Özdemir Yalçın - Koruklu, Nermin, “İlk Ergenlikte Ana-Babaya Bağlanma, Okula Bağlanma ve Yaşam Doyumu”, *İlköğretim Online*, C.12, S. 3., 2013, ss. 836-848.
- Özyurt, Şirin Erdem, “*Ergenlikte Algılanan Duygusal İstismar ve Bağlanma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*”, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2016.
- Rizzuto, Ana-Maria, *The Birth of the Living God*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1979, ss. 47-48.

- Santrock, John W., *Ergenlik*, çev. Didem M. Siyez vd., Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2014.
- Santrock, John W., *Yaşam Boyu Gelişim: Gelişim Psikolojisi*, çev. Galip Yüksel vd, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2011.
- Steinberg, Laurence, *Ergenlik*, çev. Figen Çok vd., İmge Kitabevi, Ankara, 2007.
- Subaşı, Hacer, “Üniversite Öğrencilerinin Tanrı ile İlişkilerinin Bağlanma Kuramı Açısından Değerlendirilmesi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 12, S. 3, 2012, ss.175-198.
- Sümer, Nebi - Güngör, Derya, “Çocuk Yetiştirme Stillerinin Bağlanma Stilleri, Benlik Değerlendirmeleri ve Yakın İlişkiler Üzerindeki Etkisi”, *Türk Psikoloji Dergisi*, 1999, C. 14, S.44, s. 39-40
- Sümer, Nebi, “Ergenlikte Ebeveyn Tutum ve Davranışlarının Bağlanma Kaygısındaki Rolü”, *Hacettepe Üniversitesi, 11.Ergen Günleri, Konuşma Metni*, Ankara, 2006.
- Sümer, Nebi, *Ana Babalık ve Bağlanma, Ana Babalık: Kuram ve Araştırma*, der. Melike Sayıl - Bilge Yağmurlu, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 169-170.
- Şentürk, Habil, *Din Psikolojisine Giriş*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Thackeray, Amanda Morgan, “Children’s relational perceptions of God”, *The Florida State Univ. College of Human Sciences, (Yayınlanmamış doktora Tezi)*, 2000.
- Tüzün, Olcay - Sayar, Kemal, “Bağlanma Kuramı ve Psikopatoloji”, *Düşünen Adam*, S.19, 1. Baskı, 2006.
- Vergote, Antoine, “Din, İnanç ve inançsızlık: Psikolojik İnceleme, çev. Veysel Uysal, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı*, İstanbul, 1999, s.183-194.
- Winnicott, D. W., *Oyun ve Gerçeklik*, çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2019.
- Wulff, David M., *Psychology of Religion: Classic and Contemporary Views*, John Wiley and Sons Inc., New York, 1991.
- Yağmurlu, Bilge -Yavuz, H. Melis, *Ana Babalığın Görünmeyen Yönü: Bilişler, Ana Babalık: Kuram ve Araştırma*, der. Melike Sayıl - Bilge Yağmurlu, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 149-162.

- Yıldırım, Furkan, “Çocukluk Dönemi Örselenme Yaşantılarının Yetişkin Bağlanma Stilleri ve Tanrı’ya Bağlanma Stilleri Üzerindeki Etkisi”, *Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)*, Kastamonu 2022.
- Yıldız Murat - Ünal, Vehbi, “Tanrı tasavvuru ile engelliliğe yönelik tutumlar arasındaki ilişki”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 4, 2017 , ss. 8-21.
- Yıldız, Mualla, “İlköğretim öğrencilerinin Tanrı imgesinin belirlenmesi ve farklı değişkenler açısından incelenmesi”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış doktora tezi)*, Ankara, 2012.
- Yıldız, Murat, *Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir, 2007a.
- Yıldıoğan, Çiğdem, “7-12 yaş arası çocuklarda Tanrı tasavvuru, Kırşehir/çiçekdağı ilçesi örneği”, *Erciyes üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi)*, Kayseri, 2012.
- Yavuz, Kerim, *Çocukta dinî duygu ve düşüncenin gelişimi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2012.
- Yavuzer, Haluk, *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994.

EKLER

Ek 1. Anket İzin Belgesi

T.C.
ANTALYA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 98057890-20-E.11783458
Konu : Anket Uygulaması

01.09.2020

İL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNE
ANTALYA

İlgi : 21/01/2020 tarih ve 1563890 sayılı Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinlerine Yönelik İzin ve Uygulama Genelgesi.

Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Zeynep Cemile EREN'nin "Ergenlerde Ebeveyn Tutumları, Bağlanma Stilleri Tanrı Tasavvuru İlişkisi" adlı araştırmasını, Antalya Anadolu Lisesi, Yusuf Ziya Öner Fen Lisesi, Hayme Ana Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Neriman Erol Yılmaz Sosyal Bilimler Lisesi ve Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Güzel Sanatlar Lisesinde uygulama isteği ile ilgili 07/01/2020 tarih ve 3039 sayılı yazısı Müdürlüğümüz ARGE Birimi Değerlendirme ve İnceleme Komisyonunca incelenmiş olup;

Adı geçenin ilgi Genelge kapsamında 2020-2021 Eğitim Öğretim Yılı içerisinde olmak üzere, Antalya Anadolu Lisesi, Yusuf Ziya Öner Fen Lisesi, Hayme Ana Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Neriman Erol Yılmaz Sosyal Bilimler Lisesi ve Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Güzel Sanatlar Lisesi Öğrencilerine yönelik araştırmasını, Okul Müdürlüklerinin sorumluluğunda Eğitim-Öğretim faaliyetlerini aksatmaksızın yürütmesi,

Söz konusu araştırmanın bitimine müteakip; sonuç raporunun bir örneğinin CD ortamında Müdürlüğümüz Ar-Ge bürosuna gönderilmesi kaydıyla uygulanması, Komisyonca uygun görülmüştür.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde, Valilik Makamının 02/04/2019 tarih ve 12935 sayılı yetki devrine göre olurlarınıza arz ederim.

Mehmet GÜRCAN
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

OLUR
01.09.2020

Yüksel ARSLAN
Vali a.
İl Millî Eğitim Müdürü

Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü
Soğuksu Mah. Hamidiye Cad. MERKEZ/ANTALYA

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 3bf6-c7f8-3556-a62d-da16 kodu ile teyit edilebilir.

Ek 2. Kişisel Bilgi Formu

Değerli katılımcılar;

Dolduracağınız anket, Din Psikolojisi alanında yapılan bir araştırma için, veri toplama amacıyla size dağıtılmıştır. Anketi doldurma süresi ortalama olarak 15 dakikadır. Çalışmanın amacına ulaşması için, sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Elde edilen veriler gizli kalacak, bireysel olarak değerlendirilmeyecektir. Herhangi bir sorunuz olursa e-posta adresinden iletişime geçebilirsiniz. Çalışmaya katıldığınız için teşekkür ederim.

Zeynep Cemile EREN

SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Sizi yansıtıcı bilgileri, boşlukları doldurarak ve seçeneklerden size uygun olanı işaretleyerek belirtiniz.

Gereken önemi gösterdiğiniz için teşekkür ederim.

-Yaşınız: ()13 ()14 ()15 ()16 ()17

-Cinsiyetiniz: ()Kız ()Erkek

-Ailenizin gelir düzeyi: () Çok iyi () İyi () Orta () Kötü () Çok kötü

-Annenizin Eğitim Düzeyi nedir?

()İlkokul ()Ortaokul ()Lise ()Lisans ()Lisans ve Üstü

Babanızın Eğitim Düzeyi nedir?

()İlkokul ()Ortaokul ()Lise ()Lisans ()Lisans ve Üstü

-Anne ve Babanızın Birliktelik Durumu:

()Her ikisi de hayatta ve birlikteler

()Her ikisi hayatta ama boşanmış ya da ayrı yaşıyorlar

()Anne hayatta baba vefat etmiş

()Baba hayatta anne vefat etmiş

()Anne ya da babadan biri üvey

Ek 3. Tanrı Algısı Ölçeği

Tanrı Algısı Ölçeği (TA)

Değerli katılımcılar;

Aşağıda "Allah" hakkındaki duygu, düşünce ve davranışlarınıza ilişkin ifadeler bulunmaktadır. Sizden istenen; her bir ifadeyi dikkatlice okuyup, ifadenin sizi ne kadar yansıttığını, karşısındanda bulunan, derecelendirilmiş kutucuklara işaretlemenizdir. Araştırmadan sağlıklı ve doğru bilgiler elde edilebilmesi için lütfen çekinmeden gerçek fikirlerinizi belirtmeye çalışın.

İFADE	Hiç	Kısmen	Biraz	Oldukça	Tamamen
1 O'nun bana karşı çok merhametli olduğunu hissediyorum.	1	2	3	4	5
2 O'nu düşünmek bana sıkıntı veriyor.	1	2	3	4	5
3 O'nun beni bağışlayacağını zannetmiyorum.	1	2	3	4	5
4 O'nu düşündüğümde içimden gelen tek duygu; sevgi.	1	2	3	4	5
5 O'nun bana olan sevgisini hissedebiliyorum.	1	2	3	4	5
6 O'nun bana şefkatle davranışlarını hissedebiliyorum.	1	2	3	4	5
7 O'nu düşündüğümde utanıyorum ve kendimi suçlu hissediyorum.	1	2	3	4	5
8 O'nun bana karşı çok acımasız olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5
9 O'nu düşünmek bana güven veriyor.	1	2	3	4	5
10 O aklıma geldiğinde O'ndan kaçıp uzaklaşmak istiyorum.	1	2	3	4	5
11 O'nu düşünmek beni mutlu ediyor ve içim sevinçle doluyor.	1	2	3	4	5
12 O, ne yaparsan yapayım kusurlarımı örtüyor.	1	2	3	4	5
13 O, her zaman güvenebileceğim tek kaynaktır.	1	2	3	4	5
14 O'nu düşününce kendim için kaygılanıyorum.	1	2	3	4	5
15 O, benim için korkutucudur.	1	2	3	4	5
16 Zor zamanlarımda, O'nun, yanımda olmadığını hissediyorum.	1	2	3	4	5
17 O, bütün insanları karşılık beklemeden sever.	1	2	3	4	5
18 O, yaptıklarım için beni cezalandırıyor.	1	2	3	4	5
19 O'nu düşünmekle huzur buluyorum.	1	2	3	4	5
20 O, bence gerçekten de çok bağışlayıcıdır.	1	2	3	4	5
21 O'nun bana yüklen olduğunu sanmıyorum.	1	2	3	4	5
22 O'nun beni her durumda koruduğunu biliyorum.	1	2	3	4	5

Yazar Note:

Prof. Dr. Sn. Nesrin Hıslı Şahin, Prof. Dr. Sn. Hayatı Hokelekli, Prof. Dr. Sn. Salih Akdemir, Doç. Dr. Sn. Hasan Kaykık, Doç. Dr. Sn. Özgür Özdoğan, Yrd. Doç. Dr. Sn. Abdülkerim Balıncı, Yrd. Doç. Dr. Sn. Abdülhalim İmamoglu, Yrd. Doç. Dr. Sn. Ersin Kuşçü, Yrd. Doç. Dr. Sn. Halil Apaydın, Yrd. Doç. Dr. Sn. Naci Kula, Dr. Sn. Gülay Dink, Dr. Sn. Hasan Kaplan'a değerli katkılarından dolayı teşekkür ederim.

gelmek ister.				
11. Benden her zaman gücümün üstünde başarı beklemiştir.				
12. Fiziksel ve duygusal olarak kendisine yakın olmak istediğim zaman seğuk ve itici davranırdı.				
13. Sorunlarımı onunla rahatlıkla konuşabilirim.				
14. Neden bazı şeyleri yapma ya da yapmamam gerektiğini bana açıklar.				
15. Birlikte olduğumuz zamanlar ilişkimiz çok arkadaşçıdır.				
16. Kendi istediği mesleği seçmem konusunda beni zorlamıştır.				
17. Sevmediğim yemekleri bana yarayacağı düşüncesi ile zorla yedirirdi.				
18. Sınavlarda hep üstün başarı göstermemi istemiştir.				
19. Kendimi yönetebileceğim yaşlarda bile gittiği her yere beni de götürür, benim evde yalnız kalmamdan kavgılanırdı.				
20. Evde bir konu tartışılırken görüşlerimi söylemem için beni tesvik eder.				
21. Küçük yaşından itibaren ders çalışma ve okuma alışkanlığı kazanmam konusunda bana yardımcı olmuştur.				
22. Küçükliğimde bana yeterince vakit ayırır; parka, sinemaya götürmeyi ihmal etmezdi.				
23. Benim gibi bir evladı olduğu için kendini bahtsız hissettiğini sanıyorum.				
24. Okulda başarılı olmam konusunda beni zorlar, düşük not aldığında beni cezalandırırdı.				
25. Beni kendi emellerine ulaştırmak için bir araç olarak kullanırdı.				
26. Beni daima yapabileceğimden fazlasını yapmaya zorlar.				
27. Paramı nerelere harcadığımı ayrıntılı bir biçimde denetler.				
28. Her zaman her işte kusursuz olmam gerektiği inancındadır.				
29. Ona yakınlaşmak istediğimde bana sıcak bir şekilde karşılık verir.				
30. Bana önemli ve değerli bir kişi olduğum inancını asılamıştır.				
31. Cinsellik konusunda karşılaştığım sorunları kendisine anlatmak istediğimde hep ilgisiz kalmıştır.				
32. Benim iyiliğimi istediğini, benim için neyin iyi olduğunu ancak kendisinin bileceğini söyler.				
33. Her zaman nerede olduğumu ve ne yaptığımı merak eder.				
34. İyi bir iş yaptığımda beni övmekten çok daha iyisini yapmam gerektiğini söyler.				
35. Cinsel konularda çok tutucu olduğu için onun yanında bu konulara ilgi gösteremem.				
36. Aile ile ilgili kararlar alınırken benimde fikrimi öğrenmek ister.				
37. Beni olduğum gibi kabul etmiştir.				
38. Baskalarına benden daha çok önem verir ve onlara daha nazık davranır.				
39. Günlük olaylar hakkında anlatıklarımı ilgi ile dinler ve bana açıklayıcı cevaplar verir.				
40. Benimle genellikle sert bir tonda ve emrederek konuşur.				

Ek 4. Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği

İnönü University Journal of the Faculty of Education/İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi
17(3)-2016

Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği

ÜÇ BOYUTLU BAĞLANMA STİLLERİ ÖLÇEĞİ

		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1	Karşımdaki insanlar benim kadar değerli değiller.	☐	☐	☐	☐	☐
2	Birisiyle çok fazla samimi olduğumda sorun çıkabileceğinden kaygılanıyorum.	☐	☐	☐	☐	☐
3	Karar alırken kimseyi önemsemem.	☐	☐	☐	☐	☐
4	Sorunu olan birisini gördüğümde kendimi onun yerine koyabiliyorum.	☐	☐	☐	☐	☐
5	Başkalarının benim kadar değerli olduklarını düşünmüyorum.	☐	☐	☐	☐	☐
6	İnsanlardan ne kadar uzak dursam o kadar az üzülürüm.	☐	☐	☐	☐	☐
7	Ebeveynimle (anne, baba veya benim bakımımla üstlenen bir başkası) iyi anlaşıyorum.	☐	☐	☐	☐	☐
8	İnsanlardan uzak duruyorum çünkü bana acı çekebilirler.	☐	☐	☐	☐	☐
9	Bir sorun varsa bunun kaynağı genelde karşımdakilerin sorumlu olmasıdır.	☐	☐	☐	☐	☐
10	Kendimi mutlu bir insan olarak tanımlıyorum.	☐	☐	☐	☐	☐
11	Duygusal ilişki yaşadığım kişinin beni gerçekten sevmediğini düşünerek kaygılanıyorum.	☐	☐	☐	☐	☐
12	Yalnızca kendime değer veririm.	☐	☐	☐	☐	☐
13	Başkalarının üzüntülerini anlayabiliyorum.	☐	☐	☐	☐	☐
14	Duygusal ilişkilerden uzak duruyorum çünkü terk edilmek istemiyorum.	☐	☐	☐	☐	☐
15	İnsanların görüşleri benim için önemsizdir.	☐	☐	☐	☐	☐
16	Ebeveynlerime (anne, baba veya benim bakımımla üstlenen bir başkası) genelde kınıcı sözler söylemem.	☐	☐	☐	☐	☐
17	İnsanlardan ne kadar uzak dursam o kadar mutlu olurum.	☐	☐	☐	☐	☐
18	Başkaları çok da umurumda değildir.	☐	☐	☐	☐	☐

Ölçekte ters madde bulunmamaktadır.

Güvenli Bağlanma Stili : 4, 7, 10, 13, 16
Kaçınan Bağlanma Stili : 1, 3, 5, 9, 12, 15, 18
Kaygılı-Kararsız Bağlanma Stili : 2, 6, 8, 11, 14, 17

Ek 5. Anne-Baba Temel Eğitim Ölçeği (ABTE)

ABTE

Size, ana babaların çocuklarını hangi yöntemlerle eğittiğini, çocuklarına toplumsal davranışlar kazandırırken nasıl davrandığını ifade eden cümlelerden oluşan bir liste verilmiştir. Sizden istenir bu cümleleri okuyup bunların annenizin ya da babanızın sizi eğitirken genellikle benimsediği davranışlara ne derecede benzediğini, onların tutumuna ne kadar uyduğunu düşünerek cevap kâğıdınızdaki seçeneklerden uygun bulduğunuzu işaretlemenizdir. Cevaplamanın nasıl olacağını bir örnekle gösterelim: Okula gidiş gelis saatlerini çok sıkı kontrol eder, kimlerle arkadaşlık ettiğini sorgular.

A) Hiç uygun değil B) Pek uygun değil C) Biraz uygun D) Çok uygun

Eğer anne ya da babanız sizin hangi saatte nerede olduğunuzu ve kimlerle ne yaptığınızı hiç ilgilenmiyorsa "Hiç uygun değil" in karşılığı olarak A, sizi genellikle serbest bırakıyorsa "pek uygun değil" in karşılığı olarak B, ne yaptığınızla çoğunlukla ilgileniyor bazen sizi serbest bırakıyorsa "biraz uygun" un karşılığı olarak C, sizin hangi saatte nerede olduğunuzu ve kimlerle olduğunuzu çok sıkı bir biçimde izliyorsa "Çok uygun" un karşılığı olarak D' i işaretlemeniz beklenmektedir.

	Hiç uygun değil	Pek uygun değil	Biraz uygun	Çok uygun
1. Bana her zaman güven duygusu vermiş ve beni sevdiğini hissettirmiştir.				
2. Çok yönlü gelişim için beni olanakları ölçüsünde desteklemiştir.				
3. Her yaptığım işin olumlu yanlarını değil kusurlarını görmüş ve beni eleştirmiştir.				
4. Her zaman basıma kötü bir şey gelecekmis gibi beni koruyup kollamaya çalışır.				
5. Aramızdaki ilişki ona içimi açmaya cesaret edemeyeceğim kadar sağlamdır.				
6. Arkadaşlarımı eve çağırma izin verir, geldiklerinde onlara iyi davranırdı.				
7. Elinde geldiği kadar, her konuda benim fikrimi almaya özen gösterir.				
8. Çevremizdeki çocuklarla beni karşılaştırır onları benden daha iyi olduklarını söylerdir.				
9. Bana hükmetmeye çalışır.				
10. Bugün bile absürte çıkacağım zaman kandıracağımı düşünerek benimle				

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı : Zeynep Cemile MEMİŞ

Eğitim Durumu :

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi :

İş Deneyimi :

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar :